

מגילת אסתר

—

מגילת ההיפוכים

אילן סנדובסקי

מגילת אסתר – מגילת ההיפוכים
אילן סנדובסקי

Megilat Esther - Megilat Hahipuchim
ilan sendowski

כל הזכויות שמורות למחבר, 2013
מהדורה שנייה, 2014

עיצוב עטיפה: אורנה זנדני
עריכה: מירב יקיר
עריכת לשון: קארין בוכוולד
עריכה גרפית ועימוד: נחמה אלמוג

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבעבודה זו. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמחבר.

אופיר ביכורים

רח' אברהם גירון 28, א.ת. חדש יהוד מונסון
טל' 03-5562677 פקס' 03-5596349
www.ofir.org.il

הודפס ב"אופיר תעשיות דפוס והוצאה לאור בע"מ"
תשע"ד 2014

לכל ילדינו

תודה

תודה לכל אלו שהקשיבו וקראו את הספר בגלגוליו הרבים והיו עדים להתפתחותו. ובייחוד לאלו שעזרו, לגלגו, העליבו, התנגדו וביקרו. בזכות כולם, הספר התקדם וקם לתחייה.

תודה רבה למורי היקר, רבי יצחק עתשלוס, שפקח את עיניי ללימוד התנ"ך.

תודה עמוקה לאשתי ואמי שעמדו לצדי.

בכבוד רב, אני מודה לפרופ' ציוני זבית, לאבירם משעלי, לד"ר אורה יצחק ולשרה הר-שלום על עזרתם הרבה.

תוכן העניינים

- 11 .....הקדמה
- 11 ..... מטרתו של מרדכי
- 13 ..... משתה המלך
- 13 ..... יריד עולמי
- 14 ..... משתה לאנשי שושן
- 14 ..... מדוע מיאנה המלכה לבוא ?
- 16 ..... חוק הגנת כבוד המלך וביטחונו
- 19 ..... תיקון חוק הגנת כבוד המלך וביטחונו
- 21 ..... תחרות בחירת מלכה
- 21 ..... כללי הבחירה
- 23 ..... הדסה זוכה בתחרות
- 26 ..... מרדכי חושף ניסיון התנקשות במלך
- 29 ..... פקודת הכריעה
- 29 ..... מנהגי הכבוד בפרס
- 30 ..... שופטים ונכבדים יושבים בשער המלך
- 31 ..... מרדכי שמר על אסתר
- 32 ..... מרדכי ידע את כל אשר נעשה
- 32 ..... פקודת מלכות
- 33 ..... פקודת הכריעה
- 34 ..... פקודת הכריעה היתה עדות שמיעה חשודה
- 36 ..... קראו בפני, המן פקד
- 37 ..... מרדכי להמן: "אתה לא משנה למלך"
- 38 ..... המן ידע שפקודת הכריעה אינה חוקית
- 38 ..... הסברו של מרדכי

- 39 ..... ביהדות אין איסור השתחוות לאדם
- 41 ..... במשטר אבסולוטי קשה לדעת מה הוא החוק
- 41 ..... המן לא היה יכול לרצוח את מרדכי בחשאי
- 42 ..... מרדכי ידע להפיק תועלת ממידע
- 44 ..... פקודת המסים של המלך ופקודת ההרג של המן**
- 44 ..... מסים וכבוד היו חשובים לשלטון
- 45 ..... בדיני ממונות מתחילין מן הגדול
- 46 ..... משחק המילים של המן
- 48 ..... המן מציע תוכנית בעלת משמעויות אחדות
- 50 ..... המלך אישר את פקודת גביית המסים ופקד על המן לבצעה ..
- 52 ..... המן משנה את פקודת המלך לפקודת הרג
- 54 ..... שיטתו של המן להציע הצעות
- 55 ..... דרכו של המלך במתן פקודות
- 58 ..... הפרכת הקערה**
- 58 ..... אסון ליהודים
- 58 ..... שיחה ללא מילים
- 59 ..... שיחת סתרים
- 63 ..... אסתר שומעת את המסר של מרדכי ופותרת את הבעיה
- 66 ..... המן נופל בפח
- 67 ..... אסתר נעשית מלכה אמיתית
- 68 ..... אסתר מוודאת שהמלך אוהב אותה
- 69 ..... המן מתאונן באוזני אשתו
- 71 ..... מרדכי מגלה את זממו של המן ומפעיל תוכנית הצלה חלופית
- 75 ..... המן מחפש כבוד מלכותי**
- 75 ..... המלך מעניק כבוד למרדכי
- 76 ..... מעשי המן מעידים על תשוקתו הנסתרת לכבוד
- 80 ..... הצעת המן מוצאת חן בעיני המלך
- 81 ..... המן מתעקש לתלות את מרדכי

- 83 ..... המלך מגלה שהמן שינה את פקודותיו ושמרדכי אכן ידע הכול
- 83 ..... אסתר תוקפת את המלך על שמכר את תפקידו
- 84 ..... המלך מתפלא על פקודת השווא שפורסמה בשמו
- 85 ..... המלך מברר את זהות העברייין והמן מגיב כאשם
- 85 ..... המלך קם בחימה ונמלט להביא תגבורת
- 87 ..... המן מבקש רחמים מהמלכה
- 87 ..... המלך מוסיף עברה להמן
- 88 ..... חרבונה מוסיף עברות להמן
- 89 ..... הוצאת המן להורג
- 90 ..... המלך ממנה את מרדכי למשנה למלך
- 91 ..... המלך מאשר להתחכם לפקודת המן
- 94 ..... הגנה עצמית
- 94 ..... פקודת מרדכי
- 96 ..... ורבים המתייהדים
- 96 ..... שללם של מי
- 97 ..... חלוקת רכוש היהודים שהושב
- 99 ..... מדוע נתלו בני-המן המתים ?
- 99 ..... מדוע לא הומתו בני-המן עם אביהם ?
- 100 ..... מדוע הומתו בני-המן ביום הפור ?
- 101 ..... נשים וטף לא הומתו בשושן הבירה
- 102 ..... מדוע נתלו בני-המן המתים ?
- 105..... כיבליוגרפיה וקיצורי שמות

הקדמה

מטרתו של מרדכי

מגילת אסתר היא סיפור סתום במובנים רבים. אנו קוראים במגילה שמרדכי שלח את הדסה להתחתן עם עובד עבודה זרה. כמו כן, אף שידע שאין ביהדות כל איסור להשתחוות לשלטון, הוא סיכן את כל היהודים כשהעליב שר בכיר,¹ ונתן להם לסבול כחודשיים עד שפרסם את פקודת ההגנה. מתעוררת השאלה: מה הניע אותו לפעול כך?

לשם הבנת המגילה כמסמך, נעשה כאן שימוש בכללים של ניתוח משפטי,² נתעכב על הדיבור הדו-משמעי המיועד להטעות מרגלים, מלשנים ואנשי שלטון, וניעזר בכללי קריאת התנ"ך המופיעים בספרו של יצחק עתשלום "בין השורות של התנ"ך".³ באמצעים אלה יתאפשר לרדת לעומקם של המאורעות ולחשוף את הפן האנושי של הדמויות ואת המניע למעשיהן. הבנת תהליך החשיבה שבבסיס אירועי המגילה תאיר את עניינו בנוגע למקרים דומים בחברה בת-ימינו. אבקש להבהיר סוגיות אחדות: (א) כיצד המן, רודף הכבוד, הרחיק לכת עד כדי התחזות למשנה למלך; (ב) כיצד הפכה אסתר, בהדרכתו של מרדכי, מנערה תמימה למלכה חזקה; (ג) כיצד מרדכי, שהיה מנהיג של עם קטן ומפוזר בכל הממלכה, הקים מערכת מודיעין מסועפת ומתוחכמת כדי לשמור על המלך ועל בת-חסותו אסתר, ונעשה משנה למלך.

בזמנו היו היהודים פזורים ברחבי הממלכה הפרסית, אולם חיו ברווחה ונהנו מחופש דתי.⁴ מטרתו של מרדכי היתה להציל את היהודים מגורל דומה לזה שפקד את עשרת השבטים שהוגלו על-ידי האשורים

¹ סירוב להעניק כבוד כנהוג לשליטים נדחה במיוחד לפי חוקי "ייהרג ובל יעבור" כהתאבדות (תוספתא שבת טז, יד; בבלי, סנהדרין דף עד, ע"א; הרמב"ם, הלכות יסודי התורה פרק ה').

² רומאנטז, ניתוח משפטי.

³ עתשלום, בין השורות של התנ"ך, Yashar Books, 2006.

⁴ עזרא א, ד-ו.

כמאה שנה לפני גלות יהודה, התבוללו ואבדו.⁵ בניגוד לעזרא ונחמיה, שתמכו בשיבת היהודים לארצם, בחידוש בית המקדש ובקיום חוקי התורה בארץ ישראל, הציג מרדכי פתרון חלופי, ולפיו יישמר הצביון היהודי גם בהיות העם מפוזר בין הגויים, וזאת על-ידי שימור השפה, התרבות והאמונה (והצרות). הפתרון של עזרא ונחמיה הוביל לכנסת הגדולה ולתקופת הסנהדרין, והפתרון של מרדכי החזיק את היהודים עד ימינו.

מרדכי פעל מתוך הבנה עמוקה ושיקול דעת, צעד אחרי צעד, לפי תוכניתו של אלוהים ביד משה. כשם שמשה הביא להחמרה במצבם של בני-ישראל, הביא ישועה ושחרור, מיסד את חג הפסח למנהגיו ונתן את התורה - כך גם מרדכי. מרדכי הביא סכנה על היהודים, הציילם מאסון, מיסד את חג פורים, והיהודים קיבלו עליהם את התורה. מלבד זאת, כשם שבסיפור יציאת מצרים השתמש אלוהים בפרעה ובעמלקים כדי להגדיר את עם ישראל בתקופת משה, כך גם המן והפושעים (עמלקים באופיים), שששו לבצע את פקודת ההרג, שימשו כלים לעיצוב זהות יהודית ברחבי התפוצות. אולם בניגוד ליציאת מצרים, שם אלוהים נשא את בני-ישראל על מגש כסף, במגילת אסתר מרדכי והיהודים נאלצו להילחם על חירותם. הספר מוביל למסקנה שמנהיגי עם ישראל בתקופת התחייה והשואה חיפשו ומצאו נסים בסיפור מגילת אסתר, וכאשר הופיע המן חדש, בדמותו של היטלר, במקום לנקוט פעולה נמרצת להצלת העם - הם חיכו לנסים.

בספר זה אבקש להעלות אפשרויות שהדמויות בסיפור המגילה אולי לא חשבו עליהן, אבל היה ראוי שיעשו כן.

⁵ חזוני, הזריחה: לימודים פוליטיים של מגילת אסתר, עמ' 237.

משנת המלך

יריד עולמי

”בְּשֵׁנַת שְׁלוֹשׁ לְמַלְכוֹ, עָשָׂה מִשְׁתֵּה לְכָל שָׂרָיו וְעַבְדָּיו” (אסתר א, ג).
 ייתכן שאחשוורוש פעל בדומה לדוד, שהחליט בשנה השביעית למולכו
 בחברון שהגיע הזמן להקים בירה שתייצג את כל העם, ולצורך כך כבש
 את ירושלים והעביר אליה את נשותיו, בנות שאול המלך, שיפארו את
 ייחוסו, ואף העלה לירושלים את ארון הברית בחגיגה גדולה, אשר
 בסופה הודחה ממלכותה מיכל בת-שאול.

ואכן, בשנה השלישית למלכות אחשוורוש, עת התייצב שלטונו,
 ארגן המלך מסיבה שנמשכה כ-180 יום. מכל רחבי הממלכה (127
 מדינות ומחוזות) הגיעו משלחות מכובדות אל שושן הבירה ורכבות
 אורחים. המשלחות שהגיעו דמו למשלחת מלכת שבא, שבאה אל
 שלמה המלך ”בְּחִיל כְּבֹד מָאד, גְּמִלִים נְשָׂאִים בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב מָאד,
 וְאֶבֶן יָקָרָה” (מלכים א, ב).

מטרת המלך היתה להראות ”אֵת עֲשָׂר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֵת יָקָר
 תְּפָאֲרָתוֹ גְּדוּלָתוֹ” (אסתר א, ד). אחשוורוש כיבד את אורחיו במשתה
 מפואר, וככל הנראה כל משלחת קיבלה לערב אחד את הזכות להציג
 בפני המלך את עמה, את תרבותה ואת מרכולתה, ואף להעניק לו
 מתנות כמס.⁶ המשלחות סחרו והעבירו מידע, והיריד היה הצלחה
 גדולה. במשך היריד לא היו מהומות, הפרעות, ניסיונות התנקשות או
 מרד. עמי הממלכה הכירו ביתרונות הכלכליים של הממלכה: תנועה
 ומסחר חופשיים, עלייה ברמת החיים, חופש ממלחמות, חופש דתי
 וחוק אחיד.

⁶ הרודוטוס ספר ג, 89, מציין שריוש הטיל מסים מסודרים ”כי כאשר מלך כורש ואחריו
 קמביסס לא היה שום חוק קבוע בדבר מסים, כי אם הביאו מתנות”.

משתה לאנשי עושן

לאחר הצלחת היריד העולמי "עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן משתה שבעת ימים: בחצר גנת ביתן המלך" (אסתר א, ה). המלך הורה למלכה ושתי לעשות "משתה נשים, בית המלכות, אשר למלך אֶחָשׁוּרוֹשׁ" (א, ט) היכן "ש[פסא מלכותו בבית המלכות" (ה, א) ניצב.

ביום האחרון למשתה, בסוף ארוחת הערב, "כטוב לב המלך ביין" (א, י), פקד המלך על שבעה מסריסיו האישיים ללכת "להביא את ושתי המלכה בכתר מלכות ההראות העמים והשרים את פניה" (א, יא).⁷ המלך לא הורה לסריסים מהיכן להביא את המלכה, לכן לא ברור אם ידע שהיא עדיין במשתה הנשים בבית מלכותו. ניתן להסיק שלפחות חלק משרי המלך לא ראו את ושתי לפני כן. המלך פקד על הסריסים להביא את המלכה, אולם לא פקד מפורשות על המלכה לבוא. ואכן, הסריסים פנו לעשות את שצוו, אך חזרו בידיים ריקות בטענה שהמלכה מיאנה לבוא. המלך כעס מאוד, "וַחֲמַתּוֹ בַּעֲרָה בּוֹ", אולם הוא לא קם, לא יצא מהחדר, לא צעק על הסריסים, לא פקד להביא את המלכה בכוח, אלא נשאר לשבת ופעל בשיקול דעת.

מדוע מיאנה המלכה לבוא?

המלכה ידעה על כך שלמלך יש רשות לקרוא לה בשם ולדרוש שתבוא אליו בעת שהיא בבית הנשים (אסתר ב, יד), וגם אסתר מציינת את החוק באומרה: "וְאֲנִי לֹא נִקְרָאתִי לְבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם" (ד, יא).

⁷ הרודוטוס ספר ה, 18. הפרסים נהגו להביא את נשותיהם ופלגשיהם למשתה.

המלך נהג להתייחס לכפופים לו כאל חפצים,⁸ ופקודתו "לְהִבִּיא אֶת וְשֵׁי הַמְּלָכָה" מעידה על חוסר כבוד למלכה. חז"ל טענו שוושתי היתה נכדתו של נבוכדנצר מלך בבל⁹ או בת-מלך גדול,¹⁰ והעניקה כבוד וייחוס לממלכת פרס, שרק לפני זמן קצר כבשה את ממלכת בבל ונעשתה לשליטה עולמית. ושתי היתה אמורה לאחד את שושלות המלוכה של פרס ובבל כדי לחזק את מעמדו של אחשוורוש. ואולם, כמיכל בת-שאול (שמואל ב ו, כ), ושתי לא היתה שבעת רצון ממעמדה, ולא חשקה לשתף פעולה עם אחשוורוש בהצגת "עֲשֹׂר כְבוֹד מְלָכוֹתָ וְאֶת יָקָר תַּפְאָרְתָּ גְדוֹלְתָּו". ייתכן שהמלך ידע שוושתי אינה רוצה לשאת את כתר פרס, ועל כן דרש שתבוא עם הכתר.

המלך פקד להביא מיד את המלכה "בְּכֶתֶר מְלָכוֹת" כדי "לְהִרְאוֹת... אֶת יָפִיָּהּ". חז"ל הסבירו שהמלך השיכור דרש להביא אותה עירומה עם כתר בלבד כדי להראות את גופה היפה ולא את בגדיה. ייתכן שוושתי חשבה שהמלך פקד עליה לחשוף את פניה, את ידיה או את רגליה, ושמא אף לבוא עירומה כרקדנית בטן. המלך כעס. לאחר שאפשר לה לעשות "מִשְׁתֵּה נָשִׁים בֵּית-הַמְּלָכוֹת אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ אַחֲשֻׁרוֹשׁ" ולשבת על כסאו, היא מזלזלת בכבודו ורואה בו שתיין מועד וחסר-תרבות, הדורש מאשתו להופיע בעירום, כשם שמיכל חשבה על דוד המלך שהוא "אֶחָד הַרְקִים" (שמואל ב ו, כ).

קיימת אפשרות שהמלכה סירבה לקבל את פקודת המלך לצאת ממשתה הנשים כי הפקודה הזו סתרה את פקודת המלך לערוך משתה לנשים בבית-מלכותו. המלכה היתה חייבת להחליט אם הפקודה האחרונה גוברת על קודמתה ומחליפה אותה או שיש להתעלם מהפקודה השנייה - הן היה ידוע שאת פקודות המלך "אֵין לְהִשְׁיב" (אסתר ח, ח).

⁸ לדוגמה, המלך אמר: "מִה לְעִשׂוֹת בְּאִישׁ" (ו, ו), "וְעִשָּׂה כֵן לְמַרְדֵּכִי" (ו, ז).

⁹ תלמוד בבלי, מסכת מגילה פרק א, דף י ע"ב.

¹⁰ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' פו, בשם ר"מ אלשיך.

כדי להבין מדוע מיאנה ושתי להופיע בפני המלך, עלינו לבחון את החוק הקיים ואת החוק החדש שפורסם בעקבות סירובה. המלך היה כמובן יכול לגרשה רק משום שהעליבה אותו, כשם שעשה דוד המלך למיכל, אולם אחשוורוש פעל תמיד לפי החוק והנוהג. הוא לא היה שיכור, הוא לא איבד שליטה, ולמחרת קרא אליו את ההיסטוריונים ואת עורכי-הדין כדי לדון בבעיה ברוח החוק (א, יג-טו). השרים ישבו לפני המלך על-פי סדר חשיבותם. ממוכן, שהיה האחרון ברשימה וזוטר במעמדו, דיבר ראשון (א, יד), כנהוג בדיני נפשות.¹¹ הוא הציע להדיח את ושתי ללא חוק, ולמצוא מלכה "הטובה ממנה" (א, יט). ממוכן הגביל את החיפוש לרעותיה של ושתי, כלומר לנערה בעלת ייחוס כמוה. הרב רחמים חי חויתה הכהן מעלה שבמקרה שלא ימצא טובה ממנה "ייתן לו ושתי חנינה ויחזירנה".¹² ממוכן מציין שנשות השרים חזו בסירובה של המלכה לכבד את המלך, שכן ושתי סירבה לבקשת המלך בהיותה במשתה הנשים שנערך בבית-מלכותו. במגילה אכן נכתב: "וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ פְּדָר מְמוּכָן" (א, כא), אך המלך לא חיפש מלכה טובה מוושתי, והחוק שפורסם לאחר ההתייעצות - "לְהִיּוֹת כָּל אִישׁ שָׂרָר בְּבֵיתוֹ וּמְדַבֵּר כְּלִשׁוֹן עַמּוֹ" (א, כב) - איננו קשור לדברי ממוכן. מכאן אפשר להסיק שהשרים הבכירים המשיכו בדיון המשפטי לאחר דברי ממוכן.

חוק הגנת כבוד המלך וביטחוננו

בארמון המלך היתה חצר פנימית שבה שכן בית-המלכות, ובו עמד כיסא מלכותו. אסתר הסבירה את חוק הגנת כבוד המלך וביטחוננו:

אֲשֶׁר יָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ [ו / או] אֶל הַחֹצֵר הַפְּנִימִית, אֲשֶׁר לֹא

¹¹ "דיני נפשות מתחילין מן הצד" (משנה, סדר נזיקין, מסכת סנהדרין, פרק ד, משנה ב). אין הוכחה שהחוק הזה היה קיים בפרס בזמן ההוא, אולם אפשרי שהיה קיים בתקופה שבה נכתבה המגילה בפעם האחרונה.

¹² חויתה הכהן, מגילת אסתר תקפו של נס, עמ' ט.

יְקָרָא, אַחַת דָּתוֹ לְהַמִּית, לְבַד מְאֹשֶׁר יוֹשִׁיט לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת
שְׂרָבִיט הַזָּהָב, וְחָזָה (אס' ד, יא).

בהתבוננות זהירה בחוק ניתן לזהות שתי אפשרויות:

1. מדובר בחוק אחד, וחייבים להתמלא שני תנאים באותו הזמן:
(1) לבוא אל המלך; וגם (2) לבוא לחצר הפנימית. לפי זה, אין סכנה
לבוא אל המלך שלא דרך החצר הפנימית ולטפוח על כתפו, ומותר לכל
ארחי פרחי לבוא לחצר המלך ולשבת על כיסא המלך כשהמלך לא
בביתו. קשה לקבל חוק כזה, ובנוסף לכך הרודוטוס לימד שאפילו מלך
פרס לא היה יכול להוציא להורג אדם על עברה אחת בלבד.¹³

2. מדובר בחוק הכולל שני חוקים נפרדים לשמירת כבוד המלך
וביטחוננו: הראשון (בחיובותו) אוסר על כל אדם באשר הוא לבוא אל
המלך; והשני אוסר לבוא אל בית-מלכותו, אפילו אם ידוע שהמלך לא
נמצא בו. מכאן שהבא "אֶל הַמֶּלֶךְ" ו"אֶל הַחֲצָר הַפְּנִימִית" עובר שתי
עברות, והוא בן-מוות. והנה, אסתר משתמשת רק בחלק אחד באומרה
"וּבְכֵן אָבּוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ [באשר הוא], אֲשֶׁר לֹא כְּדָת, וְכֹאֲשֶׁר אָבְדָתִי,
אָבְדָתִי" (ד, טז), ללא התוספת "אֶל הַחֲצָר הַפְּנִימִית", והיא עדיין
מסתכנת באבדון, אבל אולי לא במוות.¹⁴

כשהמן למשל הגיע למלך מוקדם בבוקר (ה, יד), לפני שכל שאר
השרים באו, הוא עמד וחיכה בכבוד בחצר החיצונית, ולא נכנס לחצר
הפנימית (ו, ה), אף-על-פי שלא ידע איפה המלך ואם המלך אכן נמצא
בביתו. לעומתו, אסתר נכנסה לחצר הפנימית ועמדה בכבוד במקום
שהמלך יראה אותה מכסאו, עד שהושיט לה את שרביט הזהב והזמינה
לבוא אליו ולדבר (ה, ה).

¹³ הרודוטוס, ספר א, 137.

¹⁴ "אבד" כולל: נעלם, היה ואיננו, לא ניתן למוצאו, נעדר; תעה, סר מן הדרך; נשמד, נהרס.

התוספת "לְבַד מְאֹשֵׁר יוֹשִׁיט לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת שַׂרְבִיט הַזֶּהב, וְחָיָה" אינה מחייבת שהמלך יהיה נוכח בזמן ביצוע העברה. להפך, כשהמלך ושומרי ראשו אינם בהיכל בית-מלכותו, קיימת סכנה שזה ניסיון לכבוש את בית-המלך, ואז אין אפילו אפשרות להינצל ממוות.

החוק הזה הגן על המלך, אבל אפשר שלמלכה היה חוק הגנה דומה, שעל היקפו המדויק לא יידע אותנו כותב המגילה.

סריסי המלך שנשלחו "[מ]חצוֹר גִּנְת בֵּיתֵן הַמֶּלֶךְ" (א, ה) להביא את המלכה מבית-המלכות עברו על חוק הגנת כבוד המלך וביטחוננו ובית-מלכותו, כשנכנסו דרך החצר הפנימית למסיבת הנשים בבית-מלכותו של המלך ללא הזמנה מהמלכה או מהמלך. מכיוון שהמלך הורה לוושתי המלכה לעשות "מִשְׁתֵּה נָשִׁים, בֵּית-הַמְּלָכוֹת", אולי חשבה המלכה שבית-מלכותו של המלך הפך זמנית לחלק מבית-הנשים, אשר היה בשליטתה; או שהיא קיבלה את כל זכויות המלך בבית-המלכות, ואסור לזרים להיכנס ללא רשותה. המלכה לא פקדה להרוג את סריסי המלך, אולם מבחינתה הם לא היו קיימים, ודבריהם לא נשמעו.

הסוגיה היתה: בעימות בין שני החוקים השומרים על כבוד המלך וביטחוננו, מי הוא המנצח: "הַמֶּלֶךְ" (האיש) או "הַחֲצָר" (המקום)? המלכה היתה בטוחה שחוק המקום מעניק לה עליונות על סריסי המלך, והתעלמה מהעלבון שספג המלך. המלכה המשיכה במריה, ולא ניסתה לבוא למלך בלילה, לא קרואה, כדי להתנצל ולבקש רחמים. לכן או שוושתי היתה בטוחה בניצחונה או שהעדיפה להסתכן באיבוד מעמדה כמלכת פרס.

תיקון חוק הגנת כבוד המלך וביטחונו

מפרסומה של פקודה חדשה אנו למדים שהחוק לא היה ברור. כדי להעניש את המלכה היה המלך חייב להשתמש בפקודה שלכאורה היתה קיימת תמיד, ואינה פועלת רטרואקטיבית. פקודת המלך החדשה כללה שני סעיפים:

1. "לְהִיֹּת כָּל אִישׁ שֶׁרָר בְּבֵיתוֹ" – חוק כזה ברור שהיה קיים תמיד. ואולם, בעניינה של המלכה פסק הדין קבע למעשה: (1) כבוד האישה הוא מעל כבוד המקום, וכל הממלכה היא ביתו של המלך; (2) אין להפעיל חוקים המעניקים זכויות כבוד והגנה למלך ולבית-מלכותו נגד המלך ועושי דברו; (3) זכותה של המלכה לכבוד, בבית-הנשים ובבית-המלך כאורחתו, אינה מעניקה למלכה כבוד מעל כבודו של המלך באשר הוא; (4) המילה "שֶׁרָר" מציינת שלמלך מותר לפעול "בְּבֵיתוֹ" בשררה, וכשליט עליון בביתו הוא רשאי לשנות את דעתו ואת פקודתו, וחייבים לכבד את פקודתו הראשונה ולבצע את פקודתו האחרונה.¹⁵

2. "וּמִדְבַּר פְּלִשׁוֹן עֲמוֹ" – אם כוונת המלך היתה להעניק לאיש שלטון ללא הגבלה, אזי תוספת זו היא חסרת משמעות ומיותרת. תוספת זו מראה שלאיש לא ניתנה שררה מוחלטת, אלא הזכות לפעול רק במסגרת החוק גם בתוך ביתו. יש לציין שהמלך הגביל את ראש המשפחה לדבר בשפת עמו בלבד, ולא בכל שפה כרצונו, ובני-ביתו לא חייבים להבין שפה אחרת. פקודת המלך נראית הגיונית כאילו היתה נכונה מאז ומתמיד.¹⁶ בממלכת בבל השפה הרשמית היתה ארמית,¹⁷ אך

¹⁵ למעשה אין סתירה בין פקודות המלך, כי משתה הנשים יכול להימשך בזמן שהמלכה יוצאת לזמן קצר להופיע בפני המלך ואנשיו וחוזרת למשתה הנשים, כשם שהמלכה יכולה לצאת להתפנות לזמן קצר. לדוגמה, המלך יצא ממשתה היין של אסתר (אסתר ז, ז).

¹⁶ פסיקה שהפרסית היא השפה הרשמית לא היתה פותרת את בעייתו של המלך כי ושתי מיאנה לבוא לפני הוצאת הפקודה החדשה.

¹⁷ חלק גדול מספר דניאל, המתאר את חיי בבל, נכתב בארמית, ובעזרא פרק ד פסוק ז נאמר שמכתב מלך פרס נכתב בארמית.

אחשוורוש, שלא דיבר ארמית אלא פרסית, חשב שהוא אינו צריך ללמוד לדבר ארמית עם מלכתו, אלא היא, כאשתו שאינה בת-עמו, חייבת להבין את שפתו. מכיוון שממלכת פרס היתה מורכבת משני עמים שולטים, פרסים ומדים, המלך כנראה לא היה רשאי להכריז על הלשון הפרסית כשפה רשמית יחידה. המלכה כנראה סירבה להבין פרסית, מחמת סלידתה מתרבות פרס ואי-רצונה להתאחד עם ממלכת פרס. פקודה זו ביטלה את הארמית כשפה הרשמית של ממלכת פרס, ויצרה מעמד חדש של פקידי מלך, אשר תרגמו את פקודות המלך לכל העמים בשפתם, ותרגמו חזרה את הודעות העמים למלך.

תחרות בחירת מלכה

כללי הבחירה

חמת המלך שככה לאחר משפטה של ושתי. ייתכן שכעסו היה עניין קצר וחולף, בדומה לכעס הרגעי שאחז בו מרגע יציאתו מחדר המלכה ועד הוצאתו להורג של המן (אסתר ז, י). אולם לאחר זמן-מה "הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוּשׁ זָכַר אֶת וְשֵׁתִי וְאֶת אֲשֶׁר עָשָׂתָה, וְאֶת אֲשֶׁר נִגְזַר עָלַיָּהּ" (ב, א). או אז הצטער המלך על שאיבד את מלכתו המיוחסת. למלך ודאי לא חסרו נשים לסיפוק צרכיו, הרי כאשר הובאו לארמון הנערות הבתולות, בית-הנשים ובית הפילגשים היו קיימים ומאוישים וקשה להאמין שהמלך יחכה שנה עד לנערה הראשונה (ב, יב). המלך זכר את סירובה של ושתי לכבדו ואת העונש שנגזר עליה. מכיוון שרק הודחה, ולא הוצאה להורג, ייתכן שהרהר בגורלה, ואולי ניסה למצוא דרך להחזיר את הגלגל אחורה, ולהשיב לעצמו את מלכתו המיוחסת. אולם למרות צערו, הוא לא ביטל את רוע הגזרה, ולא העניק לעצמו פטור מקיום החוק.

"נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ, מְשֻׁרְתָיו" (ב, ב) הבחינו בצער המלך, ולפני שהמלך יפר את החוק, הם הציעו לו הצעה חדשה: "יִבְקְשׁוּ לַמֶּלֶךְ נְעוֹת בְּתוּלוֹת, טוֹבוֹת מְרָאָה... וְהַנְעִרָה, אֲשֶׁר תִּיטֵב בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ, תִּמְלֶךְ תַּחַת וְשֵׁתִי" (ב, ב; ד). משרתי המלך הציעו לחפש מתנדבות מכל העמים, נערות בתולות ויפות, והמלך יבחר את זו הראויה בעיניו להיות מלכה. זאת בניגוד להצעתו של ממוכן למצוא מלכה טובה יותר מוושתי, שכן נערה טובה יותר ומיוחסת יותר מוושתי,¹⁸ נכדתו של נבוכדנצר מלך בבל, לא היתה בנמצא.

בנוסף, נערי המלך סיפקו מידע מיותר, חוזר ושגוי:

¹⁸ אשכנזי, יוסף לקח, עמ' ט.

וַיִּפְקֹד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים, בְּכָל מְדִינֹת מְלָכוֹתוֹ, וַיִּקְבְּצוּ אֶת כָּל
נַעֲרָה בְּתוּלָה טוֹבַת מְרָאָה אֶל שׁוֹשֵׁן הַבִּיּוֹרָה אֶל בֵּית
הַנָּשִׁים, אֶל יַד הַגָּא סָרִיס הַמֶּלֶךְ שְׁמֵר הַנָּשִׁים; וְנָתַן,
תְּמַרְקִיָּהּ (ב, ג).

נערי המלך ביטאו את שמו של הגי "הגא", ללמדנו שהם לא הכירו אותו וקיבלו את שמו מאדם אחר שרצה שהגי יבחר. התוכנית המדויקת לא עניינה את המלך, והיה ברור שהגי ושאר הפרטים יאושרו כאחד, אם המלך יקבל את ההצעה. ואכן, הגי לא אכזב; הגי ידע שאסתר באה מבית-מרדכי, הוא עזר לאסתר יותר מלשאר הנערות, קיים קשר יומי עם מרדכי ודיווח לו "מַה יַעֲשֶׂה בָּהּ" (ב, יא) בעתיד, כאילו "שהיו בטוחים בה שתמלוך".¹⁹

"נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ, מְשֻׁרְתָיו" (ו, ג) היו מעורבים גם בקריאה "[מ]ספֶּר הַזְּכָרֹנוֹת דְּבָרֵי הַיָּמִים" (ו, א),²⁰ וביודעין, או בהוראת אדם אחר, פעלו לטובת מרדכי בעת שהמן עמד לבוא למלך לבקש לתלות את מרדכי.

המלך זכר את ההופעות המרשימות של כל העמים בתקופת היריד העולמי, ושמח לפגוש את עמי מלכותו בשנית. הוא שלח את פקידיו לרחבי הממלכה לבחור אישית נערות (ב, ג) יפות, בתולות, בריאות, אבל לאו דווקא מיוחסות. הנערות התנדבו או נודבו בבהילות על-ידי משפחתן – לפני שיעלה בידן להסתתר, להינשא, לאבד את בתוליהן או סתם להתכער.

לבית-הנשים הובאו נערות מכל רחבי הממלכה, מהודו ועד כוש, ושם הושארו תחת פיקוחו של הגי, שומר הנשים (ב, ג). רוב הנערות לבטח לא דיברו פרסית, חזותן היתה זרה, ואולי גם ריחן היה שונה,

¹⁹ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' עו, בשם מהר"ם אלשיך.

²⁰ אין צורך להסיק שבשני המקרים השונים הנערים היו אותם אנשים.

ולכן הקפיד המלך על תמרוקים ורחיצה (ב, יב). הנערות שהובאו ידעו שוושתי הודחה כי סירבה להופיע למשתה המלך בכתר מלכות (בלבד) ולהראות את יופיה, ואילו הן, כדי לשאת חן בעיני המלך, היו מוכנות להופיע בפניו כפי שלדעתן דרש מוושתי.

במגילה נאמר: "וּבְהִגֵּיעַ תֵּר נַעֲרָה וְנַעֲרָה לְבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוּשׁ" (ב, יב), "בְּעָרְבַי הִיא בָּאָה" (ב, יד) "אֶל בֵּית-מְלָכוֹתוֹ" (ב, טז), כלומר עם שקיעת החמה, בזמן שנהג המלך לאכול במשתה בבית-המלכות, הוצגה בפניו נערה באותו אופן שבו דרש שוושתי תופיע בפניו. הגי אפשר לכל נערה לערוך הופעה לפי תרבות עמה, ואף סיפק לנערות עזרים לפי דרישתן (ב, יג), אך הוא נמנע מלהמליץ, מלפסול ומלהביע ביקורת. העובדה שהנערות ביקשו דברים והביאו איתם בגדים או מתנות מראה שהן לא הגיעו עירומות היישר למיטתו של המלך. הנערות לבטח יפות היו, והופיעו במופע מרהיב לפני המלך וסיפקו את רוב דרישותיו, אך תוך כדי כך הפגינו את זרותן ואת אי-כשירותן לשמש בתפקיד המלכה, ועל כן הן נשלחו לבית-הנשים השני, בית-הפילגשים. באופן זה הופרדו הנערות שכבר הופיעו בפני המלך מאלה הבתולות, ונמנעה האפשרות ללמוד מהטעויות של המתחרות.

הדסה זוכה בתחרות

הדסה היתה בת-דודו של מרדכי, ועם התייתמותה בילדותה "לְקַחָהּ מֶרְדֵּכִי לֹא לְבֵית" (אסתר ב, ז). הפועל "לְקַחָהּ" מציין שתי משמעויות: לקח אותה ממגוריה, וגם אימץ אותה כבת. מרדכי היה "בֶּן-יָאִיר בֶּן-שִׁמְעִי בֶּן-קִישׁ אִישׁ יְמִינִי" משבט בנימין (ב, ה), וכנראה היה ממשפחת המלך שאול בן-קיש (שמואל א ט, א). בהמשך עלה מרדכי לתפקיד ראש היהודים היושב בשער המלך, וסביר להניח שכבר אז מעמדו בקהילה היהודית היה נכבד, והוא דאג שהדסה תקבל חינוך ההולם את היותה בתו היחידה ואת השתייכותה למשפחת שאול המלך.

מרדכי, שידע על עשרת השבטים שהוגלו על-ידי האשורים (כמאה שנה לפני גלות יהודה), התבוללו ואבדו, רצה להציל את היהודים מגורל דומה, ולכן פעל לפי תוכניתו של אלוהים ביד משה. כשם שבת-פרעה הכניסה לארמון את בנה המאומץ משה "מִלְדֵי הַעֲבָרִים" (שמות ב, ו), כך מרדכי הכניס לארמון את בתו המאומצת אסתר; כשם שמשה הביא בתחילה להחמרה במצבם של בני-ישראל, ואחר כך לישועה ולשחרור, ולבסוף ייסד את חג הפסח ונתן את התורה, כך מרדכי הביא סכנה על היהודים, ואז הצילם מאסון, ייסד בזאת את חג הפורים, ולאחר מכן, היהודים, כדברי חז"ל,²¹ קיבלו עליהם את התורה (אסתר ט, כג).

עם היוודע דבר התחרות לבחירת מלכה חדשה, ראה בכך מרדכי הזדמנות להמליך למלכה את הדסה – שידעה לדבר פרסית ונראתה פרסיה. מרדכי היה יכול בקלות לחתן את הדסה או להסתיר את יופיה, אבל הוא היה בטוח בתוכניתו. מרדכי הבין שהוא מקריב את הדסה ומוכר אותה לעבדות, וכיצחק, הדסה השלימה עם כך והיתה נכונה לקבל על עצמה את התפקיד. שמה של הדסה ניתן לה על שם פרח ההדס (Myrtle), פרחה של האלה עֶשְׁתָּר (Ishtar),²² אלת האהבה, הפריין והמלחמה.²³ מרדכי הבין שהמלך רוצה מלכה בעלת ייחוס רם, ונישואים עם האלה עֶשְׁתָּר יעניקו למלך הרבה יותר כבוד ועוצמה ממה שהעניק לו ייחוסה של ושתי. מרדכי שינה את שמה לאסתר ופקד עליה לא לחשוף את מוצאה היהודי (ז, ז; י), לא לקיים את חוקי דתה, להתחתן עם עובד כוכבים ולהתלבש כאלה זרה.²⁴ על-כן לכל אחד "היה נדמה שהיא מאומתו".²⁵

²¹ תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף פח, א מצייין: "אמר רבא: אעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשורוש".

²² תלמוד בבלי, מסכת מגילה, פרק א', דף י"ג ע"א מצייין: "ר' נחמיה אומר הדסה שמה, ולמה נקראת אסתר? שהיו אומות העולם קורין אותה על שום אסתהר". על שם כוכב נוגה.

²³ לאנג אנדרו, כשפים ודת, עמ' 161, מסביר שהשם אסתר מקורו בשם האלה עשתר (Ishtar), "עשתורת" (מלכים א יא, ה).

²⁴ מאוחר יותר נושאים אלו נידונו ארוכות בחוקי "ייהרג ובל יעבור", ולפחות סוכם: "משנה

אסתר קיבלה עליה את תפקידה של עֶשְׂתֶּר, ושום אדם לא העז לפגוע בכבוד האלה. בניגוד לשאר הנערות, שנלקחו לבית-הנשים, נלקחה אסתר "אֶל בֵּית-הַמֶּלֶךְ" (ב, ח).²⁶ בבית-המלך, לאחר שנבחנה ונמצאה ראויה, קיבלה אסתר שבע נערות ראויות מבית-המלך "הַרְאִיּוֹת לְתֵת לָהּ" (ב, ח). היא אף תודרכה שם ולמדה על תהליך בחירת המלכה, על דרישות המלך ועל ההתנהגות המתאימה למלכה.

אסתר הועברה לבית-הנשים דרך בית-המלך. באופן זה, למעט הגי, משרתי המלך שלקחו אותה מביתו של מרדכי היהודי לא ידעו שהיא תשתתף בתחרות; ומשרתי המלך שלקחו אותה מבית-המלך לתחרות לא ידעו שהיא יהודייה מבית-מרדכי. אסתר ביקשה מהגי הדרכה, והוא נענה לבקשתה. אסתר מצאה חן בעיניו, והוא נתן לה ולנערותיה את הטוב שבחדרים (ב, ט). הפסוק "וּבְכָל יוֹם נְיֹום מְרַדְּכִי מִתְחַלֵּף לְפָנָי תִּצַּר בֵּית-הַנְּשִׂימִים: לְדַעַת אֶת שְׁלוֹם אֶסְתֵּר, וּמֵה יַעֲשֶׂה בָּהּ" (ב, יא) בא ללמדנו שלמרדכי היתה גישה לארמון המלך עד בית-הנשים, ומדי יום הוא היה נפגש עם הגי כדי להתעניין במצבה של אסתר ובעתידה, שכן רק מנהל בית-הנשים החזיק במידע זה. הפגישות עם הגי לא עוררו חשד כי לא עלה על הדעת שמרדכי ישלח יהודייה לתחרות. מרדכי לא הפסיק את הפגישות לאחר שאסתר נבחרה כדי לא לעורר חשד שהיתה לו יד בדבר. מרדכי המשיך בפגישות היומיות עד עלייתו של המן.

אסתר שהתה שנים אחדות בבית-הנשים, ובמהלכן היא גדלה והיתה לעלמה בוגרת. בשנה השביעית למלכות אחשוורוש, בחודש טבת, שבו הלילות ארוכים וקרים, נלקחה אסתר להיכל "בֵּית מְלָכוֹתוֹ" (ב, טז). אסתר הופיעה למשתה הערב של המלך לבושה בלבוש המסורתי של עֶשְׂתֶּר (עם שבעת הקפלים, וייתכן שאף החזיקה בידה ענף של שיח

מלבושו בשעת הגזרה מותר, כיוון שאינו אומר שהוא עובד כוכבים".

²⁵ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' פג, בשם אשכנזי, יוסף לקח.

²⁶ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' עו, בשם מהר"ם אלשיך.

ההדס). אורחי המלך, שזיהו אותה כעֶשְׂתֵר, נדהמו והעניקו לה כבוד של אלים. אסתר העניקה למלך כבוד מלכים שהוא לא חלם עליו. היא עשתה מה שהמלך דרש מוושתי לעשות – הראתה את עוצמתו, איחדה את מלכותו ונתנה לו גושפנקא חוקית למלוך. אזי הניח המלך את כתר המלכות על ראשה של אסתר, התאהב ביצירתו, והמליכה (ב, יז) עוד לפני שהיא נלקחה למיטתו. הלוא נערות לקחתן למיטה לא חסרו למלך בבית-הפילגשים. המלך לא התחתן עם אסתר בגלל כישוריה המיניים, והוא המשיך לקבץ סביבו בתולות חדשות (ב, יט).

המלך, שחגג את חתונתו עם "כָּל שְׂרָיו וְעַבְדָּיו" בלבד (ב, יח), שיגר מתנות לעמי ממלכתו והעניק הנחות במסים. המלך לא חקר את זהות המלכה, וגם לא הזמין לחתונה את שרי המדינות. אף אחד מלבד הגי, מרדכי ואנשי סודם, לא ידע שהמלכה יהודייה. אמנם הדסה נלקחה לארמון, אולם נערה בשם אסתר נבחרה, ואסתר המשיכה להסתיר את "מוֹלְדֹתָהּ וְאֵת עַמָּהּ". המלך העדיף להיות נשוי לאלה עֶשְׂתֵר השוכנת בביתו ומביאה לו הגנה, ברכה ועוצמה. אסתר הבינה שהמלך דרש ממנה להיות המלכה של כל עמי הממלכה.

מרדכי חושף ניסיון התנקשות במלך

לאחר המלכת אסתר הבחינו ראשי הקהילה היהודית בשושן במעלותיו הרבות של מרדכי, והסמיכוהו להיות ראש היהודים היושב בשער המלך (אסתר ב, יט). כך נעשה מרדכי למנהיג היהודים, לדיינים²⁷ ולאחראי על תרגום פקודות המלך ליהודים ועל הצגת מכתבי עמו ובקשותיהם ישירות למלך. הן המלך הכירו אישית בשמו ובתפקידו, ככתוב: "וַעֲשֶׂה-בֶן לְמַרְדֳּכַי הַיְהוּדִי, הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמְּלָכָה" (ו, י). מרדכי כבר סיפק מלכה מושלמת למלך. עם זאת, המתנה הגדולה ביותר שנתין

²⁷ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' צא, בשם רש"י.

נאמן יכול להעניק למלכו היא להציל את חייו ממוות. הסיכויים שמרדכי ידע ראשון על ניסיון ההתנקשות במלך הם קלושים ביותר.

לא מסופר מדוע "קִצְפָּה בְּגָתָן וַתִּרְשׁ... וַיִּבְקְשׁוּ לְשַׁלַּח יָד בְּמֶלֶךְ אֲחֻשְׁוֹרֶשׁ" (ב, כא). בגתן ותרש היו סריסי המלך, משרתים פשוטים משומרי הסף שלא יירשו את המלכות.²⁸ הסיכוי שסריסים, שאינם יכולים להקים משפחה ושנמצאים רחוק מהמלך המוקף בשומרי ראש, ינסו להרוג את המלך למען תועלתם הוא קלוש ביותר, ולא חשוב עד כמה הם חשו פגועים ממנו. סביר שהיה לשומרים מנהיג שניצל את כעסם על המלך והבטיח להם תוכנית התנקשות מוצלחת ועלייה בדרגה. הקשר דווח למרדכי, והוא, כמנהגו "בְּכָל-יוֹם יוֹם", נכנס עד "לְפָנַי חִצְר בֵּית-הַנְּשִׂים" והודיע על כך לאסתר. מרדכי העניק את כבוד חשיפת הקשר לאסתר, ובכך חיזק את מעמדה כאלה עֲשֶׂתֶר השומרת על המלך ויודעת הכול.

אסתר לא הלכה למלך לא קרואה, אך לו עשתה זאת היתה לומדת כי אין בכך סכנה גדולה מדי. היא חיכתה שהמלך יזמין אותה למיטתו, ואז היא סיפרה לו בשם מרדכי על ניסיון ההתנקשות. בעקבות זאת נחקרו השומרים נמרצות (ב, כג) והתברר מי הוא שהמריד אותם. ואולם, אדם נוסף לא נתלה.

ניתן להבין שאסתר לא מיהרה להזהיר את המלך, אלא פעלה לפי הוראות מרדכי וחיכתה בסבלנות, ככתוב: "וְאֵת מְאָמֵר מְרַדְּכִי אֶסְתֵּר עֲשָׂה" (ב, כ). נראה שמרדכי לא מצא סיבה למהר, הואיל ולא היתה דחיפות לפעול בעניין. רק מנהיג הקשר ידע שאין צורך למהר, ולכן סביר להניח שמנהיג הקשר היה מרדכי בעצמו, והקושרים חיכו לפקודתו.

אסתר דיווחה למלך על דבר הקשר, והשומרים נתפסו והאשימו את

²⁸ חזו"ת הכהן, מגילת אסתר תקפו של נס, עמ' טז.

מרדכי. אלא שהאירוע רק אישר את אמיתות דבריו. שני השומרים ומרדכי סיפקו את שני העדים הדרושים להוכחת אשמתם, והם נתלו. המלך לא חקר מה היה עניין מרדכי ואסתר.²⁹ המלך לא נתן מתנה למרדכי כדי שלא יתפרסם חלקו של מרדכי בחשיפת הפושעים. הדבר היחיד שנעשה לכבוד מרדכי היה לכתוב בספר דברי הימים אשר למלך את סיפור המעשה (ב, כג). המלך נשאר בעל חוב למרדכי - וזה ניצל זאת לקידום תוכניותיו.

---

²⁹ למה?

פקודת הכריעה

מנהגי הכבוד בפרם

אמר הדברים האלה גדל המלך אַחַשְׁוֹרֹשׁ אֶת הַמֶּן בֶּן-
הַמֶּדְתָּא הָאֲגָגִי וַיִּנְשָׂאֵהוּ וַיִּשֶׂם אֶת פְּסָאוֹ מֵעַל כָּל הַשָּׂרִים
אֲשֶׁר אִתּוֹ (אסתר ג, א).

המן קיבל תפקיד רם ומכובד. לא ברור אם המן, בדרגתו החדשה, מונה למשנה למלך - שזכאי כמעט לכל זכויות המלך, בדומה למרדכי שקיבל את מינויו למשנה למלך (י, ג), ולכן נכבדי המלך חייבים לו כריעה והשתחוות - או אם הועלה רק מעל כל השרים, אבל נשאר בדרגתו כשר. עם התמנותו של יוסף למשנה למלך, הכול חלקו לו כבוד. זרים השתחוו לו (בראשית מב, ו), והוא אף קיבל לידו את טבעת המלך וסממני רשות, כגון מרכבת המשנה למלך, בגדי שש, רביד זהב לצווארו וכרוז המודיע על בואו (מא, מב-מד). המן לא זכה לסממנים הללו.

בקריאה זהירה נראה שהמן רק הועלה מעל כל השרים "אֲשֶׁר אִתּוֹ".

מי הם השרים הללו?

במשפטה של ושתי ישבו שרי המלך לפני המלך: "וַיִּהְיֶה רֹב אֱלִיוֹ, כַּרְשֵׁנָּא שְׁתֵּר אֲדָמְתָא תְּרִשִׁישׁ, מְרִס מְרִסְנָא, מְמוּכֶן, שְׁבַעַת שְׂרֵי פְרִס וּמְדִי, רְאִי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ, הַיִּשְׁבִּים רֵאשְׁנָה בְּמַלְכוּת" (אסתר א, יד). נראה שהמן הועלה לתפקידו של כרשנא, ונעשה לשר הקרוב ביותר למלך. אם המלך יצר משרת מלכות חדשה עבור המן: "[שר] מֵעַל כָּל הַשָּׂרִים",³⁰ אין אנו מוצאים את סמכויותיו ואת זכויותיו. הרודוטוס תיאר את המערכת הפרסית של מתן כבוד³¹ כמבוססת על מעמדות חברתיים ועל ההבדלים

³⁰ בניגוד ליוסף, שמונה להיות אחראי "על כל ארץ מצרים" (בראשית מא, מא).

³¹ הרודוטוס, ספר א, 134.

ביניהם.³² אם המן מונה למשנה למלך, נכבדי המלך היו חייבים לכרוע ולהשתחוות לו; אולם אם הוא מונה רק לקרוב בשרים, אזי נכבדי המלך היו חייבים להעניק לו כבוד כשם שנתנו לכרשנא, ולא היה צורך לפרסם פקודה חדשה המגדירה את הכבוד המלכותי המגיע להמן.

פרט לשתייה עם המלך (ג, טו; ה, ה) ולמתן עצות, לא נראה שלהמן היה תפקיד. המן היה חופשי מאחריות במידה כזו שלמלך לא היתה בעיה להורות לו לפקח על תהלוכת הראווה "לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בְּיָקְרוֹ" (ו, י). המלך לא פיטר את שאר שריו ויועציו, ואנו רואים זאת מבקשתו ליעוץ "מִי [מיועצי] בְּחָצֵר" (ו, ד), ובמקרה היה זה המן. גם המן מציין בפני אשתו: "אֵת אֲשֶׁר נִשְׂאוּ עַל הַשָּׂרִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ" (ה, יא), כלומר השרים נשאו עדיין בתפקידם, אולם מאז עלייתו של המן בדרגה, המלך שתה, שוחח והתייעץ אתו ביחידות. הדבר מנע מהמלך ייעוץ נוסף, ולא היתה ביקורת על המן.³³

עבדי המלך אמנם אינם מוזכרים בעניין העלאתו של המן לשר מעל כל השרים, ובכל זאת, המן סיפר לאשתו ולאובהיו שהמלך "נִשְׂאוּ עַל הַשָּׂרִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ", וציווה על עבדי המלך בשער המלך להשתחוות או לכרוע לו (ג, ב). אולם אסור לנו להסתמך על הניגוד הזה בלי שנאמר לנו שפקודת המלך היתה שונה.

שופטים ונכבדים יושבים בשער המלך

"וְכָל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ, פְּרָעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהֶמֶן" (אסתר ג, ב). שער המלך הוא אזור מוגדר שבו ישבו נכבדי העם והשופטים וניהלו

³² ברייאן, אלכסנדר הגדול, עמ' 123. לדוגמה: הרכנת ראש, קימה, קידה עם תנועת יד,

כריעה והשתחוות.

³³ חזוני, הזריחה: לימודים פוליטיים של מגילת אסתר, עמ' 58.

את עסקי העם (דברים כא, יט),³⁴ ומכולם נדרשה הופעה מכובדת (אסתר ד, ב). עתשלום טען שהפקודה החדשה חייבה רק את הנכבדים האלו להשתחוות להמן, ורק בעת מילוי תפקידם הממשלתי בשער. הנכבדים החייבים בפקודה היו פטורים ממנה בשעה שלא היו בשער המלך, וגם שאר העם והאורחים הנכבדים שבאו למלך לא היו חייבים בה,³⁵ וזאת משום שהפקודה לא פורסמה בכתובים ולא הופצה במדינות הממלכה כנהוג (ג, יב).³⁶ מרדכי היהודי, היושב בשער המלך (ה, יג; ב, יט), היה אחד הנכבדים הכפופים לפקודה (ג, ג), כדברי המן (ה, יא), אולם אף שהיו יהודים רבים בשושן (ה, טז), רק מרדכי לא כרע ולא השתחוה (ג, ב). תוכניתו של המן היתה לגרום לכל אנשי העיר לכבדו כי מנהיג עמם בשער המלך מכבד אותו.

מרדכי שמר על אסתר

מסיפור המגילה ניתן להבין שהמלך היה נתון תמיד בסכנה (אסתר ב, כא-כג). בזמן מרד נוהג מקובל היה להתעלל בנשות המלך לעיני העם, בדומה למעשה אבשלום בפילגשי דוד (שמואל ב טז, כב), וחיסול בני-בריתו.³⁷ לכן כדי להגן על אסתר (אסתר ב, יא), הפך את עצמו מרדכי לשומר המלך. לצורך כך עקב מרדכי אחרי המלך ואחרי שריו וסריסיו באשר הם, בארמון ובביתם.³⁸ נאמני המלך כנראה הבינו זאת, וכדי להימנע מצרות עזרו למרדכי, במיוחד לאחר שהוכחה יכולתו

³⁴ בראון, לקסיקון עברי-אנגלי, עמ' 714, "עבדי המלך" פונה לנכבדים רשמיים של בית המשפט.

³⁵ ייתכן שבני העם היו חייבים להשתחוות להמן על-פי פקודות אחרות.

³⁶ עתשלום, והוא לא כרע ולא השתחוה.

³⁷ אדוניה הוכנס למעצר בית (מלכים א א, נא-נב), אביתר הכהן גורש (ב, כו) ויואב בן צרויה הומת (ב, ל-לב). זמרי הכה את בית בעשא "לא השאיר לו משתין בקיר, וגאליו ורעהו" (טז, יא).

³⁸ הרודוטוס, ספר א, 100. ראה תיאורו של הרודוטוס בעניין דיאוקיס, מלך המדים, שהיו לו מרגלים ומצותתים בכל ארץ ממשלתו.

ומסירותו למלך לאחר תלייתם של בגתן ותרש, שניסו להתנקש במלך (ב, כא-כג).

מרדכי ידע את כל אשר נעשה

המגילה מספרת: "וּמְרַדְכֵי יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה" (אסתר ד, א), אולם לנו אסור להשתמש בדעתו של הכותב ללא הוכחות שאכן מרדכי ידע הכול. המגילה מראה לנו שהתקשורת בין אנשי הארמון היתה מוגבלת. המלך והמן למשל לא ידעו שאסתר יהודייה; המלך ואסתר לא ידעו על פתשגן, כתב הדת להריגת היהודים; המן לא ידע שמרדכי ואסתר פועלים ביחד וכבר סיכלו ניסיון לשלוח יד במלך; והמן לא ידע מה הקריאו למלך בלילה שקדם למשתה השני. לעומת זאת, אפשר לראות גם את ההפך, שמרדכי ידע "אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה". מרדכי למשל תקשר עם אסתר בעזרת גורם פנימי בתוך בית-הנשים (ב, יא; כ), אף שההרמון היה מחוץ לתחום עבור גברים, למעט המלך והסריסים. מרדכי אף גילה בעזרת קשריו ניסיון התנקשות במלך, וגם היתה לו דרך להעביר למלכה את המידע על כך (ב, כב). בהמשך המגילה מצוין שמרדכי אפילו ידע על השיחה בין המלך להמן על אודות הכסף שהוצע למלך (ג, ט), ואשר לא נכתב בפתשגן, כתב הדת (ד, ז), ואף ידע על שיחת המן וזרש בדבר העץ הרם (ה, יד).

פקודת מלכות

נוסח הפקודה במגילה הנו: "כִּי כֵן צָוָה לוֹ הַמֶּלֶךְ". המילה "כֵּן" מיותרת; ניתן להשמיטה בלי לגרוע ממשמעות הפסוק. המילה הזו מופיעה רק בפקודת מלכות במגילה.³⁹ בסיפור בריאת העולם המילה "כֵּן" מדגישה

³⁹ בראון, לקסיקון עברי-אנגלי, "כֵּן" עמ' 485. במגילה מופיעה המילה "כֵּן" שבע פעמים בפקודות המלך השונות (אסתר א, ח, יג; ב, ד, יב; ו, י; ז, ט, יד). בהודעת המן בשם המלך שעבדי המלך בשער חייבים להשתחוות לו (ג, ב) ובפקודת אסתר למרדכי ולנערוותיה לצום (ד, טז).

שהפקודה היתה חזקה, שרירה וקיימת: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים... וַיְהִי כֵן" (בראשית א, ט). אף כאן המילה "כֵן" מטרתה להדגיש את מעמדו הרם של מוציא הפקודה, וכן שמדובר בהצהרת אמת או בשבועה.

פקודת הכריעה

חוק הכריעה לא היה חוק ידוע ומקובל, והיה צורך לפרסמו. במגילה מופיעים חוקים רבים שנעשו ידועים ומקובלים, כגון החוק שהתיר לאורחיו של המלך מכל רחבי הממלכה להתנהג כלפיו בכבוד לפי מנהגייהם - "כִּי כֵן יִסַּד הַמֶּלֶךְ"; חוקי ניהול משפט כדין - "כִּי כֵן דָּבַר הַמֶּלֶךְ לִפְנֵי כָּל יְדַעֵי דַת וְדִין"; החוק "כִּי אֵין לְבוֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ, בְּלְבוּשׁ שָׂק"; והחוק "אֲשֶׁר כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הַחֲצַר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא, אַחַת דָּתוֹ לְהִמִּית, לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת שְׂרָבִיט הַזָּהָב, וְחָזָה".

המגילה מפרטת דרכים אחדות שבהן המלך דואג לפרסום פקודותיו: שליחה של שבעה סריסים עם פקודה להביא את המלכה ושתי (אסתר א, י); שליחת ספר (א, כב) החתום בטבעת המלך (ג, יב); ופקודה ישירה להמין לבצע את תהלוכת הכבוד למרדכי (ו, י).

פקודת הכריעה החדשה לא פורסמה כנדרש בצינורות המקובלים. היא נאמרה בעל-פה, לא נשלחה בספרים (א, כב), לא נחתמה בטבעת המלך (ג, יב), ואף לא נכתבה בספר דברי הימים (ב, כג). המלך עצמו לא התייצב בשער ופקד עליה, סריסיו לא יצאו בהודעה פומבית על המינוי, והדת לא ניתנה בשושן, כנהוג (ט, יד). מה גם שהמין לא לבש בגדי מלכות, ולא קיבל את טבעת המלך או תפקיד ביצועי.

פקודת הכריעה היתה עדות שמיעה חשודה

עדות שמיעה מוגדרת בחוק כהצהרה שנאמרת או נכתבת על-ידי אדם אחד ומוצהרת בשמו כאמת.⁴⁰ למעט כמה חריגים, עדות שמיעה אינה מתקבלת במשפט כי אין כל ביטחון באמיתותה – במיוחד אם יש מניע אישי למצהיר אותה. שימוש בטבעת המלך מאשר את אמיתות המסמך, אך אם יש הוכחה שאדם עשה שימוש לא חוקי בטבעת, גם הצהרה חתומה הופכת לעדות שמיעה בלבד (אסתר ג, י). עדות שמיעה עשויה להיות נכונה, אולם ללא בדיקה עם המצהיר המקורי היא מוטלת בספק.

הפירוש המקובל של המשפט "פִּי כֵן צָנָה לֹא הַמֶּלֶךְ" (ג, ב) מתעלם מהמילה "לֹא", ומתייחס אל הכתוב כך: "כי כן ציווה המלך". מתעורר הרושם שבנוכחות קהל פקד המלך שעבדיו ייתנו כבוד מלכות להמן, שהיה מעל הכבוד שהוענק לכרשנא, שהיה הקרוב למלך עד מינויו של המן.

אין במגילה כל רמז שלפיו פקודת הכריעה נכתבה ונחתמה בטבעת המלך, כלומר הפקודה התפרסמה בהכרזה על-ידי אדם אחד או על ידי כמה אנשים. לו היה כתוב שהמן אמר "כי כן ציווה לי המלך", אזי היה ברור שהמן מדבר בשם המלך על פקודה שניתנה לו אישית וביחידות, והוא מפרסם את פקודת המלך כעדות שמיעה. אולם במגילה נכתב: "פִּי כֵן צָנָה לֹא הַמֶּלֶךְ" - בגוף שלישי.⁴¹ כדי למנוע ספק, היה צריך לכתוב משהו כמו "כי כן ציווה המלך לשריו על אודות המן" או "כי כן הודיע המן לעבדי המלך, שהמלך ציווה לו בפגישה פרטית". אלא שכותב המגילה השאיר בכוונה את שתי האפשרויות פתוחות.

⁴⁰ בלאק, מילון חוק, hearsay עמ' 498.

⁴¹ דוגמה קרובה לביטוי "צָנָה לֹא" מופיעה כאשר יהונתן משקר לאביו שדוד אמר "וְהוּא צָנָה לִי אָחִי" (שמואל א, כ, כט), כלומר שבמצוות אחיו הגדול, דוד הולך לבקר את אחיו בבית להם.

בגלל מעמדו הרם של המן - שר מעל כל השרים הרואים את פני המלך והאדם הקרוב ביותר למלך - היה ביכולתו לכפות על אנשי המלך לפרסם פקודה הנראית רשמית. אם המן עצמו פרסם את הפקודה, או שלאחר חקירה יתברר שהמפרסמים קיבלו את המידע מהמן ולא ישירות מהמלך, אזי הפקודה פורסמה למעשה על-ידי עד יחיד, ולכן אינה תקפה.⁴² כדי להבטיח שהיתה זו פקודת המלך, נדרש פרסום על-ידי המלך או על-ידי שבעת סריסיו המשרתים עמו; או פקודה חתומה בטבעת המלך. בכל דרך אחרת המסר עלול להתפרש כשמועה.

מרדכי ידע מי עומד מאחורי הפקודה, ואם הפקודה פורסמה כראוי, אולם אנו לא יודעים. עורך המגילה הציג שתי אפשרויות למשמעות המילה "לו": (1) המן פרסם שהמלך ציווה לו, ואז זה דבר שמועה מעד יחיד; (2) אנשי המלך פרסמו בצורה רשמית שהמלך ציווה לו. ואולם, בהמשך נראה שכאשר המן הציג ששר יוציא לפועל, בכבוד, את התהלכה לאיש אשר המלך חפץ בייקרו (ו, ט), המלך בחר את המן, השר הנאמן (ו, י). לכן קשה לקבל את ההסבר שהמלך חשב שהוא מינה את המן למשרה מלכותית, המעניקה כבוד מלכות של כריעה והשתחוות, ואחר כך פגע בפקודתו והוריד את המן לדרגת השר היושב קרוב למלך בלבד.

סביר שהמן הוא שפרסם את פקודת הכריעה, אם בעצמו או בעזרת שרי המלך שתמכו בו,⁴³ ולכן ניתן לומר שפקודת הכריעה שפרסם המן בשם המלך היתה חשודה, ולמרדכי היתה סיבה לפקפק בתוקפה.⁴⁴

⁴² עד יחיד, עדותו אינה מספקת, ככתוב "על פי שְׁנֵי עֲדִים, או על פי שְׁלֹשָׁה עֲדִים יָקוּם דְבָר" (דברים יט, ט).

⁴³ בהמשך נראה ששרי המלך הלשינו על אסתר שהרגה את בני המן ללא רשות ובחוסר כבוד (ט, יא).

⁴⁴ בהמשך מסופר שאסתר – שהבינה שפקודת ההרג היא שמועה חסרת כוח חוקי כי שונתה במרמה – חשבה שיש בכוח המלך להשיב את השמועה, ובזה לפתור את בעיית היהודים (אסתר ח, ה).

קראו בפני, המן פקד

לאחר הקשר של בגתן ותרש אפשרי שהמן הציע למלך להגביל את הכניסה לארמון, ושנכבדי המלך בשער המלך יציגו את מכתביהם וכל מכתבי ה"שְׁטָנָה" (עזרא ד, ו) להמן, ולא ישירות למלך, וכך הוא בודד את המלך. המן פעל כאן בערמומיות, בדומה למהלך ההטעיה שהוא ינקוט מאוחר יותר כדי לקבל רשות "לאבד" את היהודים. תוכניתו של המן דומה להצעתו של יתרו למשה למנות שרים "וְשָׂפוּ אֶת הָעָם, בְּכָל יַעַת, וְהָיָה כָּל-הַדָּבָר הַגָּדֹל בְּיַאֵי אֱלֹהֵיךָ, וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְּטוּ הֵם; וְהָקַל מֵעַלֶיךָ, וְנִשְׂאוּ, אֶתְךָ" (שמות יח, כב).

אפשרי שהמן הציע למלך כך:

כדי לשפר את ההגנה על המלך ולהקטין את עומס העבודה על המלך, אם על המלך טוב, אתנשא בשער המלך, ונכבדי המלך בשער המלך יקראו בפניי.

המלך אישר,⁴⁵ והמן הודיע לנכבדי המלך בשער המלך שהם יכרעו וישתחוו בפניו כי כן ציווה לו המלך.

ואכן, אפשר לראות שהמן השתלט על שער המלך ומרדכי הוגבל ביכולתו להיכנס לארמון וליידע את אסתר בדבר פקודת המן, ולכן מרדכי השתמש בהתן, סריסה האישי של המלכה, שהיה יכול לצאת ולהיכנס, ושומרי המן לא עצרו אותו לחקירה או חיפשו על בגדיו. הנכבדים בשער לא דיווחו למלך על אודות המחלוקת בין המן למרדכי, המלך התפנה לשבת לשנות עם המן ואחר כך עם אסתר והמן, המלך לא היה עסוק, אולי אף היה משועמם, כשאסתר הזמינה אותו למשתה בחדרה, והמן היה עסוק בשער המלך ולא היה נוכח כאשר אסתר הזמינה את המלך למשתה.

⁴⁵ לדוגמה - ויאמר המלך, הנני מצווה לו/לא כן יעשה.

מרדכי להמן: "אתה לא משנה למלך"

ברוב המקרים על הנתינים למלא אחר פקודות הרשות במלואן, אפילו אם קיים ספק בנוגע לתוקפן.⁴⁶ מרדכי ידע שהוא מסכן את חייו, ואף את חיי בני-משפחתו, בסירובו לכבד את פקודת הכריעה, שפורסמה בשם המלך. ייתכן שהוא לא היה מודאג יתר על המידה מפני שלא היתה לו משפחה, פרט לאסתר המלכה.

מרגליו של מרדכי בבית-המלכות כנראה לא מסרו לו שהמלך מינה את המן למשנה למלך (אסתר ג, א), ולא דיווחו לו על החלק הנוסף בפקודה, שכלל את כיבוד הַשִּׁתְּחוּיָה גם מהנכבדים בשער. ואולם, אי-ידיעתם אינה בהכרח הוכחה לאי-מתן פקודה כזו. על-כן החליט מרדכי לבדוק את תוקף הפקודה החשודה. לא היה באפשרותו לשאול את המלך, ולכן הוא החליט לסרב לכבד את המן בכבוד מלכות, כאילו בשגגה, ולהיווכח בתגובת המן (ג, ב). אם פקודה כזו אינה קיימת, המן לא יוכל להענישו, וכך ייפול בפח של עשיית מעשים נלעגים נוספים. הדבר יעניק למרדכי הזדמנות נוספת להפגין בפני המלך את יכולותיו ואת נאמנותו. אם המלך אכן אישר את הפקודה, מרדכי בחקירתו יעלה את זכותו לפטור בטענה כי הציל את המלך ממתנקשים.

בהסתמך על יכולתו האנליטית, החליט מרדכי לא לכבד את המן בכבוד מלכות, ככתוב: "וּמְרַדְּכִי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה" (אסתר ג, ב). ייתכן שכריעה והשתחוות אינן פעולה אחת רצופה, אלא שני מיני כיבודים של אנשים ממעמדות שונים: היושבים בשער נדרשו לפחות לכרוע; ומשרתי המלך, בדרגה נמוכה יותר, נדרשו להשתחוות.⁴⁷ מרדכי לא עשה לא את זה ולא את זה. עם זאת, הכתוב אינו מדגיש שהוא לא נקט שום מנהג כבוד, בניגוד להתעלמותו המוחלטת מהמן אחרי המשתה הראשון של אסתר (ה, ט), אשר הסבה להמן צער גדול וגרמה

⁴⁶ "נתינים" במובן המודרני של תושבים הכפופים לחוקי הריבון.

⁴⁷ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קב, מתוך מנות הלוי.

לו להתלונן על מרדכי באוזני אשתו ומקורביו (ה, יג). מכאן ניתן להסיק שמרדכי כיבד את המן בכבוד המגיע לשר (או לשר מעל כל השרים), ולפחות קם ממושב וזע לכבוד המן.⁴⁸ בהתנהגותו זו הפגין מרדכי את העובדה שאינו מכיר בהיות המן המשנה למלך.

המן ידע שפקודת הכריעה אינה חוקית

בפקודות בשם המלך הממונים על הביצוע חייבים לאכוף את הביצוע, אפילו אם קיים ספק באשר לאמיתות הפקודה. המן ידע את חומרת עברתו שלו בדרישת כבוד מלכות ללא אישור, ולכן לא היה יכול לאכוף את פקודתו ולסכן את עצמו בתלונות למלך ולזרש אשתו בלי להפיל את עצמו בעברה זו. ייתכן שהמן קיווה שמשפחתו של מרדכי תלחץ על מרדכי להיכנע. מחוסר בררה, וכדי לא להיות מואשם בזלזול במלכות, התעלם המן מחוצפתו של מרדכי (אסתר ג, ב-ו). זה היה האות למרדכי שפקודה כזו לא באמת ניתנה.

הסברו של מרדכי

נכבדי המלך בשער המלך ביקשו ממרדכי הסבר להתנהגותו. מצד אחד, מרדכי לא מצא לנכון לגנות את פקודת המן, שהוא פירש את ביצועה כרשות בלבד; מצד שני, הוא לא היה יכול לשתוק. לכן הוא הסביר את סירובו בהיותו "יהודי". למעשה המן לא קיבל בכך כל מידע חדש; בשלב זה, הוא כבר ידע ודאי שמרדכי הוא מנהיג היהודים.

הצהרתו של מרדכי היתה אמת. הוא אכן היה יהודי, ורצה להציל את עמו מפני התבוללות, ולכן סיפק תשובה שתסבך את כל היהודים בבעיה שהוא יצר. אין ספק שהסברו של מרדכי נועד להטעות את המן

⁴⁸ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קסז, בשם ר"מ אלשיך.

ואת עבדי המלך, ולאלין את המן להגיב במסגרת האפשרויות הפתוחות בפניו. המן הבין מתשובת מרדכי שהיהודים קיבלו פטור מהמלך או שחוקי דתם אוסרים עליהם להשתחוות לאדם, בדומה ליוונים בזמנו.⁴⁹ מרדכי יצר תסבוכת שהפתרון לה היה מותו של אחד המשתתפים; המן לא היה יכול להרשות לעצמו להסתכן ולהתפרסם כשך שאין חובה לכבדו.

ביהדות אין איסור השתחוות לאדם

חכמי התלמוד כבר ציינו שכשם שהמן סיכן את עם ישראל, כך עשה גם מרדכי ללא הצדקה: "ראו מה עשה לי אגגי ומה שילם לי ימיני".⁵⁰ קשה להאמין שמרדכי – שנקרא על שם האל מרדוך, ואשר שינה את שם הדסה לאסתר (אסתר ב, ז) על שם האלה עשתורת, ואשר פקד על אסתר להתחתן עם עכו"ם ולא לגלות את מוצאה היהודי (ב, י, כ), ובעצם כך להסוות את מנהגי הנשים היהודיות בתקופתם – היה יהודי כה אדוק בעניין הכריעה. פרופ' מיכאל פוקס טוען שמרדכי ידע שהסברו אינו משכנע, שכן הוא הרשה לעצמו להגביר את זלזולו בהמן, ואפילו "לא קם ולא זע" בלי הסבר חדש (ה, ט). זאת ועוד, לפי הוראת מרדכי להתחנן להוד מלכותו (ד, ח), אסתר כרעה לרגלי המלך (ח, ג).⁵¹

קימיים הסברים אחדים המבוססים על בגדי המן ועל תכשיטים שלבש עם פסלוני תרפים, או על הסברה שהמן הכריז על עצמו כאל. חז"ל העלו אפשרות זו, אף שלקישוטים אלו אין כל סימוכין במגילה כי לא היה להם הסבר אחר. ייתכן שהמן עשה זאת כניסיון נואש להיחלץ מהתסבוכת, לוותר על כבודו למען אליליו, ולהאשים את מרדכי בחוסר כבוד לאלוהי המלך. המן ידע שהוא אינו אלוה, הוא ידע את מקומו ולא

⁴⁹ Arrian, *Anabasis*, 4.10.5-12.5

⁵⁰ תלמוד בבלי, מסכת מגילה פרק א, דף יב, ע"ב.

⁵¹ פוקס, דמויות ודעות במגילת אסתר, עמ' 44.

העז להיכנס לחצר הפנימית (ו, ד) - הוא עמד בכבוד, וחיכה שהמלך יזמין אותו (ו, ה). גם המלך לא כיבד את המן, כאשר הוא פקד לזרוז (ה, ה), להביאו לאלתר (ו, יד) ולתלותו (ז, ט).

סביר להניח שמרדכי הכיר את מנהג היהודים להשתחוות בפני אנשים: אברהם השתחוה לשלושת הזרים שניצבו עליו (בראשית יח, ב) ולבני-חת (כג, ז); ומשה יצא לקראת יתרו כהן מדיין, השתחוה לו ונישק אותו (שמות יח, ז). מדרש אבא גוריון מאשר שבני-ישראל השתחוו לגויים, אלא שמרדכי משבט בנימין היה פטור מהשתחוות לעמלקי, הואיל ובזמן שיעקב אבינו ומשפחתו השתחוו לעשיו סבו של עמלק (בראשית לו, יב), בנימין, ואולי גם עמלק, עדיין לא נולדו (לג, ג).⁵² קשה לקבל טענה זו שכן הן בנימין והן אחיו השתחוו למשנה מלך מצרים (יוסף), שלדעתם היה מצרי (מג, כו-כח).

יש הטוענים שלפי החוק הפרסי, על מרדכי נאסר לכרוע או להשתחוות לאדם נמוך ממנו בדרגה בגין ייחוסו הרם כאבי המלכה.⁵³ אולם לא סביר שמרדכי הסתכן בחשיפת הקשר הסודי שלו למלכה כדי להימנע מציות לפקודת המלך.

לפי הסברים אחרים, מרדכי "בֶּן-יָאִיר בֶּן-שִׁמְעִי בֶּן-קִישׁ אִישׁ יְמִינִי" (אסתר ב, ה) מבית-שאול המלך לא ציית משום שהמן "הָאֲגָגִי" הוא מצאצאי אגג (ג, א), מלך עמלק (שמואל א טו, ח), שקוללו (שמות יז, טז), ולחלופין משום שכעס על המן שעלה לגדולה, בזמן שהוא, מרדכי, היה מי שהציל את המלך ממוות (אסתר ב, כא-כב). עם זאת, גם אם מרדכי נטר להמן, הרי שהמגילה מציגה את תוכניתו כשכלתנית, ולא כנובעת מרגש ילדותי, מסוכן וטיפשי.

⁵² מתוך מדרש אבא גוריון איש צדיין, בעריכתו של שלמה בובר, וילנה, תרמ"ז (1887), פרשה ג (עמ' 22); ילקוט שמעוני - רמז תתרנד.

⁵³ מרדכי "לקחה לו לבת" (אסתר ב, ז), וכאשר חשפה אסתר את זהותה היא הצהירה שהיא בתו של אביחיל ומרדכי היהודי (ט, כט).

במשטר אבסולוטי קשה לדעת מה הוא החוק

בפרס לא היו זכויות מיוחדות מטעמי דת, אלא אם המלך אישר זאת באופן מפורש. בזמן המשתה למשל איפשר המלך למשתתפים לאכול ולשתות לפי מנהגייהם (אסתר א, ח), ואף הקל את עול המסים על המדינות השונות לכבוד חתונתו עם אסתר (ב, יח). ככל הנראה, המן סבר שהמלך העניק למרדכי פטור מטעמי דת, במקום להשכיל להבין שלמרדכי יש מודיעים בארמון והוא יודע שאין פקודה כזו.⁵⁴ על-כן לא מיהר המן להרוג את מרדכי, אלא המשיך כהרגלו במרדפו אחר כבוד ובשינוי פקודות המלך. גם מרדכי מצדו לא רצה להסתכן בחשיפת התנהגותו של המן בפני המלך, שכן זה היה יכול לטעון שבדיעבד הוא אישר כבוד זה להמן, חברו לשתייה (ג, ט).

אולי מרדכי היה יכול להפעיל את אנשיו ולפגוע בהמן, אולם הוא העדיף לחכות בסבלנות ולתת לצרה לגדול כדי להשלים את תוכניתו ולהשיב את היהודים לחיק היהדות.

המן לא היה יכול לרצוח את מרדכי בחשאי

אסתר פקדה על מרדכי "לִךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצְאִים בְּשׁוֹשָׁן" (אסתר ד, טז), וביקשה מהמלך "יָנִתֵן גַּם מִתָּר לַיהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוֹשָׁן, לַעֲשׂוֹת כְּדַת הַיּוֹם" (ט, יג), כלומר ניתן להבין שבשושן נמצאו יהודים רבים באותה עת. אולם מרדכי היה היחיד שלא ציית להמן (ג, ב) בטענה שהוא יהודי (ג, ד), ומכאן אפשר להסיק כי מרדכי היה היהודי היחיד בין כל נכבדי המלך בשער הכפופים לפקודת הכריעה. ידוע לנו שתחת

⁵⁴ למעשה המן לא היה יכול לוודא אם קיים איסור השתחוות ביהדות או לא, כי מרדכי היה ראש הקהילה היהודית, והיה בכוחו לצוות על העם (לצום ולהילחם), ולקבוע ולהשהות חוקים ליהודים כרצונו (חוקי הכשרות לאסתר, חוקי פורים), במיוחד כשהיה "רצוי לרוב אחיו" ("אחרי רבים להטות" [שמות כג, א-ג; תלמוד בבלי, בבא מציעא נט ע"ב]).

שלטונו של המלך היו בני-עמים שונים, דוברי שפות שונות (ג, ח). מאז שביטל המלך את הארמית כשפה הרשמית (א, כב), הוא כנראה העסיק את מנהיגי העמים בתרגום פקודותיו (ג, יב). יש להניח שלפחות יהודי אחד נדרש להיות האחראי לתרגום חוקי המלך ליהודים, ככתבם וכלשונם (ח, ח), והאיש הזה היה מרדכי היהודי.

בזמנו היה נהוג להוציא להורג את כל בני-משפחתו של הפוגע במלכות, כאקט של הרתעה. אפשר שלמרדכי לא היתה משפחה, פרט לאסתר המלכה, ולכן החליט המן לראות את כל העם היהודי כמשפחתו של מרדכי, ולהענישם.

הוצאה רשמית להורג היא זכות בלעדית לשליט.⁵⁵ מדברי זרש אנו מבינים שהמן לא היה רשאי לתלות את מרדכי בלי להודיע על כך למלך (ה, יד), וגם אסתר ביקשה רשות שלאחר מעשה לתלות את בני-המן המתים (ט, יג), וזאת כדי להראות שהמתתם אושרה על-ידי המלך. ניתן לשער שהמן חשש לרצוח בחשאי את מרדכי, כי אז יידרש למנות נציג יהודי חדש, וייתכן שגם זה יסרב להשתחוות בשל יהדותו. על כן הפתרון היחיד שעמד לרשותו היה להרוג את מרדכי ואת עם מרדכי – כמודגש (ג, ו), כך שלא יהיה עוד צורך בנציג יהודי.

מרדכי ידע להפיק תועלת ממידע

למרדכי, כמתרגם הרשמי של היהודים בשירות המלך, היתה שליטה על משלוח וקבלה של ידיעות מהיהודים המפוזרים בכל מדינות הממלכה.⁵⁶ שליטה זו אפשרה לו לנצל אירועים כלכליים ופוליטיים בממלכה

⁵⁵ ראה (דברים כא, כב), יהושע (יהושע ז, כה; ח, כט; י, כו), דוד (שמואל ב ד, יב; כא, ט).

⁵⁶ פרוגסון בספרו, ביתו של רוטשילד, בנקאי לעולם 1849-1998, מתאר מערכת דומה של שליטה על מידע וכסף.

לקידום מעמדו,⁵⁷ והוא אכן ידע לתעל את המידע להשגת מטרותיו. מעמדו הקנה לו עוצמה והוא היה לאדם מבוקש בארמון ומחוצה לו (אסתר י, ג). ייתכן שלא היה לו עניין לעלות לדרגת שר, אך כשהמלך יצר דרגה חדשה ומינה את המן כשר מעל כל השרים, נוצרה הזדמנות למרדכי להתמנות לתפקיד הזה, ועדיין לנצל את היתרון שהיה לו במגע הישיר עם עמו (ח, ח).

---

⁵⁷ אין כל רמז בסיפור לכך שמרדכי עשה זאת, אולם הוא היה יכול לרכז ולהפיץ מידע על המצאות ותגליות בממלכה, ובנוסף לכך להשתמש לדוגמה בידע על כמות השלג בטורקיה בחורף ועל השפעתה על הפעילות החקלאית והכלכלית בדרום עיראק באביב ובקיץ.

פקודת המסים של המלך ופקודת ההרג של המן

מסים וכבוד היו חשובים לשלטון

המן החליט להרוג את כל עם מרדכי, אולם "היה לו קשה להאמין שהמלך יענה אמן אחר בקשתו לשפוך דם נקיים וגם להפסיד כוח אדם", ולכן פעל בתחבולות.⁵⁸ המן הטיל "פור הוא הגוֹרֵל" (אסתר ג, ז) כדי לעודד את התוקפים ולהמם את היהודים שגורלם נחרץ בידי שמים. הוא הודיע למלך שיש עם אחד "[ש]אֶת דְּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עֹשִׂים" (ג, ח).⁵⁹ הסבר פשוט הוא שהמן טען שהעם אינו מכבד את כל חוקי המלך, אף שידוע שמרדכי כיבד את החוק ולא הופיע בשער העיר בלבוש שק (ד, ב), ואסתר סירבה להופיע לא קרואה בפני המלך (ד, יא). מתקפתו הרחבה של המן נועדה להכעיס את המלך ולגרום לו לשאול מי הוא העם, האם היה עם מועדף שקיבל פטור מסוים, ואף לגרום לו לרצות להעניש את העם.⁶⁰

כל חברה מתאפיינת בשני סוגי חוקים: חוקי "עשה" (שמספרם מצומצם) וחוקי "לא תעשה". בדבריו פונה המן לחוקי "עשה" בלבד. בספרו "הפרסים" מפרט אייסקילוס⁶¹ את שלושת המעשים החשובים ביותר לשליטים הפרסים:

1. **כיבוד החוק** – המלך הקפיד לכבד את החוק ודרש זאת גם מנתניו: הוא התייעץ עם יודעי דת ודין לעשות כדת (א, יג-טו), חקר את

⁵⁸ חזיתת הכהן, מגילת אסתר תקפו של נס, עמ' יח.

⁵⁹ במגילת אסתר "דת" פירושה הוא "חוק" (אסתר א, יג). בראון, לקסיקון עברי-אנגלי, עמ' 206. "דתי המלך" ברבים.

⁶⁰ אסתר גם היא השתמשה בסגנון הצהרה שזכה כדי להכעיס את המלך ולברר אם הוא אישר את פקודת ההרג, ואכן המלך הגיב ושאל בכעס: "מי הוא זה" (אסתר ז, ה). בנוסף על כך, המן ניסה לקבל תשובה מהמלך גם בשאלתו "איש אשר המלך חפץ ביקרו" (ו, ו).

⁶¹ אייסקילוס, הפרסים, עמ' 18 (585-589).

אמיתות פשעם של בגתן ותרש (ב, כג), הסכים להעניש עם שמפר את חוקי המלך (ג, יא), לא גזר את עוון המן על בניו (ז, ט), ושמר על כבוד מסמך החתום בשמו (ח, ח);

2. **כיבוד הרשות** – המלך כעס על ושתי שבזה לו ולפקודתו (א, יב). המלך הקפיד לשמור על כבודו, ונמנע מפרסום חטאם של בגתן ותרש (ו, ו) ופגיעת המן בשלטונו (ח, ז);

3. **תשלום מסים** – המלך הקפיד לגבות מסים (י, א) כדי להציג את עושרו (א, ד).

סירוב לכבד את חוקי המלך פירושו אי-מתן כבוד לרשות ואי-תשלום מסים. המן בדבריו התכוון לשתי עברות אלה בלבד, ולא לכל חוקי המלך.

בדיני ממונות מתחילין מן הגדול

בעניין ושתי דיבר ראשון ממוכן, הזוטר בשרי המלך, כנהוג בדיני נפשות, שבהם "מתחילין מן הצד"; להבדיל מהנהוג בדיני ממונות, ששם "מתחילין מן הגדול".⁶² בענייני מסים למשל רחבעם התייעץ בזקנים ואחר כך בצעירים (מלכים א יב, ד-ט). המן היה מעל כל השרים, ולכן היה הגדול שבהם. מכיוון שהגדול בשריו דיבר ראשון בעניין העם שאינו מקיים את חוקי המלך, סביר להניח שהמלך חשב שמדובר בדיני ממונות כתשלום מסים, ולא בדיני נפשות כאי-מתן כבוד למלכות. המלך לא ידע על עם שמסרב לכבודו, וכפי שנראה בהמשך, הוא כנראה התרכז בעברה של אי-תשלום מס.

⁶² "בדיני הטומאות והטהרות מתחילין מן הגדול, דיני נפשות מתחילין מן הצד" (משנה, סדר נזיקין, מסכת סנהדרין, פרק ד, משנה ב), ויש הגורסים: דיני ממון מתחילין מן הגדול (בתוספתא, סנהדרין פרק ז).

מזשחק המילים של המן

המן הציע למלך:

יִשְׁנוּ עִם אֶחָד מִפְּזָר וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת
מְלֻכּוֹתָךְ וְדַתִּיהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עַם וְאֵת דְּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם
עֹשִׂים וְלִמְלֶךְךָ אֵין שׁוּהָ לְהַנִּיחֶם. אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכְתֹּב
לְאַבְדָּם (אסתר ג, ח-ט).

הצעתו של המן למלך, איבוד העם, אינה ברורה כלל כפי שנדמה, אולם המפתח להבנתה הוא המילה "לְאַבְדָּם" – שהמן (ג, ט) ומרדכי (ד, ז) השתמשו בה בלי שום מילת הבהרה לידה. מילה זו אפשר לפרש בכמה דרכים:

- **לגרשם, להפיצם ולפזרם עד שלא יימצאו** – כשם שאמר ירמיהו: "הוי רעים מְאַבְדִים וּמְפַצִים אֵת צֶאֱן מְרַעֲיָתִי" (ירמיהו כג, א). פירוש מילולי זה מתבסס על הגליית עשרת השבטים שאבדו (ישעיהו כז, יג). אולם הפירוש אינו מתקבל על הדעת במקרה שלנו משום שהמן ציין מראש כי העם מפוזר בין כל העמים.

- **להורגם או להשמידם** – כשם שאמר יחזקאל: "כְּזֹאֲבִים טָרְפִי טָרֵף לְשִׁפְףֵךְ דָּם לְאַבְדֵּ נַפְשׁוֹת" (יחזקאל כב, כז), וכשם שאמר ירמיהו: "לְנַתּוֹשׁ וְלַנְתּוּץ וְלַהֲאָבִיד וְלַהֲרוֹס" (ירמיהו א, י). המן השתמש במשמעויות האלה בפשתגן כתב הדת: "לְהַשְׁמִיד לְהַרְגַּ וְלְאַבְדֵ" (אסתר ג, יג).

- **לשעבדם** – הרב אליעזר אשכנזי מסביר שהמן הטעה את המלך לחשוב שמדובר בהריגה או בעבדות.⁶³ פרופ' סנדרה בירג מעלה את האפשרות שהמן הטעה את המלך לחשוב שהציע לשעבד את העם

⁶³ אשכנזי, יוסף לקח, עמ' טז.

במסגרת הפעלת תוכנית גביית מסים (כפי שהיה מקובל בזמנו להעניש משתמטי מסים [דברים טו, יב]). טענתה מסתמכת על הכתוב בפסוק שקדם להצעה: "וְלִמְלֶךָ אֵין שְׁוֶה לְהַנִּיחֵם", כלומר לא לאפשר להם לנוח⁶⁴ או לקבל הנחה ממסים⁶⁵, אלא להכריחם לעבוד – לשעבדם.

• **לשעבדם** – פרופ' פאול האופט מסביר ששעבוד העם יביא לאובדנו כישות לאומית ותרבותית כי לעבדים אין מעמד משפטי של "עם"⁶⁶. פרופ' כארול בכטל רואה בזוג המילים "אבד" ו"עבד" מילים הומופוניות.⁶⁷ אף שהשימוש הזה אינו מצוי בתנ"ך, אחד מפירושי המילה "עבד" הוא העביד (ראו: "טוֹרְפֵי עֲבָדוֹנֵי בְכָבֵד עֲבֹדָה" [מגילת אחימעץ, צו] מתוך מילון אבן שושן).⁶⁸ לאחר שאסתר שמעה ממרדכי שהמן הציע שוחד למלך, היא שיערה שהמילה שנאמרה גרמה למלך לחשוב שמדובר בעבדים ובשפחות, ונקטה אף היא את אותו קו פרשני באומרה: "כִּי נִמְפָּרְנֵנוּ... לְאֵבֵד; וְאֵלוֹ לְעֲבָדִים... נִמְפָּרְנֵנוּ" (ז, ד)⁶⁹ וזאת ללא כל מידע על אודות הצהרת המן "ש[ל]מְלֶךָ אֵין שְׁוֶה לְהַנִּיחֵם".

פירושים אלה מחזקים את הטענה שהמן נעזר במשחק מילים על מנת להטעות את המלך ואת אנשיו.

מאחר שהמלך לא חקר על אודות העם ופשעו, למד המן שאין עם אשר קיבל פטור מחוקי המלך, ממתן כבוד לרשות או מתשלום מסים.⁷⁰

⁶⁴ בירג, מגילת אסתר: מוטיבים, נושאים ומבנה, עמ' 102.

⁶⁵ ברלין, פרשנות לאסתר, עמ' 41.

⁶⁶ האופט, "הערות ביקורתיות על מגילת אסתר", עמ' 135. לא ברור אם הסבר זה מתאים למגילה. ידוע בהיסטוריה שעמים נכבשים ועבדים הוכרחו לשנות את דתם, אולם היהודים לא היו חייבים לגייר את עבדיהם, והמלך לא כפה את דתו על עמי הממלכה, אף שהוא פקד ש"כֹּל אִישׁ שֶׁרָר בְּגִיתוֹ, וּמִדְבַּר כְּלָשׁוֹן עֲמוֹ" (אסתר א, כב).

⁶⁷ בכטל, אסתר: פרשנות, הערות לתנ"ך ללימוד ודרשה, עמ' 42.

⁶⁸ צורף על ידי אברים משעלי.

⁶⁹ מרדכי שינה את שמה של הדסה לאסתר (אסתר ב, ז), ולכן אסתר-עשתר היתה רגילה לבלבול בין "א" ובין "ע".

⁷⁰ הרודוטוס ספר ג, 91, 97, מציין שחבל הערבים היה פטור ממס לדריוש בשל עזרתם לו,

בהמשך הדברים הבין מרדכי שהמן יודע שהיהודים לא קיבלו פטור מהשתחוות לרשות, ולכן אין עוד צורך להמשיך בהצגה של מתן כבוד, אפילו חלקי, להמן, ככתוב: "לא קם ולא יָע מִמֶּנּוּ" (ה, ט).

המן מציע תוכנית בעלת משמעויות אחדות

לאחר שביקש רשות מהמלך לאבד עם אחד, ממשיך המן:

עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים כֶּפֶר כֶּסֶף אֶשְׁקוּל עַל יְדֵי עֲשֵׂי הַמְּלָאכָה
לְהָבִיא אֶל גַּנְזֵי הַמֶּלֶךְ (אסתר ג, ט).

קשה להבין את ההצעה מכול וכול, שהרי לא נאמר מי הוא בעל הכסף, מי הם עושי המלאכה, מה הם יעשו, למה המן צריך לשלם עבור הריגת עבריינים, למה הורגים עם ולא רק את החוטאים, ומה יובא לאוצר המלך.⁷¹

הרודוטוס מציין שתקציב המלך דריווש היה 14,560 כיכרות כסף לשנה.⁷² מכאן שהסכום שהציע המן מתאים לגודל המשימה ובהישג יד עבור מלך פרס, אולם לא סביר שיהיה בידי המן סכום מופרז שכזה, למרות "כבוד עָשְׂרוֹ" (אסתר ה, יא). המילה "אֶשְׁקוּל" (בגוף ראשון) מציינת שהמן יבצע פעולה של העברת כסף כתשלום.⁷³

והפרסים ישבו במדינה חופשית ממסים, ואולי גם היהודים שבתוכם. אולי לזה רומז עזרא באזהרתו על החובה לשלם מסים למלך (עזרא ד, יג).

⁷¹ חזויה הכהן, מגילת אסתר תקפו של נס, עמ' כ.

⁷² הרודוטוס ספר ג, 91, 95-96. סכום זה לא כלל את הוצאות הצבא החונה במדינות, את המס מהאיים ואירופה ואת המתנות. הרודוטוס מציין ששער הזהב היה 13 פעמים שער הכסף. לפי שער זה, דוד נתן לשלמה לבניית המקדש 46,500 כיכר כסף (דברי הימים א כט, ד), והכסף שולם ל-150,000 עובדים (מלכים א ה, כט) במשך שבע שנים (ו, לח).

⁷³ בראון, לקסיקון עברי-אנגלי, "שקל" עמ' 1053.

כדי לממש את מזימתו היה על המן לוודא שהצעתו תפורש כתוכנית העלאת מסים למלך, וכשוחד לכל אדם אחר שהיה נוכח בפגישה:

1. **גביית מסים** – המן הציע תוכנית מסים חדשה, כשם שפרעה נָחַה פקד על יהויקים מלך יהודה להעריך "אִישׁ כְּעֶרְפוֹ" לתת מס למצרים (מלכים ב כג, לה), וגם הרודוטוס מציין שבתקופת אמסיס במצרים כל אדם היה חייב להסביר לראש הגליל את פרנסתו.⁷⁴ המן הסביר שהוא אישית ישלם עשרת אלפים כיכר כסף מאוצר המלך לאנשי המלך "עֲשִׂי הַמְּלָאכָה" המכובדים, שהיו דרגה אחת מתחת ל"שְׂרֵי הַמְּדִינֹת וְהָאֲחֻשְׁדָּרָפְנִים וְהַפָּחוֹת" (ט, ג), כדי להעניש את העם שנח מעבודה ומשתמט ממסים ואת הסרבנים שיש להחרימם ולמוכרם לעבדות. עבד אברהם למשל שילם מכיס אדוניו לרבקה ולמשפחתה (בראשית כד, י; נג), ויוסף שילם מאוצר פרעה לפקידים כדי לגבות כחמישית מהיבול במסים, אגר אוכל והעביר את רווח המכירה לפרעה (בראשית מא, לד, מח; מז, יד-כו). בניגוד ליוסף, שהציע שאדם אחר יבצע את המשימה, המן דיבר בגוף ראשון והתנדב להיות ראש המבצע.

2. **הענשת עם** – המן ביקש לקחת מאוצר המלך ולשלם לאנשי המלך משכורת, כדי להעביר עם על דתו ולהעניש את הסרבנים, והכסף שייאסף יובא אל גנזי המלך.⁷⁵

3. **מתן שוחד** – המן הציע לשקול ולמדוד מכספו שלו עשרת אלפים כיכר כסף ולהעבירם לידי הסבלים שיובילו את הכסף לאוצר המלך כדי לקבל אישור להרוג "עם".

4. **תשלום הוצאות** – המן הציע לשלם מכספו שלו עשרת אלפים כיכר כסף לשכירי חרב כדי להרוג "עם", ולהביא את השלל לאוצר המלך.

⁷⁴ הרודוטוס ספר ב, 177.

⁷⁵ חותיה הכהן, מגילת אסתר תקפו של נס, עמ' כא.

המלך אישר את פקודת גביית המסים ופקד על המן לבצעה

קריאה סלקטיבית של הכתוב מראה שהמן אמר:

וְעִשְׂרֵת אֲלָפִים כֶּפֶר כֶּסֶף אֲשָׁקוּל עַל יְדֵי עֲשֵׂי הַמְּלָאכָה
(אסתר ג, ט)

והמלך ענה:

הַכֶּסֶף נָתַן לָךְ (ג, יא)

המלך לא אמר: אני מוותר על הכסף, אין לי צורך בכסף, תשאיר את כספך אצלך, אלא השתמש בשורש נתן.⁷⁶ הרב משה אלשיך זיהה בעיה בכך שהמלך נתן מכספו ולא דחה את מתנת השוחד, ולדבריו "המלך לקח מהמן ואחר כך החזיר לו את הכסף במתנה".⁷⁷ ואולם, קיימת אפשרות שהמלך לא לקח מהמן דבר אלא נתן מכספו, כסף שהוא מחשיב כרכושו שלו בהווה או בעתיד. המילה "לתת" אינה תמיד מציינת העברת בעלות, אלא יכולה להעיד על כך שהרכוש מועבר זמנית למחזיק, וזה מצווה לפעול לפי הסכם שהוחלט בין הצדדים לתקופה מוגבלת ולשימוש מוגדר. כשהמלך למשל נתן להמן את טבעתו (ג, י), וכשהמן הציע למלך "וְנָתַן הַלְבוּשׁ וְהַסּוּס" (ו, ט), לא היו אלה העברות בעלות.

תגובת המלך מבהירה מה הוא הבין ובאיזו אפשרות הוא בחר:

1. גביית מסים – כשהמלך אמר: "הַכֶּסֶף נָתַן לָךְ", הוא אישר את הצעת המן והורה לו לבצע גביית מסים חדשה, וכשר מעל כל השרים וכמשרתו של המלך, לקחת מאוצר המלך עד עשרת אלפים כיכר כסף,

⁷⁶ בראון, לקסיקון עברי-אנגלי, "נתן" עמ' 679, (r.= commit, entrust to). "כספו לא נתן בנשך" (תהילים טז, ה).

⁷⁷ פונטריומולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קכו, בשם ר"מ אלשיך.

לשלם בהם לעושי המלאכה, פקידי המלך גובי המסים, ולהביא את המסים והקנסות לאוצר המלך, בדומה לאיסוף הנערות – וְיִפְקֹד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים בְּכָל מְדִינֹתוֹ וְיִקְבְּצוּ...” (ב, ג).

2. **הענשת עם** – המלך לא ידע על עם מורד שאינו מכבד את המלך, הרי כל עמי ממלכתו נכחו במשתה ונתנו לו כבוד, וכך עשו גם יהודי שושן - נתנו כבוד למלך במשתה שבעת הימים בחצר גינת ביתן המלך.

3. **שוחד** – המלך לכאורה ויתר על המתנה מהמן, אבל אין בכך “נתינה” של כסף. לו עושי המלאכה היו הסבלים, המן לא היה מזכירם, כשם שמרדכי לא הזכירם (ד, ז). בנוסף לכך המלך היה יכול לשאול את עצמו מדוע המן מוכן להוציא סכום כה גדול, ומאין לו הכסף אם לא מגנבה ממנו. כמו כן המלך לא נעלב כשאסתר האשימה אותו בלקיחת שוחד (ז, ד), ולא היה שואל מי הוציא את הפקודה להרוג עם (ז, ה).

4. **תשלום הוצאות** – המן ישלם לשכירי חרב, והמלך יעניק לו את השלל שייאסף (ולא את עשרת אלפים כיכרות הכסף). הסבר זה אפשר להמן להשתמש בשלל כתשלום לעושי המלאכה, קרי: לרוצחים ולשודדים. המן משתמש בהסבר זה, אולם חולשתו של ההסבר היא שהמלך כעס על המן שהוציא פקודה ללא רשות (ז, ז), וקשה להאמין שהמלך ייתן להמן הכנסה שנתית קבועה או סכום גדול בלתי מוגדר מ“עם” אחד מפוזר. היידוע במילה “הַכֶּסֶף” מרמז על הכסף שהמן דיבר על אודותיו, ולא על השלל.

המלך אמר “והעם לעשות בו כטוב בעיניך”, כלומר אתה תחליט מה טוב למדינה.⁷⁸

הענשת משתמטים מתשלום מסים היא משימה רחבת היקף ומתמשכת, הדורשת חתימה על פקודות שונות ורבות לכל העמים והמדינות שבהם מפוזר “העם”. זאת להבדיל מפקודת ההרג, שכדי

⁷⁸ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' רב, מתוך מלא העומר.

להוציאה לפועל המלך היה נותן להמן את טבעתו לזמן קצר ומוגבל, אם בכלל. מתן הטבעת כשלעצמו מבהיר שהמלך חשב על מבצע גדול וארוך, ומרדכי הבין באופן חד-משמעי שהמלך, בעל הכסף, הטיל על המן להשתמש בכספו ובטבעתו לביצוע מידי של פקודת המסים ללא הגבלת זמן.

מרדכי ידע על אודות הכסף אשר הציע המן למלך (ד, ז), כלומר היו אנשים ששמעו את הצעת המן, והם דיווחו למרדכי. מכאן אפשר להסיק שהמן הציע הצעה מעורפלת באופן כזה ששומרי הראש של המלך יחשבו ששוחד הוצע והתקבל, ולכן הפקודה להרוג יהודים היתה חוקית, ואין כל סיבה לדווח למלך,⁷⁹ בזמן שהמלך למעשה אישר תוכנית גביית מסים חדשה. מרדכי דיווח לאסתר שהמן הציע שוחד, והמלך אישר את פקודת ההרג (ד, ז), וזאת כדי להטעות את התך, שהעביר את המסרים לאסתר, ואולי ידע על הצעת השוחד של המן.

המן משנה את פקודת המלך לפקודת הרג

לפי פקודת המסים שאושרה, סמכותו של המן כללה חקירה וענישה של כל העמים במדינות המלך (אסתר ג, יא). לו היה מסתפק בפקודה שאושרה, היה המן משיג את מטרתו ונמנע מסיבוכים. המן כתב בשם המלך ושלח "אֶל שָׂרֵי עַם וְעַם, מְדִינָה וּמְדִינָה" (ג, יב) את פתשגן כתב הדת הזה:

לְהַשְׁמִיד לְהַרְג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְהוּדִים מִנְעַר וְעַד זָקֵן טָף
וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד, בְּשִׁלּוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנָיִם-עָשָׂר הוּא
חֹדֶשׁ אָדָר; וּשְׁלָלָם, לְבוֹז (ג, יג).

⁷⁹ חרבונה, אחד מסריסי המלך, לא התבייש לדווח למלך על העץ שהמן בנה בביתו (ז, ט).

אף ששמו של מרדכי אינו מוזכר בפקודת ההרג, הפקודה הענישה בעקיפין את משפחת מרדכי המורחבת.

המן היה חייב להשתמש במילה המעורפלת שאושרה "לאבד", אך הוא גם היה חייב להסביר אם הכוונה היא "לפזר" או "להרוג".⁸⁰ כדי למנוע מבוכה הוסיף המן הסבר: "לְהַשְׁמִיד לְהָרֵג וּלְאַבֵּד", וצמצם את "העם" ליהודים בלבד. שינויים אלה לאחרי האישור, וללא קבלת אישור נוסף, מעידים על זדונו של המן וגם על כוונתו להרוג את עם מרדכי בלבד. המן לא החזיר את הטבעת בגמר השימוש בה, כי אז היה המלך שואל אותו בתימהון: "כבר סיימת לגבות את כל המסים?"

המן פקד להרוג "אֶת כָּל הַיְהוּדִים מִנְעַר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים... וְשָׁלָלָם, לְבוֹז", כאופייני לעמלקים. הלוא משה האשים את העמלקים שבצאת ישראל ממצרים הם התקיפו ילדים, זקנים, נשים וחולים, ככתוב: "וַיִּזְנוּב כָּךְ כָּל הַנְּחָשָׁלִים אַחֲרָיִךְ" (דברים כה, יח). המן הזמין שודדים ורוצחים להוציא לפועל את תוכניתו. פקודת ההרג העניקה בעקיפין חנינה לשודדים על פשעי העבר והעתיד כי לאחר יום הפור הם יטענו לבעלות, באישור המלך, על כל רכושם ועל כל רכוש גנוב שיימצא בידיהם. אולם המן גם לחץ על שודדים, בעלי עבר פלילי עשיר, להשתתף בהרג ובשוד כדי לזכות בחנינה הזו. אף שפרט לשמו של המן, אין כל הוכחה להיותם של השודדים בני-עמו, מקובל לחשוב שהשודדים היו עמלקים באופיים.

בפקודת ההרג "בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ" (אסתר ג, יב) לא נכתב הסבר,⁸¹ ונוצר הרושם שהפקודה נבעה משנאת המלך ליהודים ותו לא. הפקודה כשלעצמה לא סיכנה את המלך. הן המלך העדיף לשמור על כבוד הטבעת, והתיר ליהודים ולאויביהם להילחם זה בזה במשך יום אחד.

דבר השיחה בין המלך להמן הגיע למרדכי, והוא הבין שהמלך

⁸⁰ אף שזה בלתי הגיוני לבצע גירוש ביום אחד.

⁸¹ בהדחת ושתי היה הסבר: "אשר לא תבוא ושתי" (אסתר א, ט).

אישר דבר שונה מהכתוב בפקודת ההרג (ד, ז-ח). מרדכי לא היה צריך להמשיך ולחכות או לחשוף את מודיעיו ולהסתכן בתגובה זועמת מצד המלך. היה בידיו מסמך פקודה מזויף כתוב וחתום בטבעת המלך; פקודה שאינה מביאה שום רווח לאוצר המלך, ופועלת לרעת הממלכה: הורגת אזרחים ומשמדה רכוש. הפקודה התירה לנתיני המדינות השונות בממלכה להתעלל בשכניהם היהודים ללא כל הצדקה.⁸²

שיטתו של המן להציע הצעות

המן חשף את היותו מושחת ואת נטייתו לשנות את פקודות המלך. לפי החוק, אופיו של האדם אינו יכול לשמש כבסיס להוכחת פשעיו, אולם חריגים לחוק הם הרגל אוטומטי ושיטת עבודה.⁸³

עתשלוּם הסביר שהצעותיו של המן היו בנויות משני חלקים: חלק אחד ברור ומורכב ממשפטים שלמים, עדות ליכולתו לתמצת ולרכז את מחשבותיו, וחלק אחר, המורכב משברי משפטים, ובהם מילות מפתח דו-משמעיות (לדוגמה: "לְאֶבְדָּם" [אסתר ג, ט] בפקודת ההרג, ו"פְתָר מְלָכוֹת" [ו, ח] בפקודת תהלוכת הכבוד למרדכי), כך שניתן לפרש את ההצעה באופנים שונים.⁸⁴ המלך שומע את ההצעה ובוחר, בהתאם לרצונו, כמה מהאפשרויות שהמן הציג בפניו, מתוך אמונה שהן ייטיבו אותו.⁸⁵ בשני המקרים היה המלך מרוצה מאוד מעצות המן, והורה לו לבצע את הפקודה. אולם אז, למרות הסיכון, פועל המן

⁸² על פניה, הפקודה היא חלשה מכיוון שאין היא מעניקה חסינות לרוצחים או אוסרת על היהודים להגן על עצמם.

⁸³ בלאק, מילון חוק, habit evidence, עמ' 491, modus operandi, עמ' 695.

⁸⁴ עתשלוּם, והוא לא כרע ולא השתחוה.

⁸⁵ הרודוטוס, ספר א, 91 (והערה 1). שיטה זו של הצעות נפוצה אצל מגידי עתידות, וכידוע, המן נהג להשתמש בשירותיהם להחלטות חשובות (אסתר ג, ז).

כרצונו: מפרסם פקודת הרג, ומכבד את מרדכי כאשר הוא "אָבֵל וְחָפוּי רֹאשׁ" (ו, יב).

מכאן אפשרי שהמן ביקש רשות מסוימת מהמלך, והמלך אישר משהו שאינו כבוד מלכות, אבל סריסי המלך פירשו זאת כאילו הוא מינה את המן למשנה למלך.

דרכו של המלך במתן פקודות

בשני מקרים פקד המלך על המן בדרכים שונות ולכאורה מנוגדות. בפעם הראשונה ציווה המלך על המן להוציא את הצעתו לפועל, ואמר: "וְהָעַם, לַעֲשׂוֹת בּוֹ פֶטוּב בְּעֵינֶיךָ" (אסתר ג, יא), ובפעם השנייה אמר המלך: "וְעֲשֵׂה כֵן... אֵל תִּפְּל דְבָר מִכָּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ" (ו, י). בפקודה הראשונה המן קיבל חופש פעולה נרחב, ובשנייה - מצומצם ביותר. במקרה הראשון נוצר הרושם שהמלך אישר להמן לעשות כרצונו, ללא קשר להצעתו של המן; ובמקרה השני המלך כועס על המן, המנסה להתחזות למלך, ופוקד עליו להוציא לפועל את התוכנית כהווייתה. התמונה המצטיירת היא שהמלך שיכור רוב הזמן, שהחלטותיו שרירותיות ולא צפויות.

ניתן להבחין שבהצעה הראשונה המן דיבר בכבוד: "אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב, [יעשה]". פקודת המלך "לַעֲשׂוֹת בּוֹ פֶטוּב בְּעֵינֶיךָ" אינה מבטלת את ההצעה המקורית, וביצוע הפקודה בשם המלך מותנה בעשיית "הטוב בעיני המלך", ולא "הרע בעיני המלך". מובן שמילוי הפקודה דורש תוספות ופרטים מסבירים, אולם ללא שינויים המנוגדים לפקודה. בהצעה השנייה המן, בהתרגשותו, שכח את הפתיחה המכובדת, והמלך היה חייב להשתמש בנוסח שונה.

לכל אורך המגילה כיבד המלך את החוק ואת הנהלים, כאדם

אובייקטיבי ורציונלי.⁸⁶ אפילו אחרי משתה היין בחדר המלכה לא סבל המלך מכאבי ראש והיה צלול לגמרי בלילה ובבוקר (ו, א), כלומר המלך אינו שתיין ושיכור מועד. לפי פרופ' אניטה סופרסון, אדם רציונלי פועל לרוב לטובת עצמו באופן שקול ועקבי,⁸⁷ ולכן אנשים אחרים יכולים לחזות את תגובותיו.⁸⁸ אנו רואים שהמלך פועל בעקביות כאשר שלוש פעמים הוא חוזר על בקשתו להסבר מאסתר בצורה כמעט זהה: "מה... עד חצי המלכות..." (ה, ג, ו; ז, ב). אסתר ערכה את המשתה הראשון לתרגול כדי להיווכח בהתנהגות המלך ולצפות את התנהגותו במשתה השני. כשהמלך כעס ויצא מחדר המלכה (ז, ז), המן ידע, מתנועות הגוף בלבד, ללא מילים, שהמלך יבוא למשתה השני (ה, יב), ושגזר דינו נחרץ. מכאן יש להבין ששתי הפקודות המנוגדות לכאורה של המלך להמן היו זהות והשלימו זו את זו לאמירה אחת, והיא: **בצע בחופשיות, לטובתי, בדיוק מה שאישרתי!**⁸⁹

לפיכך, בפקודת תהלוכת ההכרזה הגביל המלך את המן רק לִבּוֹשׁ ולסוס, ולמעשה נתן לו יד חופשית בבחירת הסוס, הבגד והמסלול ברחוב העיר. בפקודת הצלת היהודים, שאפשרה לאסתר ולמרדכי להורות ליהודים לשמור על נפשם, המשיך המלך להשתמש בנוסח המכבד "פְּטוּב פְּעִינְיָם", אולם הנחה אותם לא לסתור את פקודת ההרג שהמן הוציא בשמו (ח, ח). מכאן שגם בפקודת המסים קיבל המן יד חופשית בכל הקשור במציאת האנשים המתחמקים מתשלום מס ובהענשתם ככתוב בחוק. המן הבין שהוא מוגבל בכיצוע פקודת המלך כלשונה, לטובת המלך, ולכן השאיר את המילה "לְאָבֵד" בכתב הדת, אך הוסיף מילות הסבר.

⁸⁶ רציונלי: הגיוני, שקול, מבוסס על שכל ושיקול דעת.

⁸⁷ עקבי: שומר על אחידות, בעל רצף הגיוני, קונסיסטנטי.

⁸⁸ סופרסון, ספקן במוסר, עמ' 26-27.

⁸⁹ כולנו משתמשים בסגנון זה כאשר אנו מורים למומחה לבצע עבודה בשירותנו.

המספר רמז לנו שהמון, כמנהגו, שינה את פקודת המלך, אך לנו
אסור להשתמש בידע זה שכן המלך בלבד היה יכול להעיד ששינוי כזה
אכן בוצע.

הפיכת הקערה

אסון ליהודים

פקודת ההרג נשלחה לכל מדינות המלך. היהודים נחרדו, ולא חששו להתאבל בגלוי על מר גורלם. עשירי הקהילה חילקו שק ואפר בגלוי לרבים (אסתר ד, ג). בצורה זו קיימו היהודים שביתת מחאה, אשר שיתקה את הפעילות הכלכלית והמסחרית שבה נטלו חלק. זו היתה מעין המחשה עבור שרי המדינות למה שצפוי להיות אחרי הריגת היהודים. המן כתב בפקודתו "וּשְׁלֵלִים, לְבוֹז", ובכך הגדיר את רכוש היהודים כשללם העתידי של הפושעים, שהחלו מיד בכזיזת היהודים, מחשש שעד יום הפור יישדד כבר כל רכושם, ככתוב: "ולא היתה להם סבלנות להמתין עד י"ג באדר".⁹⁰

שיחה ללא מילים

לאחר אישור פקודת המסים, שנכנסה לתוקף מיד, ופרסום פקודת ההרג חשש מרדכי שהמן ינצל את פקודת המסים כדי לקבל את אישור המלך להורגו לאלתר כנציג וכמנהיג העם שאינו משלם מסים (אפילו ללא הזכרת שמו), ולא יחכה 11 חודשים ליום ההריגה. על-כן היה על מרדכי לפעול במהירות. הוא רצה לוודא שאסתר מוקירה אותו, והחל להתאבל כדי למשוך את תשומת לבו ולהעביר לה בדחיפות את החדשות.

אסתר לא ידעה על פקודת ההרג, ונערוותיה לא סיפרו לה שכל היהודים אבלים, אך נודע לה שמרדכי לבוש שק ואפר כאדם חסר-בית. מאחר שלא היה זה יום צום יהודי, ולמרדכי אין קרובי משפחה חוץ ממנה להתאבל עליהם, "וַתַּחַלְחַל הַמֶּלֶכָה, מְאֹד" (אסתר ד, ד). ייתכן שאסתר חשבה שמרדכי ירד מנכסיו, אך אז היהודים היו עוזרים לו

⁹⁰ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קמא רלו, מתוך יד המלך ור"מ אלשיך.

בלבוש; ואולי חששה שמרדכי איבד את רכושו כעונש מצד המלכות, והיהודים מפחדים לעזור לו. הנערות זיהו את מרדכי, ומכאן אפשר להבין שהוא לא ניסה להסתיר את זהותו כאילו היה פושע נמלט, ואם היה המלך מענישו, הרי שהוא היה מומת.

אין הוכחה בכתוב שהיהודים לבשו לבוש מיוחד, והרי מרדכי לבש בגדי מלכות כיאה למלכות פרס (ח, טו). אסתר הפגינה את דאגתה למרדכי במשלוח בגדים המתאימים לו ולמעמדו. בפעולה זו העבירה לו את המסר: התלבש, חזור למקומך בשער וטפל בבעיותיך. בסירובו המעליב לקבל את הבגדים ענה לה מרדכי: בגדים אינם פתרון. יש לי דבר סוד בשבילך הראוי לאיש מהימן, ואת חייבת לעזור לי". בנוסף, לאור המצב החדש שבו המן עלה בדרגה ומרדכי לבוש שק, אסתר ומרדכי וידאו שניתן לעבור בשער המלך עם מטען ללא חיפוש וחקירה, בשני הכיוונים.

שיחת סתרים

בעזרת התך, "מִסְרֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר הָעֵמִיד" המלך לפני אסתר (אסתר ד, ה), ניהלו ביניהם מרדכי ואסתר שיחת סתרים בלשון סגי נהור, כדי לא להבהיל את התך, וכדי למנוע ממנו להודיע למלך שהמן שינה את פקודתו ושאסתר היא יהודייה.

מרדכי העביר לאסתר את פתשגן כתב הדת (ד, ח) וגם דיווח לה על הצעת המן בעניין "פְּרִשַׁת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר אָמַר הָמֵן לְשָׂקוֹל עַל גְּנֹזֵי הַמֶּלֶךְ בְּיְהוּדִים לְאַבְדָּם" (ד, ז). זאת אף שבשיחה המקורית בין המלך להמן לא הוזכרו היהודים, והמן לא הציע לשלם ישירות למלך. עם זאת, הוא השמיט פרטים כדי להדגיש רק את המסרים החשובים.⁹¹ מרדכי צפה

⁹¹ מרדכי בהודעתו השמיט מדברי המן את המידע שלהלן:

- א. שיש עם מפוזר בממלכה שלא מקיים את חוקי המלך, ושאין שווה למלך להניחו.
- ב. שהסכום המדובר הוא 10,000 כיכרות כסף, ושהכסף ישולם לעושי המלאכה.

שאסתר תחשוש להסתכן בהגשת עזרה לעמה, ורצה שהיא תדאג, לא רק לעמה, אלא גם לנפשה שלה, כאילו הצייע המן שוחד והמלך קיבלהו ואישר לפגוע ביהודים.⁹² מרדכי פקד על אסתר "לְבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ לְהַתְחַנֵּן לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְפָּנָיו עַל עַמָּהּ" (ד, ח),⁹³ אבל לא אמר לה להציג את פתשגן כתב הדת שהוא נתן לה, כי אז התך היה מבין שיש ניגוד בין אישור המלך לפקודת המן. מרדכי לא היה שותף לשיחה, ובכל זאת ידע על אודות הכסף (שלא נכתב בפתשגן כתב הדת), וציטט את המילים המיוחדות "לְאַבְרָם" ו"לְשָׁקוּל", שבהן השתמש המן, כלומר הוא ידע הכול.

מרדכי פקד על אסתר "לְבַקֵּשׁ... עַל עַמָּה", אולם ספק אם התך הבין שאסתר היא יהודייה, הן כל עמי הממלכה הם עמיה. לו אמר מרדכי "לבקש על היהודים" או "לבקש על עמי", אזי להתך לא היתה סיבה להבין שאסתר היא יהודייה. צורת הדיבור של מרדכי מתאימה יותר לפקודה שאדם נותן לילדיו, לאשתו או למשרתיו, ולהתך נראה שהמלכה כפופה למרותו של מרדכי. לכן אפשרי שחשב שהמלכה אינה כפופה לפתשגן כתב הדת, אבל נדרשה לבקש רחמים על עמו של מרדכי כי בעבר נתן לה מרדכי את הזכות לדווח למלך על שני הסריסים שחשבו לשלוח יד במלך.

אסתר לא ראתה דחיפות בפתשגן שכן הוא אפשר ליהודים להתקהל ולהתארגן להגנתם במשך כמעט שנה. היא חששה להציג את פתשגן כתב הדת, ובכך לגלות את יהדותה, לפגוע בכבוד המלך בחשיפת שגיאותיו, להסתכן באפשרות שהמלך נעשה שונא יהודים ואכן אישר את הפקודה ככתבה, ולהסתכן בכך שהמן ישמע זאת וימרוד בו במקום.⁹⁴

⁹² בספר דברי הימים של המלך אחשוורוש נכתב כי מרדכי הציל את המלך ממוות, אך לא צוין שמרדכי היה יהודי (אסתר ב, כב; ו, ב), ולמרות זאת, ידע המלך שמרדכי יהודי ושמום עבודתו בשער (ו, י). דבר זה מעיד על יחס אוהד כלפי מרדכי והיהודים.

⁹³ בעניין בגתן ותרש, חיכתה אסתר להזמנת המלך כדי להזהירו כנראה כי הסכנה לא היתה גדולה ומידית (אם בכלל).

⁹⁴ מרדכי ידע הכול, ולכן ידע שהחששות הללו נטולי כל בסיס.

אסתר ענתה למרדכי:

כָּל עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ יָדְעִים, אֲשֶׁר כָּל אִישׁ
וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יְבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ [או] אֶל הַחֲצַר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר
לֹא יִקְרָא אַחַת דָּתוֹ לְהִמִּית, לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט לוֹ הַמֶּלֶךְ
אֶת שַׂרְבִיט הַזָּהָב, וְחַיָּה; וְאֲנִי לֹא נִקְרָאתִי לְבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ
זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם (ד, יא).⁹⁵

אסתר מצטטת את החוק האוסר לבוא אל המלך ללא הזמנה בכל מקום שבו הוא נמצא, וגם אוסר לבוא לחצר הפנימית ללא הזמנה, אפילו אם המלך אינו יושב על כסאו.

התך הבין שאסתר הוכיחה את מרדכי על שאינו יודע כי מסוכן לבוא אל המלך ללא הזמנה. היא גם טענה כי המלך עלול לסרב להושיט לה את שרביט הזהב מאחר שהוא אינו אוהב אותה עוד; הן הוא לא קרא לה למיטתו כבר שלושים יום. מרדכי היה יכול לחשוב שאסתר רואה את עצמה כפילגש המטכה להזמנה להציע את שירותיה (ב, יד), ולא כמלכה, והיא חושבת לתומה שאף היא כפופה לחוק הזה, "למרות שדינה כדין המלך ואינה חייבת מיתה".⁹⁶ אולם סביר להניח שמרדכי וגם המן חשבו שהסכנה היתה מעטה ביותר; הן המן לא חשב שאסתר סיכנה את חייה כשבאה למלך לא קרואה בעניין הנוגע בו, והיה גאה שהוא הוזמן למשתה המלכה (ה, יב). מרדכי לבטח הבין שאסתר מוכנה ללכת למלך, אבל מבקשת דחייה של ימים אחדים⁹⁷ כי בקרוב יגיע תורה לבוא למיטתו של המלך, ואין צורך להסתכן לשווא.⁹⁸ בנוסף לכך מרדכי הבין שאסתר חוששת שהיא תבוא לחצר

⁹⁵ הרודוטוס ספר ג, 84, מציין את המנהג הזה.

⁹⁶ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קס.

⁹⁷ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קמח.

⁹⁸ הרודוטוס ספר ג, 69. "אצל הפרסים באות הנשים על הסדר. באה היא ושכבה עמו".

הפנימית, והמלך לא ישב על כסאו בבית-מלכותו, אלא יהיה עסוק במקום אחר או ישב לשתות עם המן (ג, טו), וכך לא יהיה מי שיושיט לה את שרביט הזהב, והיא תומת. מרדכי הבין שאסתר דורשת ממנו לדאוג לכך שהמלך ישב על כסאו בשעה המיועדת.

כדי לוודא שהתך מעביר את המסרים בצורה מדויקת, העסיק מרדכי מרגלים בחדר המלכה, שידווחו לו על השיחות בין אסתר להתך, ולכן נכתב: "וַיִּגְדֹּד לְמַרְדֵּכִי אֶת דְּבָרֵי אֶסְתֵּר" (ד, יב) – "ויגידו" ברבים.

מרדכי חשש לגורלו, ודרש שאסתר תמלא אחר פקודתו. חריפות דבריו מעידה שהוא הבטיח לה שידאג לכך שהמלך ישב על כסאו בזמן המתאים. מרדכי ענה:

אֵל תְּדַמֶּי בְּנַפְשֶׁךָ, לְהַמְלִיט בֵּית-הַמֶּלֶךְ מִכָּל הַיְהוּדִים. כִּי אִם הִחְרַשׁ תִּחְרִישִׁי בְּעַת הַזֹּאת רִיחַ וְהִצָּלָה יַעֲמֹד לַיהוּדִים מִמָּקוֹם אֲחֵר, וְאֵת וּבֵית-אָבִיךָ תֵּאבְדוּ; וּמִי יוֹדֵעַ אִם לָעַת כָּזֹאת הִנְעַתָּ לְמַלְכוּת (ד, יג-יד).

1. "אל תדמי בנפשך להמליט בית-המלך מכל היהודים". מכאן הבין התך שאסתר היא יהודייה המתחבאת בארמון. על-כן אסתר היתה חייבת לגרום להתך לחשוב שכולם יודעים זאת.

2. "אם החרש תחרישי בעת הזאת" - אם תחרישי עכשיו, תדעי שעזרה בעתיד לא תועיל. המילה "החרש" כתוספת ל"תחרישי" היא פיוטית אבל מיותרת. ייתכן שמרדכי רמז לכפל המילה "לאבד", שנכתבה בפקודת ההרג ונאמרה בדברי המן למלך.

3. "ריח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר". התך חשב שהאלים, בנס, יצילו את היהודים ללא עזרתה. אסתר הבינה שמרדכי מסוגל לפתור את הבעיה בלעדיה, וכשם שנתן לה את הכבוד להודיע בשמו על

ניסיון ההתנקשות של בגתן ותרש, כך גם עתה העניק לה הזדמנות לזקוף לזכותה את דבר הצלת המלך. אסתר גם היתה יכולה לחשוב שמרדכי משחרר אותה מהתפקיד, ולכן המשיך בדבריו.

4. "וְאֵת וּבֵית-אֶבְיָהּ תֵּאבְדוּ". התך חשב שאם אסתר תטיל על האלים לעזור ליהודים, האלים יכעסו עליה ויענישו אותה ואת בית-אביה. אסתר היתומה הבינה שמרדכי נמצא בסכנת מוות מידית כי הוא היחיד ממשפחת בית-אביה, וגם אביה המאמץ (ב, ז; ט).

5. "וַיְמִי יוֹדֵעַ אִם לְעֵת פְּזֹאת הַגְּעֵת לְמַלְכוֹת". התך שמע שאסתר חייבת לעזור לאלים כי הם עזרו לה להיבחר למלכה. אסתר ידעה שהיא הגיעה למלכות בזכותו של מרדכי, וכעת הוא פוקד עליה להתחיל להתנהג כמלכה, כמתוכנן.

אסתר שומעת את המסר של מרדכי ופותרת את הבעיה

תגובתה של אסתר מוכיחה שהיא הבינה את המשמעויות החבויות בדברי מרדכי, כלומר שדברי המן וכתב הדת סותרים זה את זה. אחרת היה מרדכי מעביר רק את פתשגן כתב הדת. מצד אחד היא קראה בפשטגן כתב הדת "לְהַשְׁמִיד לְהַרְג וּלְאַבֵּד", ונבוכה מהעוול המופגן; מצד אחר אסתר שמעה ממרדכי את המילה ההומופֹּנִית "לְאַבְדָּם", פעולה שעבורה הציע המן לשלם כסף למלך, ובפקודה הוסיף המן מילות הסבר. היא תהתה שמא המן והמלך פירשו את המילה בצורה שונה, ובשיחה פירוש המלך לא היה "להמית" (והמן ידע זאת). הפירוש "לפזר" לא נראה סביר בעיני אסתר כי היהודים הרי היו מפוזרים כבר. מכירה לעבדות נראתה בעיניה כפתרון סביר.

המלך הקפיד לקבוע זמנים הולמים לביצוע פקודותיו; המן נתלה מיד, משפטה של ושתי נעשה יום למחרת, והמלך חיכה יותר משנה לבתולה הראשונה. אסתר צפתה שהריגת היהודים תצא לפועל בתוך כ-

11 חודשים. אפשרי שמבצע צבאי יתחיל באביב הבא, ולא בקיץ החם או בחורף הקר והרטוב, אולם הפקודה הורתה לשכנים לפגוע ביהודים, וכאן אין צורך בשהות. לא סביר שהמלך ימתין ללא סיבה כדי להעניש עם ללא הסבר וללא רווח לשלטון. ייתכן שאסתר הבינה שלא המלך הוא שפרסם את פקודת ההרג.

אסתר ביססה את עצמאותה, ולא מילאה את מצוות מרדכי "לְבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֵּן לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְפָּנָיו עַל עַמָּהּ" (אסתר ד, ח) בפומבי. היא נקטה מהלכים בהתאם לפעולותיו של מרדכי: הוא לבש שק, ואילו היא תופיע בלבוש מלכות; הוא וידא שאסתר מכבדת אותו, ואילו היא תוודא שהמלך אוהב אותה; הוא התאבל וצם, ואילו היא תכין משתה יין; הוא נמנע מלהסביר את המתרחש לנערוותיה, ואילו היא תימנע פעמיים מלתת הסברים למלך; הוא התקיף את התנהגותה כפילגש, ואילו היא תתקיף את המלך על-כך שמכר את שלטונו; הוא הטעה את התך לחשוב שמדובר בשוחד, ואילו היא תטעה את המן לחשוב שהוא מקבל כבוד.

התוכנית נועדה להביא לעימות בין המלך להמן, שבמהלכו תתברר אמיתות פקודת ההרג. אסתר חששה שמא יש שומרים עוינים למלך (ב, כא) או נאמנים להמן בין שומרי המלך, ועל-כן העדיפה לבודד את כל השומרים בחוץ, בלי שיש להם מושג באשר למתרחש בפנים. תוכנית זו יצרה מצב מסוכן מאוד לשלום המלך, שבו הוא היה צפוי לעמוד ללא הגנת שומריו בפני המן, עברייני מיואש הצפוי לעונש מוות. אסתר קיוותה שבעזרת כמות מספקת של יין היא תוכל, בסיוע המלך והתך, שיהיה במסתור, לרסן את המן.

היא הודיעה למרדכי שיש לה פתרון, ואמרה:

לֶךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשָׁן, וְצוּמוּ עָלַי וְאַל תֹּאכְלוּ וְאַל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה וַיּוֹם, גַּם אֲנִי וְנַעֲרָתִי אֲצוּם כֵּן; וּבְכֵן אָבוּא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כָדַת, וְכִאֲשֶׁר אֲבַדְתִּי, אֲבַדְתִּי (ד, טז).

1. "כְּנֹסָאָת פֶּל הַיהוּדִים הַנְּמַצָּאִים בְּשׁוֹשָׁן, וְצוּמוֹ עָלַי". אסתר הודיעה להתך שכל היהודים יודעים שהמלכה יהודייה, והם יצומו ויבקשו מהאלים להצילה ממוות. הדבר אינו סוד, ולכן אין להתך סיבה לדווח למלך או להמנן על היותה יהודייה. מרדכי הבין שפקודת המלכה חסרת משמעות, שהרי היהודים כבר התכנסו וצומו והתאבלו, וכן שאין זה הזמן לפרסם בקרב היהודים שהמלכה יהודייה ולצום למענה.

2. "אַל תֵּאכְלוּ וְאַל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה נְיֹום". אין ספק שאסתר ומרדכי ידעו ששלושה ימים ללא מים הם סיכון חיים משמעותי.⁹⁹ אסתר הדגישה שגם בליה אסור לאכול, בניגוד למנהג עמים אחרים. התך ראה בזאת צום ראוי למלכתו, אולם מרדכי הבין שהימנעות משתיית מים שלושה ימים רצופים תוביל למוות המוני בקרב היהודים, ועל כן היה חייב להסיק שאיסור השתייה מתייחס ליינ במשתה. הן נכתב במגילה ש"הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּן יִשְׁבוּ לְשִׁתּוֹת" (ג, טו), וברור שהם חגגו בשתיית יין, אף שהיין אינו מוזכר במפורש. אם כן, אסתר אסרה על היהודים להפסיק את האבל (ד, ג) ולחגוג את הצלתם הצפויה ביד המלכה.¹⁰⁰ אסתר אולי קיוותה שהמלך יזמין אותה בשלושת הימים הבאים; או שאדם אחר יידע את המלך על פקודת המנן. בנוסף לכך אסתר שאלה את מרדכי אם הוא מנהיג היהודים, ואם בכוחו לכנס אותם ולפקוד עליהם.

3. "גַּם אֲנִי וְנַעֲרָתִי אֶצֹּום כֵּן". אסתר לא החילה את הצום על התך, המודע לחומרת הצום. לא בטוח שאסתר צמה באדיקות; היה עליה להכין משתה ראוי למלך, ולא היה זה הזמן המתאים ללקות בחולשה או לחשוף את יהדותה.

4. "וּבְכֵן אָבֹוא אֶל הַמֶּלֶךְ". אסתר הבטיחה ללכת אל המלך, אבל לא הבטיחה למלא את דרישתו של מרדכי "לְבַקֵּשׁ... עַל עַמָּה" (ד, ח).

⁹⁹ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קנג, בשם מפרשים שונים.

¹⁰⁰ רבי נחמיה אומר: כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך ויסחור דעתן מן הרחמים (תלמוד בבלי, מסכת מגילה טו).

אסתר לא הוסיפה "אֶל הַחֶצֶר הַפְּנִימִית". היא אמרה שתלך למלך באשר הוא יהיה בזמן ההוא. אסתר לא אמרה בדיוק מתי אחרי שלושת הימים היא תלך. מרדכי הבין ש"לִילָה יוֹם" אינם מתייחסים בהכרח להגדרות היהודיות של יום ולילה, שלפיהן היום מתחיל בערב, וכן שלא ניתן ללמוד מדבריה של אסתר שהיא תלך אל המלך בסוף היום השלישי ותפריע לו במשתה הערב, אלא שהיא תלך אל המלך בעוד שלושה ימים בדיוק מרגע השיחה, ועליו לוודא שהמלך יֵשב על כסאו ולא יהיה טרוד מדי בענייניו כשאסתר תופיע.

5. "וְכִאֲשֶׁר אָבְדְתִי, אָבְדְתִי". התך שמע שאסתר נכנעה לגורלה, ואילו מרדכי ראה בכפילות הזו, שאינה מסבירה את המילה, סימן לכך שאסתר הפנימה שהמילה "לְאָבְדָם" היא מילת המפתח.

אף שהתך חזר למלכה, מרדכי לא ענה לאסתר ולא אישר שיעשה כדבריה. נבצר ממנו לענות "הבנתני", כרמז להפנמת המסר ההפוך, וגם נמנע ממנו לענות "כן ייעשה" כי אז היה התך מבחין בשקר של מרדכי, שאינו מכנס את כל היהודים.

פקודת ההרג של המן שירתה את מטרתו של מרדכי להביא סכנה על היהודים, והיה לו חשוב שהמן לא ישנה או יבטל את פקודת ההרג. היעדרותו של מרדכי משער המלך בשלושת ימי הצום הרגיעה את המן, ושיתקה את תהליך פרסום פקודת המלך.

המן נופל בפח

ייתכן שבמשך שלושת ימי הצום (אסתר ד, ב; טז) מרדכי נעלם ממקומו בשער, כדי להטעות את המן ולגרום לו לחשוב שבעייתו נפתרה; ואולי אף להעצים את מפח נפשו כשיראה אותו חי לאחר הצום. אולי קיווה המן שהוא הצליח במשימתו להרגיז את היהודים עד כדי כך שהם הרגו את מרדכי (כמו את שבע בן-בכרי); או שמרדכי ברח (כמו יעקב) או

התאבד (כמו אחיתופל) או אולי מת מהתקף לב (כמו נבל הכרמלי), אך בינתיים הוא המשיך לחגוג ועבר ממשנה (ג, טו) למשנה (ה, ט). המן לא הבין שהמלכה סיכנה את חייה בעניין הקשור בו.¹⁰¹ הוא לא עקב אחרי מרדכי אויבו, ולא התייעץ כראוי עם אוהביו וחכמיו.

אסתר נעשית מלכה אמיתית

המשנה נערך בחדרה שבהרמון הנשים (אסתר ה, ד).¹⁰² על הרמון הנשים שומרים סריסים (ב, ח, יד) מפני חדירה ומפני בריחה. המקום ואנשיו אינם מוכרים להמן, והוא יתקשה לתמוך שם. במצב כזה לאסתר יהיה נוח יותר להפתיעו ולהאשימו בנוכחות המלך. והנה, ביום השלישי לצום, באור היום, באופן שהמלך יוכל לראותה מתוך בית מלכותו, עברה אסתר את החצר החיצונית ונכנסה לחצר הפנימית אשר לפני אולם המלכות. אסתר הופיעה שם במלוא זוהרה והדרה בלבושה המלכותי (ה, א). לדלתות הארמון היו שומרי סף (ב, כא), וסביר להניח שדלת החצר החיצונית ודלת החצר הפנימית, ואולי גם דלת בית-המלכות, נפתחו לקראתה. אסתר התקדמה ונעמדה בכבוד בחצר הפנימית, במקום שממנו המלך היושב על כסאו יראה אותה (ה, א). המלך התפנה מעיסוקיו והביט בה (ה, ב). ניכר שהבין שלאסתר הודעה אישית חשובה עבורו; שמא מדובר בניסיון מרד חדש, ואולי היא בהיריון; הן עברו שלושים ימים מאז הביקור הקודם. המלך הזמין את מלכתו לדבר, ובאהבה אמר: "מַה לָּךְ אֶסְתֵּר הַמֶּלֶכָּה וּמַה בְּקִשְׁתְּךָ, עַד חֲצֵי הַמְּלָכוֹת, וַיִּנְתֵּן לָךְ" (ד, ג). המלך הציב חסם עליון – "לא יותר מחצי", אולם אפילו כיכר כסף אחת היתה מספיקה. אסתר ענתה: "יְבוֹא

¹⁰¹ כשם שמרדכי לא חשב שיש סכנה לחיי אסתר להופיע בפני המלך כשהיא אינה קרואה.

¹⁰² בראון, לקסיקון עברי-אנגלי, "משנה", עמ' 1059. המילה "משנה" מופיעה כמסיבת הכתה (אסתר א, ג), חתונה (ב, יח), ישועה (ח, יז) וניצחון במלחמה (ט, יז), שהם כולם בעלי חשיבות גדולה, וכך גם היה המשנה של אסתר למלך והמן.

הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּן" בלבד למשתה שהכינה מראש בחדרה (ה, ד).¹⁰³ אסתר הזמינה בשם ובפועל המציין יחיד, כנהוג בארמון, "לֹא תָבֹא... כִּי אִם... נִקְרָאָה בְּשֵׁם" (ב יד). המן ציין שהמלך "נִשְׂאֵא עַל הַשָּׂרִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ" (ה, יא), ומכולם "כִּי אִם אוֹתִי" (ה, יב) הביא המלך למשתה המלכה. מכיוון ששומרי המלך לא הוזמנו נאסר עליהם להגיע לאירוע, והמלך היה חייב להשאירם בחוץ; כך גם ושתי התנגדה להופעת שבעת סריסי המלך למשתה הנשים בבית-המלכות של המלך (א, ט; א, יב). המלך, שהיה רגיל לשתות עם המן, זימן אותו במהירות, והשניים באו למשתה (ה, ה), "ולא היו במשתה הזו אלא המלך והמן".¹⁰⁴

אסתר מזודאת שהמלך אוהב אותה

במשתה הראשון חזר המלך על בקשתו להסבר מאסתר. אסתר ענתה:

אִם מְצֵאתִי חַן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ, וְאִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב לָתֵת אֶת שְׂאֵלֹתַי וְלַעֲשׂוֹת אֶת בְּקִשְׁתִּי, יָבֹא הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּן אֶל הַמִּשְׁתָּה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לָהֶם, וּמִחָר אֶעֱשֶׂה כְּדַבַּר הַמֶּלֶךְ (אסתר ה, ח).

המלך לא ענה ולא הבטיח לבוא. הוא לא נהג להבטיח דבר שאולי לא יהיה ביכולתו לקיים, אולם המן העריך שהמלך יבוא (ה, יב). מקובל לחשוב שאסתר ביקשה משתה נוסף ללא סיבה. נראה שמתוך כבוד למלכתו המלך לא דרש מאסתר שתפסיק עם המשחקים ותענה לשאלתו. בקשתה של אסתר נועדה לאשר שהיא מוצאת חן בעיני המלך.¹⁰⁵ הגעתו

¹⁰³ המלך דרש שההצעות המובאות לאישורו יהיו מוכנות לגמרי. לכן אין סיבה למצוא פגם בהמן שקבע מראש את יום ההריגה ובנה את עץ התלייה לפני שהמלך אישר את ההוצאה להורג.

¹⁰⁴ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קסה, בשם מנ"ה.

¹⁰⁵ חזיתת הכהן, מגילת אסתר תקפו של נס, עמ' לב.

למשתה סיפקה לה את התשובה המיוחלת, והיא היתה מוכנה לחשוף את המן. אסתר אמרה גם הפעם בלשון יחיד: "יבוא המַלְךְ וְהַמֶּן", וכך, למעשה, הגישה להמן צו הופעה (subpoena) למשתה השני. העד לצו היה המלך בעצמו. ייתכן שהמן היה בורח ולא מופיע למשתה, ואז היתה אסתר מציגה את היעדרותו כהוכחה לפשעו (in absentia), ומפריזה בהצגת חטאיו. ואכן המן איחר למשתה, והמלך שלח להבהילו בכוח.¹⁰⁶ (ו, יד)

המן מתאוונן בארזני אשתו

לאחר המשתה הראשון חזר המן לביתו שמח וטוב לב, והנה מרדכי יושב בשער ומתעלם ממנו בכוונה גלויה, ללא שום מחוות כבוד, כגון הרכנת ראש או תנועת יד, ככתוב: והוא "לא קָם וְלֹא זָע" (אסתר ה, ט), ויהדותו אינה יכולה עוד לשמש כתירוץ להתנהגותו.¹⁰⁷ מרדכי נהג בהמן כשם שנוהגים במשרת או בעבד. אולי זה מקור המדרשים שהמן מכר את עצמו למרדכי והיה עבדו.¹⁰⁸

המן לא עצר בדרכו כדי להעניש את מרדכי, ולא חזר לארמון לבקש רשות להעניש את מרדכי. הוא המשיך לביתו באיפוק ולא גילה את דבר חרפתו ברבים. אך בביתו הוא כבר לא היה יכול לעבור בשתיקה על הפגיעה בכבודו מצד מרדכי, מנהיג היהודים (ה, יג), ואף שכבר ימים אחדים הוא סבל מזלזול זה של מרדכי, היתה זו הפעם הראשונה שבה הוא שיתף את אשתו ואת אוהביו בעלבוננו (ה, י). הוא מנה את "כְּבוֹד עֲשׂוֹר וְרֵב בְּנָיו" (ה, יא), ובמיוחד את ההעלאה לגדולה מצד המלך ואת ההזמנה למשתה מהמלכה (ה, יב), אך לא מצא לנכון לגלות את העובדות המרשיעות: טבעת המלך שבידו, מטרתה ודרך השגתה של

¹⁰⁶ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קצג, בשם מהרש"א פ"ק ומגילה.

¹⁰⁷ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קסז, בשם ר"מ אלשיך.

¹⁰⁸ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קז, בשם ר"מ אלשיך.

פקודת ההרג. בסוף דבריו המן כבר מוכן לוותר על רכושו, על משפחתו ועל מעלתו כדי להיפטור ממרדכי היהודי "הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמְּלָךְ" (ה, ג). המילה "יוֹשֵׁב" מציינת שמרדכי הוא מנהיג היהודים בשער המלך, ששב למקום ישיבתו בשער המלך לאחר שלושה ימי היעדרות, ונשאר יושב וסירב לקום לכבודו. המן רומז שמעשי מרדכי עלולים להביא עליו סכנת מוות, והוא אפילו מונה את רכושו ואת יורשיו כמצהיר על צוואתו. זרש בחרה להתעלם מהכרזתו המוגזמת של המן.

אשתו, לפי הבנתה, התרכזתה בשנאת המלך ליהודים כמתואר בפקודת הרג היהודים, שאותה "אֵין לְהֵשִׁיב" (ח, ח), ובהיותו של מרדכי עבריין ויהודי. היא אמרה להמן: "יַעֲשׂוּ עֵץ גְּבֵה חֲמִשִּׁים אַמָּה, והמשיכה בלשון ציווי: "אָמַר לְמֶלֶךְ וַיִּתְּלוּ אֶת מַרְדֳּכָי עָלָיו" (ה, יד); וזאת בלי שום גינוני כבוד למלך ולבעלה בפרהסיא.¹⁰⁹ זרש מציעה לבנות עץ תלייה חדש, אף שלא חסרו עצי תלייה בעיר (ב, כג). היא לא ציינה את מיקומו של העץ. קשה להשיג עץ ולבנות תורן בגובה חמישים אמה בלילה אחד, אולם זרש אמרה "עֵץ", שלרוב מציין עץ חי ולא קרשים. זרש אמרה זאת, והמן מיד הבין במה מדובר.

כמו בחיים, גם בקבורה ישנן דרגות כבוד, והדרגה הנמוכה ביותר היא זו שבה כלבים ועופות השמים אוכלים את בשר המת. דוד המלך הרשה לגבעונים לתלות את יורשי שאול המלך, ולו רצפה בת איה לא היתה מגרשת את עוף השמים זה היה גורלם (שמואל ב כא); והרי מרדכי הוא מצאצאי קיש, אביו של שאול המלך. מכיוון שהמן לא היה יכול למצוא גבעה או אזור רחוקים מאדם, היה עליו לבחור עץ אורן או

¹⁰⁹ בראון, לקסיקון עברי-אנגלי, "אמר" עמ' 56, "מאמר" עמ' 57, מתארות פקודה וציווי. הפועל "אמר" משמש כשני פעלים: השתמש בפין להגיד מאמר. כשזרש אמרה: "ובבוקר אמר למלך ויתלו את מרדכי", זה היה בלשון ציווי כפול: לו ולמלך, כשם שנאמר "כי כן צויה לו המלך", והציווי הוא כפול: ציווי להמן לצוות על עבדי המלך בשער. צורה מכובדת ונאותה היא כדברי אחאב: "אמרו לאדוני המלך" (מלכים א כ, ט), או כדברי רבקה: "אמרו נא אל חזקיהו" (מלכים ב יח, ט).

ארז גבוה הגדל באחוזתו (אסתר ח, ט), לקצץ את ראשו, לגזום את ענפיו ולהשאיר רק כמה ענפים חשופים בראשו (עם שארית בדים ועלים בקצותיהם) כדי לאפשר לנשרים לעמוד על ראש העץ, גבוה ורחוק מבני-אדם, ולאכול את בשרו של מרדכי. עץ שכזה היה המן יכול לקצץ בלילה אחד.¹¹⁰

לא ברור מה מנע מהמן, הראשון בשרי המלך, למצוא את הפתרון הפשוט הזה, אולם מהרגע שאשתו נתנה את עצתה נכנס המן למלכודת. הרי לא התאפשר לו להשהות את תגובתו או להסביר את הבעיה ולחשוף את פשעיו, ולכן נאלץ לפעול כעצתה. אז הבין המן שאין עוד צורך להסביר למלך את פקודת הכריעה או להראות את פתשגן כתב הדת, ואפשר, ללא סכנה, לבקש ולקבל רשות להרוג את נציג העם העברייני במסגרת ביצוע פקודת המסים שאושרה,¹¹¹ אפילו בלי להזכיר את שמו של מרדכי. המן נכשל להבין שהקמת עץ תלייה רשמי בביתו עלולה להיחשב כחתימה תחת המלך ולהציגו כמורד, ואת אשתו ואוהביו כשותפים לקנוניית הרצח.

מרדכי מגלה את זממו של המן ומפעיל תוכנית הצלה חלופית

בהמשך אומר חרבונה:

גַּם הִנֵּה הָעֵץ אֲשֶׁר עָשָׂה הָמֵן לְמַרְדֵּכִי, אֲשֶׁר דָּבַר טוֹב עַל
הַמֶּלֶךְ, עָמַד בְּבֵית-הָמֵן גְּבוּהַ תְּמַשִּׁים אִמָּה (אסתר ז, ט).

איך הוא ידע?

¹¹⁰ אולי לזה התכוון הפייטן אלעזר הקליר בשירו המפורסם "אץ קוצץ בן קוצץ", וכשם

שהמן קיצץ את ענפי העץ, כך קוצצו בניו.

¹¹¹ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קסט, בשם מפרשים.

כנראה השיחה הפרטית שניהל המן עם אוהביו הודלפה למרדכי בעזרת מערכת המודיעים שלו.¹¹² שמחת המן והתקנת העץ הבהירו לו, כפי שחשש, שהמן ינסה להורגו בעזרת פקודת המסים שאושרה. להגנתו הוא הפעיל מיד תוכנית הצלה שנייה; הוא אמר בביטחון מופרז ש"רַחֵם יְהוָה וְהַצֵּלָה יַעֲמֹד לְיְהוּדִים מִמְּקוֹם אֲתָר" (ד, יד), דהיינו להורות לחרבונוה: (א) להזכיר למלך את תרומתו של מרדכי בסיכול ניסיון הרצח של בגתן ותרש; (ב) להאשים את המן בניסיון חתירה תחת המלך ונאמניו (ז, ט).

ניתן לזהות שלושה סימנים המעידים על היותו של חרבונוה עובד בשירות מרדכי:

1. הוא דיווח על מטרת העץ וגובהו, וציטט בדיוק את דברי זרש, כלומר הוא קיבל מידע פנימי מביתו של המן.¹¹³

2. הוא שיבח את מרדכי "אֲשֶׁר דִּבֶּר טוֹב עַל הַמֶּלֶךְ" (ז, ט), ורמז בכך לפרשת בגתן ותרש, כלומר הוא היה קשור למרדכי ומעורב בקריאה הלילית למלך.

3. הוא סיכן את חייו כאשר האשים את המן במרד, והודה שהתרשל בשמירה על המלך מפני המן, שיזם תהליך של חיסול נכבדי המלך ללא אישור המלך (ז, ט).

ההסברים הרווחים לשאלה איך ידע חרבונוה מה מטרת העץ אינם מתקבלים על הדעת:

¹¹² בשל ריבוי האנשים בביתו של המן לא היתה סכנת היחשפות למדליף.

¹¹³ עד מומחה בסטטיסטיקה יכול לחשב את הסיכויים הנמוכים ששניהם, זרש וחרבונוה, ישתמשו בפועל "עשה" ובתיאור המתקן כ"עץ" "גבוה חמישים אמה", כאשר ניתן לבחור מספר רב של מילים שונות, שהיו ידועות ובשימוש באותה תקופה לתיאור זה: הקם, בנה, התקן, העמד, כונן, צור, סדר, בצע, הרם, הכן, הרכב, חבר, הצב; עמוד, תורן, מוט; רם, נישא, גדול, ארוך, ענק, עצום, אדיר, כביר, נשגב; 40 אמה, 45 אמה. דוגמה הפוכה היא שהמלך עצמו חזר על משפטו "עד חצי המלכות" שלוש פעמים בצורה זהה.

1. עץ התלייה היה גבוה ונראה מחוץ לביתו של המן; מטרת הגיזום העמוק של העץ לא היתה חד-משמעית וברורה. היה נראה שהחבל משמש את הגוזמים בעבודתם, ואת טבעת החנק שבסופו לא התאפשר לראות מחוץ לביתו של המן. בהמשך ביקשה אסתר רשות מהמלך: "וְאֵת עֵצֵי הַמֶּלֶךְ לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ יִתְּלוּ עַל הָעֵץ" (ט, יג), על אותו העץ "אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְמַרְדֵּכִי" (ז, ט). מכאן שהעץ נשאר חי ועומד במקומו כשנה אחר כך. בכל מקרה קשה לאמוד את גובהו של העץ מחוץ לבית-המן.

2. חמתו של המן ורצונו לתלות את מרדכי התפרסמו בכל העיר; המן התאפק ולא גילה את דבר כלימתו ברבים. אם כולם ידעו, לא היתה סיבה למרדכי, "שיודע הכול", לשבת בשער המלך¹¹⁴ כאשר המן, לאחר פגישתו עם המלך, בא לקראתו (ו, יא). כמו כן נשאלת השאלה מדוע נעזרתה וסריסיה של אסתר לא דיווחו לה כמנהגם (ד, ד).

3. חרבונה קיבל את המידע מתוקף תפקידו בשירות המלך; חרבונה לא סיפק מידע למלך על אודות הסכסוך בין המן למרדכי או על אודות כתב הפתשגן שפורסם, ולא הזהיר את המלך מהמשתה המסוכן.¹¹⁵

4. חרבונה עקב אחרי המן לצרכיו האישיים; חרבונה, "אֶחָד מִן הַסְּרִיסִים לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ" (ז, ט), לא היה בעל תפקיד מנהלי, אלא עמד לרשות המלך כשומרו.¹¹⁶

5. חרבונה עבד בשירות אדם אחר; כידוע, מרדכי הוא שגילה את ניסיון ההתנקשות, הוא היה היחיד שלא

¹¹⁴ "וישב מרדכי אל שער המלך" (ו, יב), כלומר הוא שב למקום שממנו הוא נלקח לתהלוכה.

¹¹⁵ אפשר לטעון שחרבונה נכשל בתפקידו לשמור על המלך, אולם בהתבסס על שאנונתה של אסתר, אפשר להבין שחרבונה ידע שהתן ישמור על המלך והמלכה בחדרה בהרמון, ותפקידו היה למנוע סכנה משאר הסריסים בחוץ.

¹¹⁶ בראון, לקסיקון עברי-אנגלי, "סריס" עמ' 710, רואה את הסריס כקשור לתפקיד צבאי.

השתחויה, והיחיד שזכה במשרת המן. האדם האחר כביכול לא קיבל דבר בתמורה.

6. חרבונה קיבל את המידע מסריסי המלך, שהבהילו את המן מביתו למשתה המלכה (ו, יד);
אם לחרבונה כבר היה המידע הזה, אזי אין משמעות לעובדה זו. אם חרבונה לא ידע, אז אנו נשארים עם יד המקרה שהביאה לכך שחרבונה ושאר הסריסים נכשלו בתפקידם, ולא מנעו מהמלך להשתתף במשתה המסוכן עם המן.

מעשי חרבונה מעידים על כך שהוא האמין שהוא ומרדכי נאמנים למלך. הוא פעל לפי הוראותיו של מרדכי, ולכן לא יידע את המלך כשהמן הופיע בבוקר (ולא הצליח לבקש רשות לתלות את מרדכי), אלא רק כשהמן נמצא נופל על מיטת אסתר.

המזן מחפש כבוד מזכותי

המלך מעניק כבוד למרדכי

אף שבערב הקודם השתתף המלך במשתה, הוא לא היה שיכור כלות ולא סבל בבוקר מחמרמורות. מכאן אפשר להבין שהמלך לא נהג להשתכר, אלא לשתות במשורה "כִּבְדָת, אֵין אַנְס" (אסתר א, ח) או רק לטעום מהיין.

"בְּלִילָה הָהוּא", ולא במקרה לפני בואו של המזן, נדדה (הוטרדה) שנתו של המלך (ו, א). משרתיו הקריאו בפניו, לפי הוראת מרדכי לחרבונה, מתוך ספר דברי הימים את הסיפור על מרדכי, שבעזרת אסתר הצילו ממבקשי נפשו (ו, א-ב).¹¹⁷ כך נוכח המלך לדעת שמלבד כתיבת המאורע בספר דברי הימים של המלך (ב, כג), לא נעשה יקר וגדול למרדכי בתמורה לשירותו ולנאמנותו למלך (ו, ג), להוציא תגמול קטן שניתן בסתר. מוקדם בבוקר בירר המלך מי נמצא בחצר כדי להתייעץ כמנהגו ללא משוא פנים. משרתי המלך הודיעו שהמזן "עֹמֵד בְּחֶצֶר" (ו, ה), לאמור המזן לא ישב בכבוד או היה בתהליך כניסה למלך, אלא עמד בנימוס בחצר החיצונית (ו, ד). המזן ידע שבעיני המלך מעמדו אינו כשל משנה למלך, הנהנה מגישה חופשית אליו. גם שומרי השער של המלך לא פתחו לפניו את השער לחצר הפנימית, והמלך לא היה יכול לראותו. המזן חיכה בסבלנות ובכבוד עד שהמלך יהיה מוכן לקבל קהל. המלך לא התרשם מהגענתו המוקדמת של המזן לעבודתו, אולי בניסיון לדון בנושא חשוב. הוא הזמין אליו את המזן מן החצר (ו, ה), ושאל אותו:

מַה לַעֲשׂוֹת בְּאִישׁ אֲשֶׁר הִמְלִיךְ חֶפְצִי בִּיקְרוֹ (ו, ו).

נבחן את דברי המלך בעיון. השאלה "מה לַעֲשׂוֹת" מציינת פעולה

¹¹⁷ ייתכן שמרדכי רצה להזכיר למלך את שירותיו, אולם קשה להאמין שהוא ציפה לתמורה או לתהלוכת הוקרה.

מידית, ולא מתנה, אשר תבוצע "בְּאִישׁ" - יחיד, ולא ברבים או באישה,¹¹⁸ כבחפץ חסר יכולת התנגדות.¹¹⁹ הביטוי "אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בְּיָקָרוֹ" מבטא הוקרה פומבית, כראוי לכיבוד מלכותי.

לא ניתן שום הסבר רשמי לפעולה זו, כמו שלא פורסמו בזמנו הסיבות לתלייתם של בגתן ותרש – ונראה שהגורם לכך הוא המשך השמירה על ביטחוננו וכבודו של המלך, כאילו אין לו שונאים ואויבים.¹²⁰

מועשי המן מעידים על תשוקתו הנסתרת לכבוד

המן לא היה בטוח שדבר ההוקרה מתייחס אליו, אך אולי קיווה בסתר לבו שהמלך מתכנן לפרסם ברבים את מינויו החדש כשר מעל כל השרים. המן לא היה מבקש אישה, עושר או תפקיד בכיר.¹²¹ המן הציע דבר שחסר לו, כלומר הכרזה פומבית על מעמדו החדש. אין ספק שהמן לא היה מעוניין שאדם אחר יזכה בהוקרת המלך ויטכנן את מעמדו שלו.

הכתוב מגלה לנו את ציפיותיו הכמוסות של המן לזכות בהוקרה, בשאלתו: "לְמִי יִחַפֵּץ הַמֶּלֶךְ לְעֲשׂוֹת יָקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי" (אסתר ו, ו). מבחינה משפטית, איננו מורשים להשתמש בדעתו של כותב המגילה או במחשבותיו של המן אלא במעשיו, בדבריו ובדברים שהמן נמנע מלומר. תשוקתו העזה של המן לכבוד מתבטאת בתשובתו לשאלת המלך "מֶה לְעֲשׂוֹת בְּאִישׁ..." המקבילה לכבוד שקיבל יוסף במצרים (בראשית מא, מא-מג). המן הציע:

¹¹⁸ כדי לא לכלול את המלכה שהצילה את המלך ממוות.

¹¹⁹ בראון, לקסיקון עברי-אנגלי, "ב" עמ' III 2,4,90, להשתמש בנושא כחפץ.

¹²⁰ חרבונה לא מדליף את דברו "הטוב" של מרדכי (אסתר ז, ט), ואין הסבר למינויו של מרדכי למשנה למלך (ח, ב).

¹²¹ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קפא, בשם שלמה הלוי בן אלקבץ, מנות הלוי.

אִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ. יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת אֲשֶׁר
 לְבַשׁ בוֹ הַמֶּלֶךְ, וְסוּס אֲשֶׁר רָכַב עָלָיו הַמֶּלֶךְ, וְאֲשֶׁר נָתַן כֶּתֶר
 מַלְכוּת בְּרֵאשׁוֹ. וְנָתַן הַלְבוּשׁ וְהַסּוּס עַל יַד אִישׁ מִשָּׂרֵי
 הַמֶּלֶךְ הַפְּרָתָמִים, וְהַלְבִּישׁוּ אֶת הָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ
 בִּיקְרוֹ; וְהִרְכִּיבֵהוּ עַל הַסּוּס בְּרֶחֱבַיִם הַעִיר, וְקָרְאוּ לְפָנָיו,
 כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ (אסתר ו, ז-ט).

בתשובתו של המן נמצאים המרכיבים הבאים:

1. ז ל ז ל ב מ ל ך – פוקס מדגיש שהמן לא השתמש בפתחה המכבדת "אם על המלך טוב" כהקדמה להצעתו, כפי שעשה בבקשתו לאבד את היהודים (ג, ט), וכפי שעשו ממוכן ואסתר בכל חמש ההצעות האחרות שדרשו את אישורו של המלך (א, יט; ה, ח; ז, ג; ח, ה; ט, ג).¹²² המקום הטבעי לפתיחה המכבדת הוא לאחר הצגת הבעיה ולפני הפועל העתידי הראשון "יביאו" (ו, ח), המציין את התחלת ההצעה הטעונה אישור. ייתכן שהמן חשב שבזכות מעלותיו המלך והמלכה מתחרים על יוקרתו. הלוא המלך העלהו מעל כל השרים, ואתמול אף הוזמנו הוא והמלך למשתה שהמלכה ערכה לכבודם בחדרה, והיום מצפה לו משתה נוסף. יתרה מזאת, ייתכן שטבעת המלך שבידו וצורת הדיבור של זרש אשתו - "אמר למלך ו[יעשה]" (ה, יד) - הביאו אותו לידי התנשאות וזלזול בנוהג הדיבור הנאות ובכבוד המלך כפוסק אחרון.

2. נִיסִיוֹן זִיהוּי אִישׁ – בלבו המן שאל "למי יחפץ המלך לעשות יקר?" וכדי לגלות את זהות "האיש" חוזר המן על שאלת המלך, אך בגרסה מקוצרת: "איש אשר המלך חפץ ביקרו". בכך הוא מעביר את הדגש מ"מה לעשות" ל"מיהו האיש". כדי לטעון שאין כאן שאלה

¹²² פוקס, דמויות ודעות במגילת אסתר, עמ' 76.

ושההצעה עצמה כבר התחילה, היה עליו לומר: "[ל]אִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ, יָבִיאוּ לְבוֹשׁ מְלָכוֹת".

3. **מ ת ן כ ב ו ד** – המן מעלה את כבודו של "האיש" באמצעות שינוי מילית היחס; המלך שאל: "מֶה לַעֲשׂוֹת בְּאִישׁ", כאילו האיש היה חפץ שניתן לעשות בו כרצונו,¹²³ ואילו המן השיב בניסוח המכבד יותר: "כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ", כלומר בה"א הידיעה, לכבוד האיש.

4. **ה ו ק ר ת י ת ר** – מתן הכבוד שהמן מציע מתאים למשנה למלך או לאדם שהציל את המלך ממוות. יוסף מונה למשנה למלך והציל את פרעה ממשבר כלכלי (בראשית מא, לג-מג). ייתכן שהמן חשב שבזכות היותו המוציא לפועל של פקודת המסים - הכבוד הזה נועד לו. לא נראה שהמן ידע שגם מרדכי היה זכאי לכבוד זה כיוון שסיכל ניסיון התנקשות במלך. מה גם שאשת המן ואוהביו לא הזהירו אותו (אסתר ה, יא-יד), או לא ידעו שמרדכי הוא שהציל את המלך. הרי גם לאחר התהלוכה הם לא הבינו מדוע קיבל מרדכי את הכבוד, פרט להיותו "מְזַרְע הַיהוּדִים" (ו, יג).

5. **מ י ק ו מ ה ת ה ל ו כ ה נ ו ע ד ל ה ר ש י מ א ת ה נ כ ב ד י מ** – המן הגביל את מסלול התהלוכה "[ל]רְחוּב הָעִיר" (ו, ט; יא) "אֲשֶׁר לְפָנֵי שַׁעַר הַמֶּלֶךְ" (ד, ו), במטרה להפגין רק בפני "עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ" (ג, ב), הכפופים לו, את מינויו הרשמי למשנה למלך ואת זכותו לכבוד בפקודת הכריעה. מכיוון ששמו של המכובד והנסיבות לא יפורסמו, להמן לא היה צורך בתהלוכה רבתי בכל הרחובות הראשיים של העיר.

6. **פ ת ר ו ן נ ו ח ל ה מ ן** – המן מציע שנושא משרה אחר יוביל את "האיש" כדי שהוא בעצמו יהיה פנוי לרכוב על הסוס. המן גם מציע לשאול את בגדי המלך המשומשים כדי להימנע מבזבוז זמן וכסף.

¹²³ בראון, לקסיקון עברי-אנגלי, "ב" עמ' 90, 2, 4, III, להשתמש בנושא כחפץ.

לאחר התהלוכה "לאיש" לא יישאר דבר למזכרת, וכך לכל אדם אחר מלבדו "אין זה אלא כבוד מדומה שיחלוף כעשן".¹²⁴ מלבד זאת, בזמן שהמלך מחכה לשר, להמן יהיה זמן לבקש לתלות את מרדכי.

7. **ה מ נ מע ל ה ש ר י מ** – המן הציע ש"אחד מהם", "איש מְשָׁרֵי הַמֶּלֶךְ", יעניק את הכבוד לאיש. המן שם את עצמו מעל ומחוץ לקבוצת שרי המלך, האנשים בדרגה הגבוהה ביותר מתחתיו.

8. **ה ת ר ג ש ו ת י ת ר** – בהצעת המן לא ברור עניין הכתר. האם זה "האיש" אשר יישא את כתר המלך או שמא הסוס יישא את כתר סוס המלך.¹²⁵ בהמשך נמנע המן מלהזכיר את כתר המלכות, וניתן לטעון שהוא התרגש והתעשת (הרגיש שהפריז).

9. **ת ג ו ב ה מ ה י ר ה** – המן נהנה לְמִנּוֹת בפני אוהביו את רשימת הצלחותיו ולתאר בפניהם את הכבוד הרם המוענק רק לו (ה, יא-יב). בתשובתו למלך הוא פירט בשלמות ובאופן מחושב את הופעת האיש בתהלכות ההכרזה, כאילו היו הדברים מתוכננים בראשו מזמן. ניתן לראות במהירות התגובה שלו בעניין כתר המלכות פליטת פה פרוידיאנית, וההצעה לכבד מישהו בלתי ידוע יכולה להיחשב בימינו כהשלכה פרוידיאנית (Freud's Projection), המעידה על תשוקתו של המן ליוקרה.

לסיכום, צירוף כל הנסיבות מהווה ראייה מכריעה לכך שהמן חמד את הכבוד לעצמו, וקיווה באמת ובתמים לזכות בהוקרה.

¹²⁴ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קפב, בשם מהרא"ג, מאמר מרדכי

ומנ"ה.

¹²⁵ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קפג, מנות הלוי, ר"מ אלשיך.

הצעת המן מוצאת חן בעיני המלך

המלך ראה בהצעת המן תגמול ראוי למרדכי (אסתר ו, י), והוא הודיע להמן: "מהר... ועשה כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך" (ו, י). המלך תיאר במדויק את האדם שאליו הוא מתכוון, כדי למנוע מצב שהמן יבחר אדם אחר ששמו מרדכי.¹²⁶ הפקודה "עשה כן" היתה ברורה מספיק, אולם המלך הוסיף ואמר גם: "אל תפל דבר מכל אשר דברת" (ו, י). ייתכן שהיתה זו תגובת המלך להיעדרה של הפתיחה המכבדת בתחילת ההצעה: "אם על המלך טוב". המלך אסר על המן לגרוע מהצעתו, אולם התיר לו להוסיף כבוד, כלומר להאריך את משך התהלוכה ואת מסלולה וכן להגדיל את מספר המלווים. המלך נהג בשררה, ולא חשב שהוא משפיל את הכפופים לו, לא כשהריץ את המן,¹²⁷ לא כשפקד להביא את ושתי ולא כשהרגיז את שומרי הסף.

הפקודה להעניק כבוד מלכות למנהיג היהודים מראה בכירור שהמלך לא שנא יהודים, ולא ידע על קיומה של פקודה להרוג את היהודים.

הופעה מלכותית מעין זו דרשה, ללא ספק, נקיטת אמצעי ביטחון וזהירות. המלך, כמנהגו, לא רצה להמתין עד שאחד השרים יופיע לעבודתו. מבחינתו היה זה אך טבעי ששרו הנאמן, שכסאו קרוב לכס המלך, ושזכה לנהל את בטחון המלך בשער המלך, יפקח אישית על תהלוכה שבה יופיע אדם בלבוש מלכות. המלך בהצהרתו קיבל את הצעת המן ש"ש"ר" יבצע את המשימה, וכך הוא הגדיר את המן - כש"ר ולא כמשנה למלך. המלך לא העלה על דעתו שהמן ציפה לקבל את הכבוד לעצמו, או שהוא ייעלב ויכעס. הרי הוא לא חשש ללכת עמו למשתה לאחר התהלוכה.

¹²⁶ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קפה, בשם ר"מ אלשיך.

¹²⁷ "מהרו את המן לעשות את דבר אסתר" (ה, ה), "מהר קח את הלבוש" (ו, י), "ויבנהו להביא את המן, אל המשתה" (ו, יד).

המן מתעקש לתלות את מרדכי

אוהביו של המן חיכו בקוצר רוח בביתו של המן כדי לחזות בתליית מרדכי. והנה חזר המן "אָבַל וַחֲפוּי רֵאשׁ" (אסתר ו, יב), וסיפר לאוהביו ולחכמיו את אשר קרה לו. היה ברור לכולם שמאותו רגע מרדכי פטור מלהשתחוות להמן. אוהביו לא הבינו את הכבוד שנפל בחלקו של המן להיות אחראי על תהלוכת ההוקרה, והתפלאו על כך שהמלך העניק כבוד למרדכי היהודי לאחר פרסום הפקודה המעידה על שנאת המלך ליהודים. המן לא הסביר להם את הניגוד. כדי להסיר מעצמם כל אחריות אמרו "חֲקַמְיוּ וַזְרֵשׁ אֶשְׁתּוּ":

אם מְזַרְע הַיְהוּדִים מְרַדְּכִי אֲשֶׁר הַחֲלוֹת לְנַפֵּל לְפָנָיו, לֹא תוּכַל לוֹ כִּי נָפֹל תְּפֹל לְפָנָיו (ו, יג).

כאילו לא ידעו עד כה שמרדכי יהודי. אוהביו של המן הבינו שהוא נפל ממעמדו "[מ]עַל הַשָּׂרִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ" (ה, יא) לדרגת שר, והם צפו לו מפלה לפני מרדכי היהודי – מה שמעיד על-כך שהם הסירו את תמיכתם בו.

המן הבין כמה דברים: המלך אינו מחשיב אותו כמשנה למלך; תהלוכה לכבודו לא תתקיים; המלך והמלכה אינם חפצים בהוקרתו; המלך לא יאשר בידועין לתלות את מרדכי; ואוהביו חושדים בו ששיקר להם. בזמן התהלוכה המן לא ניסה להשלים עם מרדכי או לבקש ממנו רחמים.¹²⁸ ייתכן שחשב שמרדכי זכה להוקרה בעבור מעשה חשוב לטובת המלך, שקרה בעבר הרחוק. המלך שילם את חובו, ועכשיו המלך חופשי לתלות את ראש היהודים בהתאם לתוכנית המסים שאושרה.¹²⁹ המן ידע שהוא מוזמן למשתה המלכה והזמן קצר, אולם

¹²⁸ פונטריומולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קצב, מתוך מ' חביב ז"ל בדנא פשרא.

¹²⁹ פונטריומולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קצא, בשם אליעזר אשכנזי, יוסף לקח.

הוא נשאר בחוצפה ואפשר לחכמיו לדבר עמו (ו, יד), עד שהופיעו סריסי המלך לקרוא לו למשתה המלכה. העץ היה ההוכחה הממשית היחידה לתוכנית הרצח של המן. ייתכן שחכמיו של המן טענו שהעץ איבד את תפקידו, והמן חייב להיפטר ממנו.¹³⁰ אולם המן לא פקד לגרוע את העץ לפני שהלך למשתה. הוא לא חשד שעניין העץ הודלף. ייתכן שהמן היה בטוח שיצליח לממש את תוכניתו לאחר משתה המלכה, ושהעץ, לאחר הגיזום העמוק, לא נראה כעץ תלייה.

---

¹³⁰ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' קצב, מתוך עיון יעקב פ"ק מגילה.

המלך מגלה שהמזן שינה את פקודותיו ושמרדכי אכן ידע הכול

אסתר תוקפת את המלך על שמכר את תפקידו

במשתה השני פנה המלך לאסתר בפעם השלישית בעניין בקשתה, והראה את נכונותו לקיים את דבריו. המלך הבין שלא מדובר בניסיון מרד או בהיריון, אולם בנוכחות עד האמין המלך שאסתר לא תבייש אותו. אסתר ענתה:

אם מצאתי חן בעיניך המלך, ואם על המלך טוב, תנתן לי
נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי (אסתר ז, ג).

בשלב זה סיימה אסתר לשטוח את בקשתה. המלך לא ידע מי הוא עמה של המלכה, אך מאחר שהמלכה נתונה לשלטונו, ועמה נמצא ברחבי ממלכתו - הנושא כולו הוא תחת שליטתו וריבונותו. המלך נרגע לשמע בקשתה: הוא היה יכול למלאה בקלות - בלי לצאת למלחמה במדינה אחרת.

אולם אסתר המשיכה באומרה:

כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד; ואלו לעבדים
ולשפחות נמכרנו, החרשתי, כי אין הצר שנה בנזק המלך
(ז, ד).

אסתר ציטטה את הכתוב בפקודת ההרג: "להשמיד להרוג ולאבד" כרמז למילה ההומופונית "לאבד", והוסיפה: "ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו, החרשתי, כי אין הצר שנה בנזק המלך". היא הזכירה ברמז את המילה ההומופונית "לעבד" בניסיון להשמיע את הפירושים השונים.

אסתר הראתה את נכונותם של בני-עמה להיות עבדים למלך, וללא ידיעתה היא רמזה למלך על פקודת המסים. היא השתמשה פעמיים במילה "נמכרנו" כדי להמחיש למלך שהוא לקח שוחד תמורת אישור הפקודה. כך הראתה למלך שהוא הוטעה בענייני חוק ומדינה, ושהיא אינה מבקשת רק טובה אישית.

המילה "הַצָּר" (ז, ד) מציגה שתי צרות: מוות או עבדות. בהמשך מגדירה אסתר את המן כ"אִישׁ צָר וְאוֹיֵב" (ז, ו), וכך היא קושרת אותו להוצאת הפקודה שגרמה צרות לעמה.

המלך מתפלא על פקודת השווא שפורסמה בשמו

מתוך שאלתו של המלך: מיהו האיש "אֲשֶׁר מְלֹאוֹ לְבוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן" (אסתר ז, ה), אנו למדים שהמלך הבין את חומרת העניין, ושהעברה כבר הושלמה: כתיבה ופרסום של פקודה המתירה לכבוש את המלכה בביתו, ואין מדובר בהריגת המלכה ועמה בעתיד. מהמילה "כֵּן" אנו למדים שהמלך הבין שמדובר בפקודה שלו. בשאלתו הגדיר המלך את מפרסם הפקודה כאיש עז מצח,¹³¹ שעבר עברה חמורה ביותר של התחזות למלך. התרמית הזו הכעיסה אותו במיוחד, משום שהוא החשיב את עצמו כשומר חוק. חשוב לציין שהמלך לא נעלב מההאשמה ולא תקף את אסתר או את מקורותיה, כנראה משום שהוא חש נקי כפיים.¹³²

¹³¹ בראון, לקסיקון עברי-אנגלי, עמ' 570. "מלאו לבור" מתאר אדם מלא עד גדותיו חטא ופשע, "מלא לב בני האדם, בהם לעשות רע" (קהלת ח, יא).

¹³² דוד המלך ושאל המלך לא התבישו להודות באשמתם: "וַיֹּאמְרוּ דָּוִד אֶל-נְתָן, חֲטָאתִי" (שמואל ב יב, יג), "וַיֹּאמְרוּ אֶל דָּוִד, צְדִיק אַתָּה מִמֶּנִּי" (שמואל א כד, יז).

המלך מברר את זכות העבריינין והמן מגיב כאשם

המלך ביקש מאסתר לדעת מיהו זה שעשה "כֵּן" והיכן הוא נמצא (אסתר ז, ה). שאלותיו מעידות על-כך שלא חשד בהמן היושב לפניו, ושלא הבין אף לא אחד מהרמזים של אסתר. הוא לא קישר בין פקודת ההרג שהוצגה לפניו ובין פקודת המסים שאושרה.

אסתר לא ענתה על השאלה "מי הוא" (מחשש שהמלך אכן אישר את הפקודה), אלא הגיבה על שתי השאלות בו-בזמן; היא הצביעה על המן והצהירה: "אִישׁ צַר וְאוֹיֵב הֶמֶן הָרַע הַזֶּה" (ז, ו). אסתר השתמשה במילה "צר" כדי להכשיר את הקרקע לפקודת הגנת היהודים שתפרסם בעתיד. המילה הזו לצד המילה "אויב" היא לכאורה מיותרת, אולם בהמשך תשמש כפועל העיקרי והיחיד לתיאור אויבי היהודים "הַצָּרִים אִתָּם" (ח, יא), במובן הרחב של עושי צרות.¹³³ אסתר בהצהרתה הדחימה את המן (ז, ו).¹³⁴ כותב המגילה מציין שהמן "נִבְעַת מִלְפְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַמְלָכָה" (ז, ו), ולא רק מהמלכה המאשימה. הפועל "נִבְעַת" מציין פחד וטרור נוראים.¹³⁵ המן הבין שרכושו, משפחתו וחיוו בסכנה. תגובתו של המן היתה הרבה יותר מתדהמה רגילה, והוכיחה למלך שקיים לפחות חשד סביר שהמן היה מעורב.

המלך קם בחימה ונמלט להביא תגבורת

המלך שמע וראה מספיק: פקודתו עוותה, והוא נמצא בחדר עם אויב וצר. הוא חשש שהמן מסוגל להרוג אותו בו במקום, לכבוש את המלכה, ושעם הטבעת שברשותו - יומלך לאלתר. לעומת זאת,

¹³³ בראון, לקסיקון עברי-אנגלי, עמ' 865. "צרר".

¹³⁴ פוקס, דמויות ודעות במגילת אסתר, עמ' 86.

¹³⁵ כשם שאמר ישעיהו: "תעה לבכי פלצות בעתתני" (ישעיהו כא, ד). בראון, לקסיקון עברי-

אנגלי, "בעתה" עמ' 130.

כשהמלך קצף "וַחֲמָתוֹ בְּעַרְהָ בּוֹ" על ושתי, הוא לא קם ולא יצא, אלא אסף את יודעי העתים ויודעי דת ודין להתייעצות בהתאם לחוק (אסתר א, יב-טו). המלך חשד בהמן שהוא פרסם ללא אישורו את הפקודה הקוראת "לְהִשְׁמִיד לְהָרוֹג וּלְאַבֵּד", אולם בשלב זה המלך לא ידע עדיין איך להגיב.¹³⁶ המלך קם בחימה ויצא לחצר (ז, ז). קלושה האפשרות שהמלך כעס על המן ויצא מהחדר מרוב דאגתו למלכה, שכן הוא השאיר אותה לבד עם המן, שלטענתה, רצה במותה.

היציאה לגן לצרכיו היתה דרך מכובדת להראות למשרתיו בחוץ שהוא חי ומולך. גם אפשר לומר שהבריחה החפוזת מעידה על חששו של המלך להימצא עם עברייני, בן-מוות, ללא שומרים, ולכן הוא יצא להביאם.¹³⁷ לו חרבונה היה בחדר, הוא היה חייב, כבר אז, לספר למלך על העץ שהכין המן (ז, ט), כדי להראות תמיכה במלך ולהזהיר את המן ואת שאר השומרים. לו היה המלך בחדר עם שומרי ראשו, הוא היה דורש בחמתו הסבר מהמן או חורץ את גזר דינו בו-במקום, ולא היה יוצא מהחדר. לו המלך היוצא היה משאיר שומרים בחדר, כמנהגו, הוא היה חייב להורות מי מהם יישארו ומה יעשו (א, י-יא), ואז מסתכן באפשרות שהמן ישכנע את השומרים הללו למרוד. לו היה המלך יוצא עם שומריו, לאחר ששמעו את המתרחש, הבוגדים שבהם או מחפשי ההזדמנות הפוליטיות היו יכולים להורגו.¹³⁸ לסיכום, אפשר לומר שאסתר חשבה על כל זאת, ולכן ארגנה את המשתה בחדרה ומנעה כניסה מהשומרים.

¹³⁶ ראה את החקירה שנעשתה לבגתן ותרש (ב, כג).

¹³⁷ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' רה, מתוך מגילת סתרים.

¹³⁸ כשם שרכב ובענה בני רמון, שרי הגדודים, רצחו את איש בושת, נכדו של שאול מלך ישראל (שמואל ב ד, א-י).

המן מבקש רחמים מהמלכה

המלך יצא ושב מיד. היעדרות כה קצרה מעידה על כך שהמלך גיבש את דעתו עוד לפני שהמן המתחנן הבין שהגיע הזמן לחשוב על פתרון אחר. המלך היה חייב לחזור עם שומריו, ולא לשלחם לבד להביא את המן, כדי למנוע מהמן לשחד אותם או להפעיל את הבוגדים שבהם. המן ביקש רחמים מהמלכה, וניתן ללמוד מכך שהוא חשב שהמלך הבין את חטאו וחרץ את דינו (אסתר ז, ז). ייתכן שהמן חשב שאסתר היא האלה עֲשֶׂתָר, ובכוחה להשפיע על המלך לא להורגו - הלוא המלך היה מוכן לתת לה עד חצי המלכות, היא פקדה על המלך לכבדו במשתה יין בבית-הנשים, היא האשימה ללא פחד את המלך בלקיחת שוחד, דרשה את חיי עמה, ידעה על אודות פקודת ההרג אף שהיתה סגורה בארמון, ואף ידעה על הכסף ועל המילה ההומופוניית "לאבדם". אסתר הבינה שהמלך יחזור בתוך זמן קצר, ונשארה שאננה בחדרה. היא רצתה שהמן ימצא במצב משפיל, וכך סריסי המלך נאמני המן לא יחפצו לעזור לו. אולי אסתר הבטיחה להמן להציל את נפשו, כדי למנוע ממנו לנהל שיחת הבהרה עם המלך, או לחלופין להיאבק או להימלט אל תומכיו. המן האמין שהמלכה תציל את חייו, ואימת המוות הרפתה ממנו.

המלך מוסיף עברה להמן

כשחזר המלך מהגינה עם סריסיו, הוא לא פקד עליהם לעשות דבר לפני כניסתם לחדר המלכה. המלך חזר כדי לחקור את המן ונכנס ראשון לחדר, ולתדהמתם המן נפל על מיטת אסתר (אסתר ז, ח). בראותו זאת אמר המלך: "הֲגַם לְקְבוּשׁ אֶת הַמְּלָכָה עִמִּי בַּבַּיִת" (ז, ח), כלומר בנוסף לעברה החמורה שבה אסתר האשימה אותו, עכשיו זה? כדבר ה' לאליהו בעניין אחאב וכרם נבות: "הֲרִצְחָתָּ, וְגַם יִרְשָׁתָּ" (מלכים א כא, יט). המלך חקר את המן במילה "לְקְבוּשׁ" במובן כפול: להשתלט ולהרוג את המלכה וגם להשתלט ולנאוף, עברה ידועה ומובנת לכול. המן הגיב כאדם הנתפס

בקלקלתו בעברת מין, ולכן "פְּנֵי הַמֶּן חָפוּ" וכוסו בבושה (אסתר ז, ח);¹³⁹ נידון למוות נבהל ודואג, אבל לא מתבייש עוד. בעבור הסריסים, שבאו עם המלך ולא היו נוכחים בשיחה הקודמת, המחזה שנגלה לעיניהם העיד על עברת מין. המלך ידע שלא נעשתה כאן עברת מין: הוא זה שהותיר את אסתר והמן ביחד בחדר המלכה, הוא ידע על השיחה לפני יציאתו מהחדר, וכן ידע מהי עמדתה של אסתר בנוגע להמן.

חרבונה מוסיף עברות להמן

המלך חזר עם סריסיו והאשים את המן: "הֲגַם לְכַבוֹשׁ?" ולפני שהמלך חרץ את דינו של המן, חרבונה, בלי שנשאל, התפרץ בנאום בן 18 מילים:

גַּם הִנֵּה הָעֵץ אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּן לְמַרְדְּכִי, אֲשֶׁר דָּבַר טוֹב עַל
הַמֶּלֶךְ, עֹמֵד בְּבֵית-הַמֶּן גְּבוּהַ תְּמַשִּׁים אִמָּה (אסתר ז, ט).

מדוע דיבר חרבונה?

הרודוטוס לימד שאפילו מלך פרס לא היה יכול להוציא להורג אדם על עברה אחת בלבד.¹⁴⁰ המלך חשד שהמן כתב פקודה בשמו, אך זו עברה שהמלך העדיף להתעלם ממנה כי את פקודת המלך "אֵין לְהָשִׁיב" (ח, ח). לאחר שהמלך חזר עם סריסיו, הוא האשים את המן בניסיון, לא מבוסס, לכבוש את המלכה, וזו העברה הראשונה שהסריסים היו עדים לה. לפי הוראת מרדכי מליל אתמול, וכדי להבטיח לפחות שתי עברות, ניצל חרבונה את ההזדמנות, ובזמן המתאים נאם את נאומו, שנועד להגן על מרדכי מפני תוכנית התלייה של המן.

¹³⁹ כשם שהמן חזר לביתו "אָבֵל וְחָפוּי רֹאשׁ" לאחר תהלוכת הכבוד למרדכי (ו, יב).

¹⁴⁰ הרודוטוס, ספר א, 137.

חרבונה הזדרזו ומנעו מהמן לפקוד על סריסי המלך למרוד או לענות למלך,¹⁴¹ וגם הראה את סלידתו מהמן ואת נכונותו להילחם בתומכי המן. חרבונה פתח במילה "גם",¹⁴² כלומר הוא הדגיש שהעברות שהוא יציג בפני המלך חמורות כמו כיבוש המלכה. אף שחרבונה לא אמר שהעץ הוא עץ תלייה, אין ספק מהמשפט שהעץ בחצרו של המן לא נעשה לתת גדולה ויקר למרדכי. לאחר מכן האשים חרבונה את המן בשני דברים: (א) שהכין עץ תלייה גבוה בביתו; (ב) שתכנן לתלות את מרדכי, "אֲשׁוּר דָּבָר טוֹב עַל הַמֶּלֶךְ", ללא אישור המלך.¹⁴³ חרבונה שיבח את מרדכי ללא צורך, ובכך חשף את עצמו כבעל בריתם של מרדכי ושל המלך. חרבונה נמנע מפרטים, כגון מועד הכנת העץ והסיבות לרצונו של המן לתלות את מרדכי. הוא אף לא הזכיר שהמן בא בבוקר לבקש רשות לתלות את מרדכי. המלך שמע מחרבונה את הפרטים הבאים: המן נקט צעדים להשלמת הניסיון לרצוח את מרדכי לאחר תהלוכת ההכרזה, ולכן איחר למשתה המלכה, והמלך היה חייב לשלוח את סריסיו כדי לזרז את המן (ו, יד); המן גם ניכס לעצמו סמכויות שלטון כאשר הקים עץ תלייה רשמי, גבוה במיוחד, בביתו.¹⁴⁴ דברי חרבונה חזקו את טענת אסתר שהמן הוא אויב למלך, ובכך בעצם הציג חרבונה, ללא מילים, להעניש את המן "מידה כנגד מידה".

הוצאת המן להורג

לאחר דברי חרבונה נמצא המן מואשם בשלוש עברות, והמלך היה חופשי לגזור עליו – "תִּלְהוּ" (אסתר ז, ט).

לא.

¹⁴¹ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' רח, בשם פ"ק דמגילה ויד המלך.

¹⁴² בראון, לקסיקון עברי-אנגלי, עמ' 169. "גם" מחבר ומדגיש את המשפט שאחריו.

¹⁴³ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' רט, בשם מהרא"ג.

¹⁴⁴ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' רט, מתוך דנא פשרא.

הגזרה המלאה היא "תִּלְהוּ עָלַי". תוספת המילה "עָלַי" מגבילה את התלייה לעץ הגבוה שהמן התקין בביתו. אם עץ שכזה אינו קיים, אין לתלות את המן על עץ אחר. בצורה זו וידא המלך את אמינות הצהרת חרבונה כי בניית העץ היתה העברה היחידה מבין כל העברות שהוצגו בפני המלך שניתן היה לזהותה בקלות, ללא כל צורך בחקירות נוספות שבהן יכול היה המן להסביר את מעשיו ולהינצל ממוות. קשה לקבוע אם תוכניתה של אסתר היתה מצליחה ללא עזרתו של חרבונה, הן "עלול אחשוורוש למחול לו, להמן, ולהעביר את רוע הגזרה".¹⁴⁵

המלך ממנה את מרדכי למשנה למלך

בניגוד למקרה של חשיפת בגתן ותרש, שבו לא חקר המלך את אסתר, עכשיו תוחקרה אסתר על-ידי המלך הנרעש לשמע טיב קשריה עם מרדכי. בתשובתה מה מרדכי "הוא לָהּ" (אסתר ח, א), החסרה בכתוב, היא כנראה כללה את הפרטים הבאים: הוא אביה המאמץ שגידל אותה,¹⁴⁶ הביא להמלכתה, סיפק לה מידע על ניסיון ההתנקשות במלך, וכמובן חשף בפניה את מזימות המן שחתר תחת המלך. חשיפת המן כשלעצמה, כמו גם חשיפת בגתן ותרש, אינה מצדיקה תמורה מהמלך יותר מאשר תהלוכת הוקרה, אך מעמדו ומעשיו של מרדכי מעידים על ששימש כמשנה למלך כבר זמן רב, וזאת הסיבה העיקרית למינויו הרשמי לתפקיד זה. המלך העניק למרדכי את טבעתו, אחרי שנוכח לדעת שזה הבין את פקודת המסים שלו ואת פקודת ההרג של המן, ושיש בכוחו לטפל בהן בכבוד.

בהתאם להבטחתו לתת לאסתר "עַד חֲצֵי הַמְּלָכוֹת", העניק לה

¹⁴⁵ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' רי, בשם בן דוד.

¹⁴⁶ קרבת משפחה למלכה אינה בסיס מספיק למנות אדם למשנה למלך. הקרוב ביותר למצב דומה היה יתרו, חותנו של משה, כשבא לביקור קצר ונתן עצה חשובה אחת למשה (שמות יח, א-כז).

המלך את ביתו של המן על כל תכולתו,¹⁴⁷ וכך היא זכתה ברכוש ובחופש תנועה מחוץ לארמון. אסתר חששה שהמלך מנדה אותה מהארמון, ולכן היא לא עברה לגור בבית-המן, אולם כדי לא להעליב את המלך היא מינתה את מרדכי לנהל את הבית למענה, "שאינן זה ממני[ן] דת דרך ארץ לתת מתנת המלך [לאדם אחר]".¹⁴⁸ המלך בעצם אישר לאסתר את בקשותיה במשתה: חיי עמה תמורת הסכמת עמה לתשלום מסים. המלך רמז לאסתר ולמרדכי שעליהם לפתור את התסבוכת שיצר המן בחסות החוק, כלומר לעקוף את פקודת ההרג ולאכוף את פקודת המסים (ח, יא; י, א).

המלך מאשר להתחכם לפקודת המן

המלך לא אישר את פקודת ההרג, ואף הסתייג ממנה, אך לא מצא לנכון לעשות דבר כדי לבטלה. מבחינתו, אסתר ומרדכי כבר הוסמכו לפתור את התסבוכת שיצר המן: חלק מעושרו של המן היה נתון בידי אסתר, והטבעת בידי מרדכי. אסתר ומרדכי חששו לפעול ללא אישור מפורש מהמלך. מרדכי השתהה, מתום תליית המן בחודש הראשון ועד פרסום פקודת ההגנה ב-23 בחודש השלישי (אסתר ח, ט), כדי לגרום ליהודים סבל ארוך יותר, בדומה לסבלם במצרים עד שאלוהים הושיע אותם.

מרדכי הזכיר לאסתר שהיהודים עדיין בסכנה. אסתר, בלית בררה, ביצעה את מצוותו המקורית של מרדכי - להתחנן בפני המלך (ד, ח), דהיינו היא כרעה ובכתה וביקשה בנימוס רב להשיב את פקודת ההרג המזויפת:

אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב וְאִם מְצֵאתִי חַן לְפָנָיו וְכָשֶׁר הַדָּבָר לְפָנָי,
הַמֶּלֶךְ יְטוֹבָה אֲנִי בְּעֵינָיו, פְּתַב לְהָשִׁיב אֶת הַסְּפָרִים,

¹⁴⁷ שאר אחוזותיו ורכושו של המן, אם היו, נשארו בידי המלך.

¹⁴⁸ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' ריד, מתוך מנות הלוי.

מחשבת הַמֶּן בֶּן-הַמֶּדְתָּא הָאֲגִי, אֲשֶׁר כָּתַב לְאֲבָד אֶת
הַיְהוּדִים, אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינֹת הַמְּלָךְ (ח, ה).

כִּי אֵיכָכָה אוֹכַל וְרֵאִיתִי בְּרָעָה אֲשֶׁר יִמָּצֵא אֶת עַמִּי; וְאֵיכָכָה
אוֹכַל וְרֵאִיתִי בְּאֲבָדֵן מוֹלְדֵתִי (ח, ו).

הפעם אסתר הגישה רשימה ארוכה של הכנות לבקשתה כדי לוודא שהמלך עדיין אוהב אותה ושבקשתה חוקית וכשרה (ח, ג-ה). אסתר מאיימת בהתאבדות - "כִּי אֵיכָכָה אוֹכַל וְרֵאִיתִי בְּרָעָה אֲשֶׁר יִמָּצֵא אֶת עַמִּי" (ח, ו) - אם יתברר שהמלך אינו אוהב אותה ולא ייעתר לבקשתה. המלך הורה לאסתר לעמוד ולדבר לפניו כאילו הוא מינה אותה לשר ולסנגור לעמה. המלך הבין שהוא אינו יכול לפגוע בכבוד הטבעת ובשלטונו, ושביטול הפקודה לא ישחרר את היהודים מסכנה כי תמיד יהיו כאלה שלא ישמעו את הביטול או יתעלמו בכוונה ויתקפו את היהודים.

כדי לרחוץ את כפיו מהפקודה הצדיק המלך את תליית המן "עַל אֲשֶׁר שָׁלַח יָדוֹ בַּיְהוּדִים" (ח, ז), ולא מפני ש"מְלָאוּ לְבוֹ לְעִשׂוֹת כֶּן" (ז, ה) כדי לשמור על כבוד מלכותו ולהסתיר את שגיאותיו "כי מנהג מלכות לא לבטל אגרות אפילו נכתבו בטעות".¹⁴⁹ אמירה זו מבהירה שהמלך לא תלה את המן על ניסיון הניאוף. המן אכן שלח את ידו ביהודים כדברי המלך, ולכן יומתו בניו בעוון אביהם, אם וכאשר פקודת המן תגרום צרות ליהודים. לפני מעשה התלייה ידע המלך שהמן שלח יד במרדכי להורגו, שכן מרדכי הוא מנהיג היהודים "הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמְּלָךְ" (ו, י), ופגיעה במנהיג העם היא פגיעה בעם כולו. המלך גם ידע שמרדכי מקיים קשרים אם אסתר (ב, כב), ומכאן שהבין שאסתר היא בת-עמו של מרדכי, אולם הוא לא ידע על קרבת הדם בין השניים, עד ששאל: "מָה הוּא לָהּ" (ח, א).

¹⁴⁹ פונטריומולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' רכא, מתוך יד המלך וכן טוב פקודי.

המלך הורה לאסתר ולמרדכי: "כְּתֹבוּ עַל הַיהוּדִים כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם" -
היתר להגנה עצמית, וזאת בלי לפגוע בתוקפה של פקודת המן החתומה
בטבעת המלך (ח, ח).

הגנה עצמית

פקודת מרדכי

בהוראת המלך הורשו מרדכי ואסתר להוציא פקודות בשם המלך לכל שרי המדינות, ולכתוב ישירות ליהודים בכל המדינות - כל זאת בתנאי שלא יפגעו בכבוד פקודת המן החתומה בטבעת המלך (אסתר ג, יב-יג).

פקודת המן היתה חלשה:

לְהַשְׁמִיד לְהַרְג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְהוּדִים מִנְעַר וְעַד זָקֵן טָף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד, בְּשִׁלּוּשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנַיִם עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אָדָר; וּשְׁלָלָם, לְבוֹז (ג, יג).

1. על פניה הפקודה אינה חוקית, ורק פושעים יאמינו בה ובנוסף, הפקודה אינה אוסרת הגנה עצמית.

2. שרי המדינות לא היו חייבים לפגוע ביהודים, רק ניתנה להם האפשרות לפגוע בהם. לכן מרדכי לא היה יכול לאסור על שרי המדינות להשתתף בהרג היהודים, אך הוא הזהיר אותם לבל יעשו זאת.

3. המן התיר לפושעים לגנוב ולרצוח, אולם לא העניק להם הגנה מפורשת מעונש. לכן מרדכי הודיע לפושעים על עונשם. בעקיפין המן נתן חנינה לפושעים, ומרדכי התיר לפושעים לשדוד, אולם ביטל את החנינה הסמויה.

4. אפילו שהמן הקדים "בְּיוֹם אֶחָד" ל"וּשְׁלָלָם, לְבוֹז" הפושעים ינהו אחרי השלל ויימנעו מבזבזו זמן ומאמץ בהריגת יהודים,¹⁵⁰ כך שהסיכויים שכל היהודים יומתו ביום אחד היו נמוכים מאוד. מבחינת המן, הפקודה נדרשה כדי להרוג את מרדכי היהודי בסתר באישור המלך.

¹⁵⁰ פונטרימולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' רכד, מתוך פדות יעקב והתוה"מ.

5. הפקודה נועדה להפחיד את היהודים ולגרום להם לעזוב את דתם, אולם ההפך קרה - היהודים התאחדו וצמו ביחד, ובעזרת מרדכי חזרו ליהדות.

עם פרסום פקודת ההרג החלו הפושעים במעשי השוד והרצח ולא חיכו ליום הפור, והיהודים סבלו קשות במשך כשבועים יום.

מרדכי פרסם פקודת הגנה בשם המלך:

אֲשֶׁר נָתַן הַמֶּלֶךְ לַיהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל עִיר וָעִיר, לְהִקָּהֵל
וְלַעֲמֹד עַל נַפְשָׁם לְהַשְׁמִיד וְלְהַרְגוֹ וְלֹאֲבֹד אֶת כָּל חַיִּל עִם
וּמְדִינָהּ הַצָּרִים אֹתָם, טָף וְנָשִׁים; וּשְׁלָלָם לְבוֹז (ח, יא).
בְּיוֹם אֶחָד (ח, יב).

כשם שהמן השתמש בחוק המתיר לפגוע במשפחת הפושע, כך מרדכי איים בעונש על מי שיתעמר ביהודים.

לאחר כתיבת פקודת ההגנה "הַרְצִים רֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ, הָאֲחַשְׁתָּרְנִים, יְצָאוּ מִבְּהָלִים וּדְחוּפִים בְּדָבַר הַמֶּלֶךְ" (ח, יד), כדי להפסיק את התקפות הפורעים. אסתר פרסמה את דבר היותו של מרדכי היהודי אביה (ט, כט), וזה לבש בגדי מלכות מפוארים והסתובב בעיר כדי להציג את עוצמתו בפני אויבי היהודים.¹⁵¹ כאשר פקודת ההגנה הגיעה ליהודים בכל המדינות, הם נהגו "שְׁמָתָה וְשִׁשׁוֹן... מְשִׁתָּה יוֹם טוֹב" (ח, יז). גם הפעם חגגו היהודים בפומבי, ועשירי היהודים ארגנו מסיבות כדי לחלק תפקידי הגנה ליהודים. עם פרסום פקודת ההגנה פחתו ההצקות ליהודים.

אסתר השתמשה במילה "צר" לתיאור אופיו של המן (ז, ו) ולציון הצרה שהביא על עמה (ז, ד), ומרדכי השתמש במילה "צר" בפקודת

¹⁵¹ חזוני, הזריחה: לימודים פוליטיים של מגילת אסתר, עמ' 191.

ההגנה שהוציא. למילה "הַצָּרִים" משמעות רחבה יותר מהתקפה פיזית ומצור; היא כוללת גם גרימת צרות בסתר ובעקיפין. מכיוון שהמילה "הַצָּרִים" מציינת רבים, מדובר בלפחות שני תוקפים המטילים את אימתם על היהודים, אפילו ללא כל נזק ברכוש או בנפש.

ורבים המתיהודים

ביום הפור ריחפה סכנה גם על כל תושבי העיר הגויים, שכן גם אם רק חלק מהעיר יוצת, האש תתפזר בכל העיר ותפגע גם בבתי הגויים. פגיעה בחומות העיר אף היא תסכן את כל יושביה. לכן רבים מהתושבים הצטרפו ליהודים בעזרה ובהגנה. גויים, יהודים מתבוללים ושארית מעשרת השבטים, שעדיין זכרו את יהדותם, חזרו והתייהדו להגנתם, ומרדכי קיבל את כולם בשמחה (אסתר ח, יז). כל בני-ישראל שהתייהדו הצטרפו לשבט יהודה, כשם שמרדכי איש ימיני קרא לעצמו יהודי, וכך אבדו עשרת השבטים לתמיד.

שללם של מו

היהודים ואנשי העיר לבטח שכרו חיילים, התכוננו למלחמה והכינו את העיר להתקפה. כמו כן הותקנו רשימות שמיות של מי שפרעו ביהודים עוד לפני יום הפור, על מנת להתנקם בהם ביום הפור (אסתר ח, יג). אותם תוקפים לא היו אמורים להיות צבא מאורגן בעל נשק כבד, אלא אספסוף שהגיע עם בהמות עבודה כדי להוביל את הביזה. אולם אותם שודדים שנתפסו, הם ובני-ביתם חויבו בעונש מוות, ככתוב בפקודת ההגנה.

מרדכי השתמש בנוסח פקודת ההרג של המן, וכתב "וּשְׁלָלֶם לְבוֹז" (ח, יא). המן התכוון אז לביזת רכוש היהודים; הוא ראה את רכוש

היהודים כשלל עתידי לו ולאנשיו. לעומת זאת, לא ברור לאיזה שלל מרדכי התכוון - האם מדובר ברכוש הפורעים שנקנה ביושר או ברכוש גנוב ובשלל שהפורעים לקחו מהיהודים? מקובל לחשוב שהפורעים היו עמלקים, נאמני המן האגגי. לפי ציווי ה', רכוש העמלקים הוא חרם לה' ואין לקחת אותו. מרדכי, צאצא לבית-שאול המלך, זכר ששאול המלך הפסיד את מלכותו לאחר שלקח מהחרם של עמלק (שמואל ב, טו).

חלוקת רכוש היהודים שהושב

ביום הפור "נִקְהְלוּ הַיְהוּדִים בְּעֵרֵיהֶם... לְשַׁלַּח יָד בְּמִבְקָשֵׁי רְעֵתָם" (אסתר ט, ב). מרדכי ידע שדוד המלך הציל את השלל שלקחו העמלקים מאנשיו בצקלג, ופקד "כִּי כָחֶלֶק הַיָּרֵד בְּמִלְחָמָה, וּכְחֶלֶק הַיֹּשֵׁב עַל הַכְּלִים, יִחָדְדוּ יַחְלָקוּ" (שמואל א, ל, כד), "וַיִּשְׁמָהּ לְחֶק וּלְמִשְׁפָּט לְיִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (ל, כה). מרדכי כתב "אֵל כָּל הַיְהוּדִים" (אסתר ט, כ) לקיים את החוק, אולם הוא הבין שהחוק של דוד לא התאים הפעם כי רבים מהמגנים לא היו חיילים, ואלמנות ויתומים אפילו לא ישבו על הכלים. בנוסף לכך היו אנשים שנפגעו קשה יותר מאחרים ונעשו אביונים. מרדכי זכר שהמלך "הִנְחָה לַמְּדִינֹת עֲשָׂה, וַיִּתֵּן מִשְׁאֵת פֶּיַד הַמְּלֶךְ" (ב, יח) ביום שמחת חתונתו לאסתר ולכן, כדי שכולם ישמחו בניצחון, פקד מרדכי:

1. רכוש היהודים אשר נלקח שלל בידי הפורעים ייאסף ויחולק כפקודת דוד בן-ישי שווה בשווה, לפי הגרלה אקראית, בכל עיר ועיר, בין כל היהודים ואנשי העיר שעזרו להם במלחמתם;

2. "וּמִשְׁלַח מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ" (ט, כב) – אנשי העיר שקיבלו מנה הכוללת רכוש אשר ניתן לזהות את בעליו, ישלחו אותו במתנה לבעליו המקוריים, בכבוד ובשמחה, ללא ציפייה לתמורה;

3. "וּמִתְּנוֹת לְאֶבְיָנִים" (ט, כב) - אנשי העיר ייתנו מתנות לאביונים

אשר נפגעו בהתקפה קשה יותר מאחרים, וליתומים, לאלמנות ולעניים שלא קיבלו מנות.

רכושם הלא גנוב של "הצרים", מפרי חוק המלך, יינתן למלך, כנהוג, כי "הרוגי מלכות נכסיהם למלך".¹⁵² פקודת ההגנה אישרה להשמיד רכוש, אולם זו היתה עלולה להיות פגיעה ברכוש המלך, ולכן היהודים לא השמידו רכוש באופן מכוון.

ביום הפור נכנסו היהודים לבתי אויביהם. היה קל להפריד בין רכוש הפורעים ובין רכוש גנוב שנמצא במערות סתר ובחדרים מלאים בסחורות. חלוקת הרכוש לא נגמרה בשנה אחת, והיה צריך לחזור על התהליך במשך כמה שנים במסיבת פורים. כך נהיה הדבר למסורת בישראל.

¹⁵² פונטריומולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' רכא, מתוך דנא פשרא.

מדוע נתלו בני-המון המתים?

מדוע לא הומתו בני-המון עם אביהם?

בצינינו את גדולתו הזכיר המן "אֶת כְּבוֹד עֲשָׂרוֹ וְרַב כְּנָיו" (אסתר ה, יא), והיה מוכן לוותר עליהם (ה, יג). והנה, לפני תלייתו הוא כבר ידע שרכושו יעוקל לאוצר המלך. בפרס נהגו להרוג גם את בני-המורד או הפוגע במלכות. הרודוטוס למשל מציין שדריווש מלך פרס חשש שאינטרנס ומשפחתו יתקוממו נגדו, ולכן תפס את אינטרנס ואת בניו והמיתם.¹⁵³ נבוכדנצר גם הוא לא בחל בשחיתת בניו של המלך צדקיהו לנגד עיניו (מלכים ב כה, ז). להבדיל, אמציהו בן-יואש הוציא להורג את עבדיו שהרגו את אביו, אבל לא את בניהם, ככתוב: "בְּנֵים לֹא יוֹמְתוּ עַל אָבוֹת, אִישׁ בְּחֻטָּאוֹ יוֹמְתוֹ" (מלכים ב יד, ו; דברים כד, טז). אחשוורוש לא הרג את בני-המון עם אביהם, אם בשל טוב לבו, ואם משום שהעדיף ליצור את הרושם שהמון הומת בגלל ניסיון התייחדותו עם המלכה. לפי עברת ניסיון הניאוף של המן, המן פעל גם נגד אשתו וילדיה. אם המן אמנם רצה לשאת את המלכה, הרי שבניה העתידיים היו צפויים לרשת את הכתר, כשם שבת-שבע פעלה להבטיח שבנה שלמה יירש את דוד מחוץ לסדר המקובל (מלכים א א), וכשם שיעקב אהב את בכורה של רחל, יוסף, מכל בניו (בראשית לז, ד). לכן היתה לבני-המון סיבה לכעוס על אביהם, להתנכר למעשיו ולהישאר נאמנים למלך. בהשארת בני-המון בחיים היה משום אישור שהמון הומת בגין ניסיון ניאוף. בני המן נשארו חשודים, והיו למעשה במעצר בעיר; אם אחד הבנים היה נמלט מהעיר, היה המלך יכול לראות זאת כחוסר נאמנות וכהוכחה למצפון לא נקי, ועל כן להעניש את אחיו ולרדוף אחר הנמלט ולהענישו עם תומכיו.

¹⁵³ הרודוטוס, כתבי הרודוטוס, ספר ג 119. למעט הגדול מבניו, שדריווש שחררו בזכות

מזדוע הומתו בני-המן ביום הפור?

לאחר שאסתר קיבלה את בית-המן ומרדכי קיבל את טבעת המלך, אסתר כרעה בפני המלך בבכי וביקשה להשיב את פקודת ההרג. המלך השיב לה:

הִנֵּה בֵּית-הֶמֶן נִתְּתִי לְאַסְתֵּר, וְאִתּוֹ תָּלוּ עַל הָעֵץ, עַל אֲשֶׁר שָׁלַח יָדוֹ בַּיְהוּדִים (אסתר ח, ז).¹⁵⁴

זאת אף שבזמן שהמלך פקד לתלותו, הוא לא ידע שאסתר יהודייה ושמדובר ביהודים. המלך אישר לאסתר ולמרדכי לכתוב "כְּטוֹב בְּעֵינַיִכֶם" (ח, ח), והוסיף שאין לפגוע בכבוד מסמך החתום בטבעת המלך, קרי: פקודת ההרג ופקודת ההגנה. מרדכי, בשם המלך, הורה ליהודים לעמוד על נפשם ולהרוג ולהעניש את "הַצָּרִים" עליהם, כולל טף ונשים (ח, יא). המילה "טף" פונה לילדים צעירים, אולם בתוספת "וְנָשִׁים" (בראשית מה, יט) המשמעות היא כל בני-ביתם, כדברי פרעה (בראשית מה, יח), אפילו המשרתים, העבדים והחברים הגרים בבית.

אין ספק שביום המיועד המן המת לא "צר" על היהודים, אבל כדברי המלך, המן היה בין השולחים יד ביהודים, ולכן אשתו וילדיו היו חייבים במיתה. בני-המן קראו את פקודת ההרג של אביהם ואת פקודת ההגנה של מרדכי, וטעו לחשוב שאין להם סיבה לחשוש ביום הפור אם לא יתקיפו את היהודים, שכן פקודת המן למעשה לא חייבה התקפה על היהודים ועל ילדיהם, ופקודת מרדכי לכאורה הענישה רק את המתקיפים ואת ילדיהם (אסתר ח, יא). בני-המן הומתו, ועל כן אפשר להניח שהם לא התבצרו כראוי. אין ספק שבני-המן ידעו שמרדכי היהודי (ה, יג), אביה (המאמץ) של "אַסְתֵּר הַמְּלָכָה" (ט, ט), כמשנה

¹⁵⁴ המלך השתמש בביטוי "שלח ידו ביהודים", כשם שבגתן ותרש "ביקשו לשלוח יד במלך" (ב, כא; ו, ב).

למלך (י, ג) וכמחזיק בטבעת המלך (ח, ב), הסתובב בעיר בלבוש מלכות ועטרת זהב (ח, טו) כסימן לעוצמתו (ט, ד), ולא העזו לתקוף את היהודים בשושן הבירה.

נשים וטף לא הומתו בשושן הבירה

ביום הפור דיווחו למלך על ההרג בשושן הבירה: "וּבְשׁוֹשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְהוּדִים וְאַבְדַּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ" (אסתר ט, ו). בנוגע לבני-המן נאמר "עֲשֶׂרֶת בְּנֵי-הָמֶן בֶּן-הַמֶּדְתָּא, צָרַר הַיְהוּדִים, הָרְגוּ" (ט, י), אולם לא "איבדו". אין ספק שבני-המן קיבלו את העונש המרבי. "להרוג ולאבד" הן שתי פעולות נפרדות, ובהקשר זה "לאבד" פירושו להיעלם ולא להימצא. ניתן להבין שביום הראשון חלק מ-500 האנשים הומתו, והיתר לא נהרגו אלא רק נעלמו.

המלך קרא לאסתר ואמר לה את שדיווחו לו:

בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְהוּדִים וְאַבְדַּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ וְאֵת
עֲשֶׂרֶת בְּנֵי-הָמֶן. בְּשָׂאֵר מְדִינֹת הַמְּלָכָה, מָה עָשׂוּ; וּמָה
שָׂאֲלֶתָּ וַיִּנְתֵּן לָךְ, וּמָה בִקְשָׁתָּךְ עוֹד וְתַעֲשֵׂשׁ (ט, יב).

הדיווח למלך נעשה על-ידי שונאי אסתר בארמון, ואלה לבטח לא הסתובבו בעיר וספרו את המתים והנאבדים ביום ההוא. המספר ככל הנראה עוגל למעלה כדי להבאיש את שמה של אסתר, והיה חסר בסיס. המלך קיבל את הדיווח כאמת, אך נמנע מלשאול את אסתר על מספר הנפגעים כדי לא להביאה במבוכה ולגרום לה לדווח על מספר שונה. אסתר, שוודאי ידעה שהמספר מנופח, העדיפה לא להתווכח ולקבל את דבר המלך. בשאלתו מה קרה בשאר מדינות מלכותו, המלך בעצם הניח שהיו שם צרות רבות, ולכן פשעו של המן מוכר ובניו חייבים במוות.

המילה "אִישׁ" ברבים פונה לגברים ולנשים, אולם לא לטף. במגילה המילה "אִישׁ" פונה רק לגבר או לגברים, והנה, כדי לוודא שהקורא יבין שמדובר גם ב"אִישׁה", מציינת אסתר בפירושה: "אֲשֶׁר כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יְבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הַחֲצַר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא, אַחַת דָּתוֹ לְהִמִּית" (ד, יא), וגם "אֵלּוּ לְעַבְדֵּים וְלְשִׁפְחוֹת נִמְפְּרָנוּ" (ח, ד). מכאן ניתן להבין, כהצהרת המלך, למרות פקודת ההגנה שהתירה ליהודים להרוג "טף וְנָשִׁים" (ח, יא), שנשים וטף לא הומתו בשושן הבירה ביום הראשון וביום הנוסף.¹⁵⁵

המלך שאל: "וַיִּמָּה שְׂאֵלְתָּ וַיִּנְתֵּן לָךְ וַיִּמָּה בְּקִשְׁתָּ עוֹד וַתַּעַשׂ", אולם לא הציע עוד חצי מלכותו. אסתר הבינה שהיא מוגבלת לעשייה בלבד.

מדוע נתלו בני-המנן המתים?

כשם שבחיים קיימות דרגות של הוקרה, כך גם בקבורה ובהמתה. קללה נפוצה לאדם בהקשר זה היא שכלבים ועוף השמים יאכלו את משפחתו המונחת מתה וחסופה על האדמה (מלכים א יד, יא; טז, ד; כא, כד). לעומת זאת, תלייה רשמית בעיר, לזמן מוגבל לפי הנוהג המקובל, מגנה על כבוד המת. כידוע, המנן לא היה יכול לתלות את מרדכי ללא רשות המלך (אסתר ה, יד), ולכן כנראה נאסר להרוג את בני-המנן, אלא ברשות המלך, שכן הגיע להם כבוד של תלייה רשמית, כשם שפקד המלך (ט, יג-יד).

דבר ההמתה המבזה של בני-המנן הובא ביום ההוא לידיעת המלך מאחורי גבם של אסתר ומרדכי, על-ידי מלשינים אוהדי המנן (ט, יא-יב). סביר להניח שהמלשינים הללו היו ידידיו של המנן מקבוצת שרי פרס

¹⁵⁵ הרודוטוס, כתבי הרודוטוס, ספר ג 119. אף על פי שהפקודה חייבה גם את הריגת אשת המנן, כנראה אסתר ומרדכי ברחמנותם, ובהתאם לנוהג, חסו עליה, כשם שדרייוש חס על חי אשת אינטפרנס.

ומדי היושבים לפני המלך (א, יד). המלשינים חשפו את עצמם כאויבים "הַצָּרִים" על אסתר ומרדכי ביום הפור, כשהתלוננו שהשניים פועלים ללא אישור המלך. אף שבני-המן הומתו בחוסר כבוד וללא רשותו המפורשת, המלך לא שכח שהאשים את המן בשליחת יד ביהודים, והיה עליו לכבד את פקודת מרדכי החתומה בטבעתו (ח, ח). כדי להרגיע את נכבדיו ולשמור על כבודו, המלך נתן לאסתר להבין שהוא מעודכן במה שקרה לבני-המן בשושן, ואף שאל אותה אם יש לה בקשה נוספת. בצורה זו רמז לה שהוא אינו כועס עליה, אבל עליה לטפל בבעיה.¹⁵⁶ אסתר הבינה שהמלך הפריד את בני-המן מיתר ההרוגים, על שום דרגתם הגבוהה, ושהוא היה מעוניין לכבדם. אסתר ענתה למלך:

אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב, יִנָּתֵן גַּם מָחָר לַיהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוֹשָׁן לַעֲשׂוֹת פְּדַת הַיּוֹם; וְאֵת עֲשָׂרַת בְּנֵי-הָמָן יִתְּלוּ עַל הָעֵץ (ט, יג).

אסתר ביקשה יום הרג נוסף בשושן בלבד, כדי לתלות באופן רשמי ומכבד את גופות הבנים, ובצורה זו להראות שהמתתם היתה באישור המלך.¹⁵⁷ אסתר הגבילה את התלייה לעשרת הבנים ההרוגים בלבד, ולא ביקשה להרוג ולתלות בנים או נכדים נוספים. פקודת ההרג של המן לא הוארכה, ואויבי היהודים לא הורשו לתקוף ביום הנוסף, ואחריותו של המן לצרות פקעה. היום השני אפשר לאסתר להעניש 300 אויבים: המלשינים למלך, אשר פעלו וגרמו לה צרות ביום הפור, והמתחבאים בעיר ובארמון, אשר חשבו שהסכנה עברה אחרי יום הפור (ט, טו). ייתכן שהמלשינים שמעו את דברי המלך, ושמחו על קביעתו של המלך

¹⁵⁶ המלך ביקש פרטים נוספים על שאר מדינות המלך, אף שלא היתה אפשרות לדווח באותו היום על שאר המדינות (ט, יב). אסתר לא ענתה למלך לשאלתו מה עשו היהודים בשאר המדינות (ט, יג), והמלך לא הגיב על התעלמותה משאלתו (ט, יד). שאלת המלך נתנה כיסוי לאסתר, שאפילו אם בשושן לא צר אף איש על היהודים, בשאר המדינות אויבי היהודים צרו עליהם, ולכן המן עשה צרות ביום הפור, ובניו חייבים במוות.
¹⁵⁷ פונטרמירולי, ילקוט מעם לועז - מגילת אסתר, עמ' רמ, בשם ר"מ אלשיך והגר"א.

כי אין להרוג בחוסר כבוד את נכבדיו ואת ילדיהם ללא אישורו, אלא שהם לא הבינו שמדובר בהענשתם. המלך ראה בהצעת אסתר פתרון ראוי למלשינים ולמתחבאים ופתרון סביר ומכובד לבני-המן (ט, יד). ואולם, בעבור היהודים תלייה לאחר המוות נועדה לבזות את המתים (דוד תלה את רכב ובענה [שמואל ב ד, יב]) ולחגוג את הניצחון על המן הרשע ובניו.

אסתר לא היתה צמאת דם.¹⁵⁸ האנשים שהתחבאו ונעלמו הוכיחו בהתנהגותם את אשמתם. אסתר פעלה בהתאם לפקודת ההגנה ולהוראת המלך: לתת כבוד לבני-המן במסגרת החוק, להעניש את האנשים שנעלמו ואבדו, ולהעניש את המלשינים. ואכן, המלך לא קיבל תלונות נוספות, ולא כעס על אסתר.

בני-המן נתלו "על העץ", אותו "העץ אשר עשה המן למרדכי... עמד פְּבִית-הָמֶן גְּבֵהַ חֲמִשִּׁים אַמָּה" (ז, ט), ושנשאר בחיים אחרי הגיזום העמוק שעשה לו המן. העץ כנראה חזר לחיים ולבלב באביב החדש, ולכן לא הבינו בני-המן את משמעות העץ המחכה להם, ולא ניסו לברוח מהעיר שבה מרדכי מסתובב בלבוש מלכות.

היהודים חגגו את ניצחונם, נעשו אחים וערבים זה לזה, קיבלו את התורה וייסדו חג חדש. כך הציל מרדכי את היהודים בגולה מפני התבוללות והיטמעות.

¹⁵⁸ בכטל, אסתר: פרשנות, הערות לתנ"ך ללימוד ודרשה, עמ' 79.

ביבליוגרפיה וקיצורי שמות

Aeschylus, *The Persians*, Oxford University Press Inc., New York, 2008 אייסכילוס, הפרסים

אלשיך משה, משאת משה,
וינה, ~1601 והוצאות חוזרות
1856

אשכנזי אליעזר, יוסף לקח,
1575~ והוצאות חוזרות,
ווראשה, 1837

S. B. Berg, *The book of Esther: Motifs, Themes and Structure*, Missoula, Mont.: Scholars Press, 1979 בירג, מגילת אסתר: מוטיבים,
נושאים ומבנה

C. M. Bechtel, *Esther: Interpretation, A Bible Commentary for Teaching and Preaching*, John Knox Press, 2002 בכטל, אסתר: פרשנות, הערות,
לתנ"ך ללימוד ודרשה

H. C. Black, *Black's Law Dictionary*, 6th addition, West Publishing Co., St. Paul Minisota, 1993 בלאק, מילון חוק

F. Brown, S. Driver, and C. Briggs, *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, Hendrickson Publishers, Inc. Massachusetts, 1906, 12th printing 2008 בראון, לקסיקון עברי-אנגלי

P. Briant, *Alexander le Grand*,
Presses Universitaires de France,
1974, *Alexander the Great and his
empire*, Princeton University Press,
New Jersey, 2010

ברייאן, אלכסנדר הגדול

A. Berlin, *Esther, The JPS Bible
Commentary*, The Jewish Publication
Society, Philadelphia, 2001

ברלין, פרשנות לאסתר

P. Haupt, "Critical Notes on Esther", על **האופט**, הערות ביקורתיות על
AJSSL 24 (1907-1908) מגילת אסתר

הרודוטוס, כתבי הרודוטוס
בתרגום ד"ר אלכסנדר שור,
הוצאת ראובן מס, ירושלים,
תרצ"ה

חזוניה הכהן, רחמים חי,
מגילת אסתר תקפו של נס,
דפוס התחיה, ירושלים,
תשי"ח

Yoram Hazony, *The Dawn: Political
Teachings of the Book of Esther*,
Shalem Press, Jerusalem, first
published 1995

חזוני, הזריחה: לימודים
פוליטיים של מגילת אסתר

A. Lang, *Magic and Religion*,
Longmans, Green and Co., London,
New York, and Bombay, 1901.
Elibron Replica Edition, Adamant
Media Corp., 2005

לאנג, כשפים ודת

- A. M. Superson**, *The moral skepti*, ספרסון, ספקן במוסר
Oxford University Press, Oxford New
York, 2009
- Y. Etshalom**, *And He Did not Bow* עתשלוֹם, והוא לא כרע ולא
Nor Bend: Explaining Mordechai's השתחוה
Zealotry, 2009
- Y. Etshalom**, *Between the Lines of the* עתשלוֹם, בין השורות של
Bible, Yashar Books Inc., Brooklyn, התנ"ך
New York, 2006
- פונטרימולי, רפאל חייא,
ילקוט מעם לועז, מגילת
אסתר, אזמיר תרכ"ד, עריכה
בעברית, הוצאת ח. וגשל
בע"מ, ירושלים, תשל"ד
- M. V. Fox**, *Character and Ideology in* פוקס, דמויות ודעות במגילת
the book of Esther, Columbia, אסתר
University of South Carolina Press,
1991
- N. Ferguson**, *The House of* פרגוסון, ביתו של רוטשילד,
Rothschild, the World's Banker; 1849- 1849-1998 ;
1998, Penguin Books, NY, 1998 בנקאי לעולם ;
- D. S. Romantz and K. E. Vinson**, רומאנטז, ניתוח משפטי
Legal Analysis, the Fundamental Skill,
Carolina Academic Press, Durham,
North Carolina, 2009